

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

III. évfolyam
2. szám
1993

A TARTALOMBÓL

A Magyar Köztársaság
biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvei

A társaság küldötttertekezletéről

A honvédelmi rendszer felépítése,
tartalma és a katonai védelem

A Magyar Honvédség haditechnikai
korszerűsítése

Csökkenthető-e a szolgálati idő?

A szárazföldi csapatok
légimozgékonyasága

Kutatómunka a gyakorlatokon

Kiss Károly magyar hadtudósról

Julier Ferenc memoárja 1919-ből (II.)

A tanulmányok szerzői

Ács Tibor ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Barna Géza ny. mk. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Csabai György alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Csabai Károly,
a hadtudomány kandidátusa

Csapody Tamás jogász-szociológus,
a Magyar Tudományért
Alapítvány ösztöndíjasa

Dr. Fogarassy László,
a történettudomány kandidátusa

Geller István ny. mk. ezredes

Hajma Lajos ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Krizbai János őrnagy,
a hadtudomány kandidátusa

Mészáros Gyula ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Móricz Lajos ny. ezredes,
a hadtudomány doktora

Nagy Tibor alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Pataky Iván ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Pekó József ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Szternák György alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Vasvári Vilmos ny. ezredes, egyetemi tanár,
a hadtudomány doktora

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
DR. MÓRICZ LAJOS,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:

HORVÁTH ISTVÁN
(főszerkesztő)

Tagjai:

Balta Ferenc,
dr. Barna Géza,
Béres Endre,
dr. Bertalan György,
dr. Fülöp Imre,
Gáspár Tibor,
dr. Turák János,
dr. Opál Sándor,
Orodán Sándor,
dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József,
dr. Szenes Zoltán,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

1581 Budapest,
Hungária krt. 9—11.

I. ép. I. em. 53. sz.
Tel.: 134-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

Szedte:
TRÜKK Bt.

Nyomtatta:
STATIQUM NYOMDA

Felelős vezető:
Szehr György

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

III. évfolyam

2. szám

1993. június

Tartalomjegyzék

BIZTONSÁGPOLITIKA

	A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei	3
	A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei	7
Csabai György:	A biztonság és a gazdasági biztonság kapcsolata . .	13
Szternák György:	A terrorizmus elleni harc időszerű kérdései . . .	19

HADTUDOMÁNY—HADÜGY

Pekó József:	A honvédelmi rendszer felépítése, tartalma és a katonai védelem néhány kérdése 2.	25
Csabai Károly- Móricz Lajos:	Csökkenthető-e a sorkatonai szolgálati idő? . . .	32
Geller István:	Az Magyar Honvédség haditechnikai korszerűsítésének megtervezése . .	38
Hajma Lajos:	A hadtudomány kérdései nyugaton	51
Mészáros Gyula:	A szárazföldi csapatok légimozgékonyságáról . .	62
Nagy Tibor:	A gyakorlatokhoz kapcsolódó kutatómunkáról . .	71
Krizbai János:	Az egyén és a szervezet kapcsolata, humán feladatok az Magyar Honvédségben . . .	80

FÓRUM

Ács Tibor:	A hadtudomány emancipációjáért	89
Csapody Tamás:	A katonai szolgálatmegtagadás helyzete Magyarországon	92
Barna Géza:	A tudomány igényességével	97
Julier Ferenc:	Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén (1919-ben) II. rész	100

TÁRSASÁGI ÉLET

Pataky Iván:	Küldöttértekezlet után	115
Vasvári Vilmos:	Tízéves a Kiss Károly Hadtudományi Klub . . .	121
	A MHTT elnökségének központi pályázati felhívása	125
Horváth István:	A szerkesztőbizottság március 24-i üléséről . . .	126

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálthatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei

1. *A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának célja, hogy szavatolja:*

- a Magyar Köztársaság független, szuverén államiságának és területi épségének védelmét;
- a Magyar Köztársaság belső stabilitását, beleértve a demokratikus intézmények és a piacgazdaság zavartalan működését; a politikai, polgári, emberi jogok – köztük a vallási, az etnikai, a nemzeti és az egyéb kisebbségek jogainak – teljes érvényesülését; a Magyar Köztársaság területén élők élet-, vagyon- és szociális biztonságát;
- a Magyar Köztársaság nemzetközi gazdasági, politikai, kulturális és egyéb kapcsolatait, együttműködése megszervezésének feltételeit;
- a nemzetközi béke fennmaradását és az európai stabilitás erősítését.

2. *A magyar biztonságpolitika a biztonság oszthatatlan voltából indul ki.* Európában ma egyetlen állam, intézmény sem képes egyedül, önmaga a biztonságot szavatolni, vagy azt mások rovására garantálni. A Közép- és Kelet Európa bizonytalan, átmeneti helyzetéből eredő kockázatokat a biztonság komplex gazdasági, politikai, katonai, emberi jogi, környezeti és egyéb dimenzióit is kifejező intézményrendszer és valamennyi érintett állam együttműködése képes megfelelő módon kezelni.

Biztonságpolitikai koncepciónk abból indul ki, hogy biztonságunkat a szembenállás, az elzárkózás vagy az egymás rovására történő vetélkedés nem erősíti, annak garantálása csak szomszédainkkal, térségünk országaival, valamint Európa más államaival történő együttműködés által lehetséges. Ezen felfogás keretében a Magyar Köztársaságnak nincs kialakult ellenségképe. A nemzetközi politika valamennyi szereplőjét, melyek a nemzetközi jog alapelveit betartják, partnerünknek tekintjük biztonságunk erősítésében.

A Magyar Köztársaság a nemzetközi jognak, az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) alapokmányában, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) és az Európa Tanács (ET) dokumentumaiban megfogalmazott alapelveknek és kötelezettségvállalásoknak megfelelő, más nemzetközi dokumentumokban és kétoldalú szerződésekben vállalt kötelezettségeket tiszteletben tartó biztonságpolitikát folytat.

3. *Magyarország biztonságára elsősorban az európai helyzet alakulása és a térségünkben (mindenekelőtt a szomszédos államokban) végbemenő változások gyakorolnak hatást.* Ezzel kapcsolatban a legtöbb veszélyforrás régióink gazdasági elmaradottságából, a piacgazdaságra áttérés nehézségeiből, évszázados megoldatlan problémákból, a diktatúrák pszichikai örökségéből, az újonnan létrejött demokratikus társadalmak fejlődési problémáiból, a térség országai közötti kapcsolatok kezdetleges állapotából, a nemzetek közötti konfliktusokból, a nemzeti, az etnikai és a vallási kisebbségek rendezetlen helyzetéből és a mindezekkel szoros összefüggésben lévő politikai, társadalmi instabilitásból ered. Ezen veszélyforrásokkal összefüggésben a magyar biztonság komplex tényezői a klasszikus elemek – így a politikai, gazdasági, katonai, környezeti, humanitárius, emberi jogi – mellett olyan újakkal egészültek ki, mint a nemzetközi szervezett bűnözés, az immigráció, a menekültprobléma. Ezek közvetlen kihatással vannak az ország belső biztonságára is. Alapvető biztonsági érdekeinket e területeken elsősorban az illetékes nemzetközi szervezetek bevonásával lehet megvédenünk, de bizonyos esetekben, a nemzetközi jog előírásaival összhangban, ideiglenes jelleggel egyoldalú intézkedések is szükségessé válhatnak.

4. *A nagyhatalmak katonai szembenállásának megszűnésével a biztonság katonai tényezői visszaszorulnak.* Ezzel párhuzamosan a gazdasági, szociális, emberi jogi és egyéb dimenziók erősödésével kontinensünkön biztonságpolitikai szempontból is az egyik meghatározó tényezővé válik az Európai Közösségben (EK) csoportosuló országok formálódó politikai uniója, az annak keretei között kibontakozó közös kül- és biztonságpolitika és a perspektivikusan közös védelempolitika. A Magyar Köztársaság biztonságát az EK teljes jogú tagságának elnyerése alapvetően garantálja. Az integrálódási folyamat következő lépése biztonságpolitikai szempontból a társulási szerződés következetes megvalósítása, a politikai és védelmi együttműködésbe történő mielőbbi bekapcsolódás kell hogy legyen. A magyar biztonságpolitika abból a megfontolásból indul ki, hogy az EK, a NATO, az EBEÉ, a Nyugat-európai Unió, (WEU), az Észak-atlanti Együttműködési Tanács és az ET továbbra is aktív szerepet vállal a térség gazdasági és politikai stabilitásának erősítésében, a demokratikus viszonyok és a piacgazdaság irányába mutató reformok támogatásában és a védelmi szféra megreformálásában, a hatékony válság- és konfliktuskezelő mechanizmusok kialakításában, a térség nemzetközi kapcsolatrendszerének ujjaépítésében és az új európai biztonságai struktúrába való beillesztésében.

Ezen szempontok figyelembevételével biztonságpolitikánk alapvető célja azon nyugat-európai integrációkhoz való, a későbbi teljes betagozódás érdekében történő közeledésnek a folytatása, amely hosszabb távon biztosítja az ország biztonságát. Jelenlegi helyzetünkben még nincsenek meg a teljes integrálódásunkhoz szükséges belső és külső feltételek. A kapcsolatok elért szintjére, intézményeire alapozva olyan konkrét kül- és biztonságpolitikai, katonai együttműködést kezdeményezünk, amely fokozatosan elvezet a teljes jogú NATO- és WEU-tagság feltételeinek megteremtéséhez. Egyúttal lényegesnek tartjuk, hogy az egyes intézmények és szervezetek között kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekedjünk.

Érdekeltek vagyunk abban, hogy térségünk valamennyi államának demokratikus fejlődése is elvezessen az euro-atlanti bizottsági közösségbe integrálódásukhoz. E

szempont figyelembevételével is fejlesztjük jószomszédi kapcsolatainkat térségünk demokratikus útra lépett országaival.

5. *Biztonságpolitikánk alapvető feladata a meglévő válságok és konfliktusok kezelésére alkalmas intézmények támogatása, munkájuk elősegítése.* Az ENSZ alapokmányában biztosítottak megfelelő keretek a nemzetközi biztonság garantálásához és ezért Magyarország hozzá kíván járulni és egyben kész biztosítani az ENSZ-nek a feltételeket a konfliktus megoldásában játszott szerepe növeléséhez, más európai intézményekkel együttműködve.

Az EBEÉ egyedülálló az európai biztonsági szervezetek között, mivel minden szempontból átfogó jellegű: összefogja kontinensünk és Észak-Amerika valamennyi államát, tevékenysége kiterjed a biztonság valamennyi, katonai és nem katonai vetületére is. Ez EBEÉ az Európai Tanáccsal együtt fontos keretet kínál biztonságpolitikai törekvéseinkhez: mind az emberi jogok rögzítése, mind pedig azok elfogadása és megvalósítása terén.

6. *A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájában fontos szerepet kap az a törekvés, hogy kihasználjuk a regionális együttműködés által kínált lehetőségeket.* A függetlenségüket visszanyert államok körében a térségi kooperációra irányuló igényt, valamint köztük és a velük közvetlen szomszédos nyugati államok között alakuló kapcsolatokat e terület fejlődésében az egyik legígéretesebb elemnek látjuk. Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk, hogy bármely helyi területi együttműködés politikai terve csak addig és úgy elfogadható, amíg és amennyiben az hozzájárul bekapcsolódásunkhoz az összeurópai egyesülési folyamatba.

7. *A szomszédos államokkal kialakítandó stabil, kooperatív jószomszédi viszony szempontjából kiemelt fontossággal bír az országaink közötti gazdasági, emberi jogi és kisebbségi együttműködés erősítése.* Ehhez megfelelő alapot teremthetnek az új alapszerződések, amelyek pozitív hatását tovább erősítik a hagyományos leszerelésről, a bizalomerosztásról kötött nemzetközi megállapodások, illetve a kétoldalú katonai kapcsolatokat szabályzó, bizalomerosztó intézkedéseket is magukba foglaló kétoldalú megállapodások. Ebben az összefüggésben arra törekszünk, hogy valamennyi szomszédos állammal erősítsük a szubregionális és határ menti együttműködésünket a népek közötti megértés és ezáltal biztonságunk növelésének érdekében.

8. *Térségünkben jelentős destabilizációs faktorként jelentkezik a nemzeti kisebbségek jogainak tagadásán alapuló politika, az intoleráns nacionalizmus.* A nemzeti kisebbségi problémát a nemzetközileg is kodifikált, jogilag kötelező érvényű normák, elvek alapján, aktív nemzetközi együttműködéssel kell megoldani. Ezzel kapcsolatban lényeges szempont, hogy a nemzeti-etnikai kisebbségek problémaköre – miként azt az 1992. évi EBEÉ-dokumentum is deklarálja – nem tekinthető az adott állam kizárólagos belügyének, s nem is csak regionális jellegű, hanem az egész EBEÉ-térség biztonságát érintő biztonsági-emberi jogi kérdés. Ennek megfelelően a nemzeti kisebbségek helyzetének rendezésében az EBEÉ és az ET jelenlegi és most kialakuló normái alapján kívánunk hozzájárulni olyan tartós és mindenki számára elfogadható garanciákat nyújtó megoldások megtalálásához, amelyek lehetővé teszik a konfliktusok megelőzését, illetve megoldását.

Tekintettel arra, hogy a szomszédos államokban nagyszámú magyar kisebbség él,

biztonságunkat nagymértékben befolyásolja e kisebbségek helyzetének alakulása. Magatartásunknak tükröznie kell azon elvet, hogy a magyar kisebbségek jogainak biztosítását a szomszédos országokkal kívánatos jószomszédi kapcsolatok alapvető követelményének tekintjük. E kérdés megoldásában nemcsak a Kárpát-medencében, de az egész közép- és kelet-európai térségben elutasítjuk mind a meglévő határok erőszakos megváltoztatását, mind a lakosság etnikai összetételének bármilyen eszközökkel történő mesterséges megváltoztatását.

9. Az Európai hagyományos fegyveres erőkről szóló szerződés (CFE), a bizalom- és biztonságserősítő intézkedésekkel kapcsolatos 1992. évi bécsi dokumentum (CSBM), illetve a Nyitott égbolt szerződés eszközei, ellenőrzési eljárásai példátlan méretű nyitottságot és átláthatóságot eredményeznek Európában, ezen belül közvetlen biztonsági környezetünkben a katonai képességek és magatartás terén. Ezen megállapodásokban való aktív részvételünkkel, valamint a térség valamennyi országára vonatkozó hasonló kötelezettségvállalások kidolgozásával el kívánjuk érni, hogy a szomszédos és többi államokat folyamatos, hiteles jelzések útján biztosítsuk a Magyar Köztársaság békés szándékairól, illetve meggyőződjünk azok ilyen jellegű szándékairól.

10. A biztonság komplex tényezői közül a katonainak a jelentősége nagymértékben csökkent, de kül- és biztonságpolitikánk – végső eszközként – hosszabb távon sem mondhat le a megbízható védelmet jelentő fegyveres erőkről és az azok hatékony alkalmazását szolgáló koncepcióról.

A Magyar Köztársaság szuverenitásának, függetlenségének és területi épségének biztosítását elsődlegesen politikai eszközökkel kell garantálni. Ennek megfelelően a fegyveres erőt – az ország teherbíró képességének függvényében – honvédelmi alapelvekben, fegyverzetében és kiképzésében is a korunk követelményeinek, a demokratikus társadalom szükségleteinek, igényeinek és viszonyainak megfelelően, az alapvető emberi jogokat tiszteletben tartó és azokat csak a fegyveres szolgálat sajátosságai miatt korlátozó belső viszonyokra épülve kell átalakítani. A fegyveres erők tevékenységének célja, miként azt a honvédelmi alapelvek is deklarálják, az ország területi épségének és lakosságának védelme. Ennek biztosításához olyan méretű és minőségű fegyveres erők szükségesek, amelyek – a tömegpusztító fegyverekről való lemondást tartalmazó nemzetközi szerződéses kötelezettségvállalásaink szigorú betartásával – a velünk összemérhető nagyságrendű erővel támadágreszszorral szemben hatékony visszatartó erőt képeznek, míg a nálunk jelentősen nagyobb erejű feltételezett ellenséget is olyan anyagi, élőerő- és idővesztéssel fenyegeti, amely nem áll arányban az általa várható hadászati nyereséggel. A fegyveres erők fejlesztésének már ma is figyelembe kell vennie azt, hogy az illeszkedjen a korszerű nyugati katonai együttműködés követelményeire és alkalmas legyen a nemzetközi békefenntartásban és béketeremtésben való részvételre.

A fegyveres erőknek az ország kül- és belpolitikai érdekeivel összhangban, az ország védelmét kor- és szakszerűen kell szolgálnia, alkotmányos felügyelet, vezetés és irányítás alatt.

A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei

A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei – a széles értelemben vett biztonságpolitika keretein belül, annak elveivel és célkitűzéseivel összhangban – meghatározzák az ország védelmét szolgáló honvédelmi politika alapelveit és céljait. A megváltozott nemzetközi körülményekhez, az országot fenyegethető jövőbeli veszélyekhez igazodva körvonalazza az önálló nemzeti alapokra épülő honvédelmi politika stratégiáját, a katonai és a nem katonai védelmi szervezeteket magába foglaló honvédelmi rendszert, a fegyveres erőkre vonatkozó követelményeket, a haderő alkalmazásával, fejlesztésével, felkészítésével és ellátásával összefüggő legfontosabb feladatokat.

I. A honvédelmi politika alapelvei és céljai

1. A honvédelmi politika kifejezi az ország védelmére irányuló közakaratot, és meghatározza az állam ez irányú tevékenységét. A védelmi rendszer létrehozása és működtetése révén a maga sajátos eszközeivel hozzájárul az országot és a lakosságot fenyegető fegyveres támadások, konfliktusok és egyéb veszélyek megelőzéséhez és elhárításához.
2. Magyarország azzal számol, hogy az európai kontinensen csak hosszabb idő múlva alakulhat ki az államok és népek közötti bizalom és együttműködés olyan új rendje, amely szilárdan garantálja minden ország biztonságát. Ebben a helyzetben egyetlen állam, így Magyarország sem mondhat le az ENSZ alapokmányával összhangban lévő fegyveres védelem lehetőségéről. A fegyveres erőket az országvédelem legvégső eszközeként tekinti.
3. Honvédelmi politikánk védelmi jellegű, egyetlen országot sem tekintünk ellenségnek, és nincs kialakított ellenségképünk. A Magyar Köztársaságnak függetlensége, szuverenitása és területi sérthetetlensége megvédésén, valamint az ENSZ alapokmánya értelmében vállalt kötelezettségeken kívül nincsenek egyéb, katonai erővel elérendő céljai.
4. Magyarország figyelembe veszi szomszédainak jogos biztonsági érdekeit. Nem kíván olyan katonai vagy egyéb lépést tenni, amely bárkit fenyegetne. Minden tőle telhetőt megtesz azért, hogy területéről és légtéréről, illetve azon át ne indulhasson agresszió más országok ellen.
5. Az ország fegyveres erői nem rendelkeznek és a jövőben sem rendelkezhetnek tömegpusztító fegyverekkel. Idegen hatalom nem telepíthet és nem szállíthat ilyen eszközöket az ország területén, illetve légtérében.

6. Megfelelő védelmi képességének fenntartásában Magyarország alapvetően saját erejére, saját véderejének képességére és elszántságára, az állampolgárok támogatására és áldozatkészségére épít. Mindazonáltal az ország biztonságának szilárd garanciáját hosszabb távon csakis a sokoldalú együttműködés intézményes keretei között, illetve a hasonló célokat követő államokkal való erős politikai, gazdasági és katonai szövetségtől remélhetjük.

7. A Magyar Köztársaság a honvédelmet pártérdekek felett álló nemzeti ügynek tekinti.

II. A Magyar Köztársaság biztonságát veszélyeztető tényezők

8. Kontinensünkön az államok közötti totális háború valószínűsége csökkent, de nem szűnt meg. Ugyanakkor térségünkben a gazdasági és a társadalmi instabilitásból, a demokráciába való átmenet nehézségeiből és ellentmondásaiból, az újonnan felszínre került, területi vitákkal párosuló etnikai-nemzeti-nemzetiségi ellentétekből adódóan megnőtt a nehezen prognosztizálható konfliktusok valószínűsége, amelyek megelőzésére, illetve elhárítására fel kell készülni.

9. Katonai természetű veszélyt jelenthetnek a környezetünkben kirobbanó belső konfliktusok, polgárháborús események, amelyek következtében üldözés, menekülés, átcsoportosítás miatt fegyveres csoportok Magyarország területére kerülhetnek, vagy provokációt követhetnek el az ország ellen, repülőeszközök megsérthetik az ország légterét. Számolni kell a háborús küszöb alatti, nem állami szintű erőszak alkalmazásának különféle formáival. Félkatonai szervezetek, fegyveres terrorista csoportok tranzit- vagy célországának szemelhetik ki Magyarországot.

10. Harcoló fél megkísérelheti az ország területét és légterét harmadik fél elleni harci tevékenység céljából felhasználni, amiért is településeinket, objektumainkat erőszakos cselekmények érhetik.

11. Kockázati tényezőt jelenthet, ha térségünkben olyan politikai erők jutnának hatalomra, amelyek országunkkal való ellentéteiket a politikai és a diplomáciai út helyett nyomásgyakorlással, létfontosságú gazdasági érdekeink veszélyeztetésével, fenyegetéssel vagy katonai akcióval próbálnák megoldani.

12. Közvetett veszélyt jelenthetnek azok az Európában vagy másutt kirobbant fegyveres konfliktusok, amelyek kezelése, rendezése a magyar fegyveres erőknek az ENSZ kereti között történő közreműködését is igényelheti.

13. A honvédelmi politikának és intézményrendszerének úgy kell működnie, hogy legyen képes folyamatosan és megbízhatóan értékelni az ország biztonságát veszélyeztető tényezőket és kockázatokat, s ennek alapján időben meghozni a veszélyhelyzetek megelőzéséhez, illetve elhárításához szükséges – arányos – intézkedéseket.

III. A honvédelmi politika stratégiája

14. Magyarország geostratégiai helyzete, adottságai, anyagi és emberi erőforrásai a térség hasonló védelmi potenciállal rendelkező államai haderejével arányos fegyveres erők fenntartását teszik indokolttá, az elégséges védelem elve alapján.

15. Az európai biztonsági és együttműködési rendszer születőben lévő, egymást erősítő intézményei és struktúrái alapot teremtenek hazánk biztonsága számára is. Az ország biztonságát és stabilitását erősítik a térség országaival való katonai együttműködés különféle formái. Az európai fegyverzet-ellenőrzési és leszerelési folyamat korábban ismeretlen multilaterális érdekegyeztető fórumok megteremtésével járt, s újabb leszerelési egyezmények és megbízható információs és ellenőrzési mechanizmusok létrehozását ígéri. Ezért az országnak elsődrendű érdeke, hogy a jövőben is kezdeményezően hozzájáruljon az európai biztonság kooperatív alapokon történő megerősítéséhez, az újabb biztonság- és bizalom-erősítő intézkedésekhez, a fegyveres erők további csökkentéséhez a valamennyi államnak még biztonságot nyújtó legalacsonyabb szintig.

16. Az MK célja a teljes jogú csatlakozás a már létező nemzetközi biztonsági szervezetekhez, így a NATO-hoz, és a WEU-hoz. A NATO tagországaival meglévő együttműködés a biztonságpolitikai konzultációk, a védelemszervezés, a tisztképzés, a hadiipari és emberi konverzió, a tudomány és a környezetvédelem különféle területein értékes támogatást jelent a magyar haderő szükségleteink és lehetőségeink szerinti átalakításához, a NATO-hoz való csatlakozás gyakorlati követelményeinek megteremtéséhez.

17. Az MH rendelkezzen olyan erőkkel, hogy bekapcsolódhasson az ENSZ és más nemzetközi válságkezelő szervezetek békefenntartó, béketeremtő tevékenységébe.

18. A magyar honvédelmi politika gyakorlati megvalósítása az együttműködés, a visszatartás és a védelem egységén és egymásra épülésén alapul.

Az együttműködés elve kifejezi, hogy a Magyar Köztársaság biztonságának garanciáit elsősorban a kétoldalú és a regionális kapcsolatok fejlesztésével, az európai biztonsági és együttműködési intézményrendszer erősítésével kívánja elérni.

A visszatartás és a védelem elve kifejezi a Magyar Köztársaság akaratát a nemzetközi egyezményekkel összhangban álló védelmi képességének fenntartására.

A visszatartás elve azt jelenti, hogy a magyar fegyveres erőket olyan szinten és készségi fokon kell tartani, hogy az tegye kockázatosná az ország ellen irányuló fegyveres agressziót, számottevő veszteséggel, a kudarc veszélyével fenyegetse az ország területére betörni szándékozó ellenséges erőket, és ezáltal járuljon hozzá a fegyveres konfliktusok elkerüléséhez.

A védelem elve azt fejezi ki, hogy eltökélt szándékunk az országot ért fegyveres támadás esetén a fegyveres ellenállás és önvédelem, az ország lakosságának, területének és légterének védelmére irányuló harci tevékenységek végrehajtása.

A fegyveres konfliktussal fenyegető időszakban az eltökélt katonai fellépés szándékának demonstrálása mellett, támadás esetén pedig a katonai védekezéssel párhuzamosan erősíteni kell a politikai és a diplomáciai mechanizmusokat, hogy az európai és a nemzetközi intézmények biztosítsák Magyarország számára a konfliktuselhárításban érdekelt államok szolidaritását, ideértve – végső esetben – a katonai támogatást is.

IV. A honvédelem rendszere

19. A Magyar Köztársaság honvédelmi rendszere az ország függetlenségét, területi épségét, lakosságát és alkotmányos rendjét fenyegető veszélyek elhárítására létre-

hozott garanciarendszer. Átfogja és szükség szerint aktivizálja az ország védelmi potenciálját: a fegyveres erőket és a rendvédelmi szerveket, a gazdaságot, a lakosságot, az államvezetést és a közigazgatást.

A honvédelem rendszere az ország védelmi igényeit tudatosan elfogadó társadalomra, a fegyveres erők és a lakosság anyagi szükségleteit kielégíteni képes gazdaságra, a védelemre felkészült és működőképes államszervezetre, a lakosság és az anyagi javak védelmét szolgáló polgári védelmi szervezetekre, valamint a katonai védelmet ellátni képes fegyveres erőkre épül.

A honvédelmi kötelezettségekre vonatkozó szabályokat és gyakorlatot békeidőben úgy kell alakítani, hogy a honvédelmi felkészültség szükséges szintje a lehető legkisebb társadalmi ráfordítással legyen elérhető és ne vezessen az állampolgárok és a gazdálkodó szervezetek aránytalan megterheléséhez.

20. A társadalom honvédelemre való felkészítése, az ország védelmi szükségleteiből fakadó feladatok végrehajtása az állampolgárok belátásán és társadalmi lojalitásán alapul. Ehhez elengedhetetlen a megfelelő tudati, érzelmi és lélektani attitűdök kialakítása, fejlesztése.

Erősíteni kell a nemzethez való tartozás tudatát, a haza és a demokratikus jogrend védelmére irányuló akaratot és elszántságot. El kell fogadtatni a társadalom legszélesebb köreivel a honvédelmi és a polgári védelmi kötelezettségeket. A tudati felkészítésnek ki kell terjednie a közélet minden területére. Ennek kialakításakor elengedhetetlen a fegyveres erők nyitottságának, társadalmi kapcsolatainak és társadalmi ellenőrzésének erősítése, a fegyveres erők sajátosságaival összhangban álló demokratikus és humánus viszonyok fejlesztése.

A fegyveres erők polgári ellenőrzöttségét és különösen a Országgyűlés általi ellenőrzöttségét megfelelő jogintézmények és jogi eszközök révén, illetve a törvényhozó és a végrehajtó hatalom képviselőinek együttműködésével tovább kell erősíteni.

21. A gazdasági felkészítés a veszélyeztetettség különböző fokozatainak bekövetkezése esetén is biztosítsa a nemzetgazdaság működését, a lakosság ellátását a létfontosságú javakkal és a védelemhez szükséges anyagi erőforrásokat.

22. A békeidőben végrehajtott honvédelmi felkészítés foglalja magába az ország mozgósítási rendszerének, a közigazgatásnak és a lakoságnak a védelem követelményeihez igazodó felkészítését. Az ország irányítási, közigazgatási struktúráját képesé kell tenni a nemzet erőfeszítéseinek összpontosítására, a harcoló haderő szükségleteinek folyamatos kielégítésére, az állam működőképességének fenntartására.

23. A polgári védelem békeidőszakban működjön közre az elemi csapás, ipari vagy egyéb szerencsétlenségek (katasztrófák) következményeinek felszámolásában, hatásainak csökkentésében, valamint a katasztrófák másodlagos hatásaiból adódó veszélyhelyzetek elhárításában. Az országot ért fegyveres támadás esetén a polgári védelem feladata a polgári lakosság és objektumok ellen irányuló csapások, rombolások okozta károk következményeinek felszámolása, a lakosság életének és anyagi javainak megóvása. A polgári védelem jogi, szervezeti keretei és műszaki-technikai háttere is folyamatos korszerűsítést igényel.

V. A fegyveres erők

24. A Magyar Köztársaság fegyveres erőinek olyan hiteles visszatartó erőt kell képezniük, amely elősegíti a fegyveres konfliktusok elkerülését és a kockázatok csökkentését. A fegyveres erők legyenek képesek az ország védelmére, az alkotmányban és a törvényekben meghatározott feladatok ellátására. A fegyveres erők irányítására és alkalmazására vonatkozó rendelkezések egyaránt biztosítsák a fegyveres erők feladatának zavarmentes teljesítését és az irányító szervek alkotmányos jogkörének maradéktalan érvényesülését.

25. A fegyveres erők összetétele, létszáma, technikai eszközrendszere, felkészítése és alkalmazása feleljen meg a hazai területen hagyományos eszközökkel megvívandó aktív védelmi haditevékenység követelményeinek, a hadtudomány korszerű elveinek és a gazdaság teherbíró képességének.

26. A fegyveres erők békeidőben készüljenek fel az ország védelmére, folyamatosan tartsák fenn a hadrafoghatóságot, az ország fenyegetettségével arányos harckészültséget, mozgósítási készséget, a csapatok harci szellemét. Legyenek képesek az ország határainak és légterének megbízható védelmére, a bármely irányból támadó ellenséggel szemben aktív védelmi harctevékenységek folytatására, a támadó félnek jelentős veszteség okozására, az agresszió visszaverésére, illetve a konfliktus politikai rendezéséhez szükséges feltételek biztosítására.

27. A Magyar Honvédség szárazföldi, valamint légvédelmi és repülő haderőnevekre tagozódik.

A szárazföldi csapatok a kiképzést szolgáló alakulatokon kívül rendelkezzenek az ország területén bárhol alkalmazható fő erőkkel, gyors reagálású – közte légimozgékonyaságú – szervezetekkel, valamint meghatározott körzetek védelmére felkészített, békeidőben jórészt keretjellegű területvédelmi csapatokkal.

A légvédelmi és repülőcsapatok rendelkezzenek az ország légterének ellenőrzéséhez és védelméhez, az ország legfontosabb objektumai és a szárazföldi csapatok megbízható oltalmazásához, valamint a védelmi harctevékenységek légi támogatásához szükséges erőkkel és eszközökkel.

28. A Magyar Honvédséget hagyományos fegyverekkel megvívandó korszerű védelmi hadviselésre kell felkészíteni, amely foglalja magába az ellencsapásmérés és a tömegpusztító fegyverek elleni védelem képességét is.

29. A csapatok diszlokációja és készültségi foka békében és háborúban egyaránt tegye lehetővé a fenyegetettséggel arányos erők gyors szétbontakoztatását, a védelmi csoportosítás felvételét, a csapatok időbeni alkalmazását bármely irányban, bármely országhatár mentén, valamint a légtér védelmét.

30. Békeidőben a fegyveres erők személyi állományán kívül növelni kell a nagy értékű fegyverrendszerek kezelését végző hivatásos, továbbbszolgáló és szerződéses állományú katonák részarányát. Továbbra is fenn kell tartani az általános hadkötelezettséget. A sor- és a tartalékos katonák szolgálati idejének meghatározása, a kiképzés és a tartalékosok behívási rendszere tegye lehetővé a személyi állomány ha-

tékony felkészítést és továbbképzését. A kiképzett tartalékos állomány mozgósítása a területi hadkiegészítési elv alapján, a közigazgatási szervek és az önkormányzati tisztségviselők közreműködésével történjen.

31. Háború esetére a haderő biztosító-ellátó intézményeit polgári erőkkel és eszközökkel kell kiegészíteni, melyeket a feladatra már békében fel kell készíteni. A fegyveres erők háborús hadrendjét a tartalékos hadkötelesekkel, valamint a nemzetgazdaságban üzemelő technikai eszközökkel kell kiegészíteni. A polgári javakat az alkotmányban előírt kártalanítási kötelezettség mellett, a szükséges mértékben úgy kell igénybe venni, hogy a közigazgatás, illetve a gazdaság továbbra is működőképes maradjon és biztosítva legyen a lakosság ellátása is.

32. A fegyveres erők működésében jusson érvényre a szervezettség, a katonai fegyelem és rend, valamint a parancsnok osztatlan felelőssége a katonák felkészítésében, és hazafias elkötelezettségének ébrentartásában. Maradéktalanul érvényesüljenek a jogállamiság követelményei. A katonát, mint egyenruhás állampolgárt, megilletik mindazok az alapvető jogok, amelyek az alkotmány és az európai normák alapján más állampolgárokat megilletnek. E jogok korlátozása csak a lehető legkisebb mértékben, a szolgálat sajátosságai által feltétlenül megkövetelt körben lehetséges. A katonák számára lehetővé kell tenni a hatékony jog- és érdekvédelmet. A hivatásos, a továbbszolgáló és a szerződéses katonákat a fokozott igénybevétellel és áldozatvállalással arányos anyagi megbecsülésben kell részesíteni.

IV. A haderőfejlesztés

33. A fegyveres erők harcképességének megőrzése mellett végre kell hajtani azokat a szerkezeti, vezetési és működési átalakításokat – ezen belül a központi szervek ésszerűsítését –, amelyek biztosítják az erők és eszközök leghatékonyabb vezetését és alkalmazását, s megteremtik a haderőfejlesztés és a haditechnikai korszerűsítés alapjait.

34. A fegyveres erők fenntartása és megfelelő haditechnikával való ellátása érdekében összhangra kell törekedni a védelmi szükségletek és a gazdasági lehetőségek között. Törekedni kell a hazai ipari és fejlesztési kapacitások nagyobb arányú kihasználására, a beszerzési források szélesítésére és az egyoldalú függőség fokozatos felszámolására.

35. A honvédség haditechnikai fejlesztése arra irányuljon, hogy kielégítse a korszerű védelem olyan követelményeit, mint a megbízható felderítés, a légimozgékonyosság és légi támogatás, a rádióelektronikai hadviselés, a műszaki akadályok létesítésére való képesség, a páncélelhárítás, a mobil légvédelem és a korszerű vezetés. A haditechnikai fejlesztési programok mindenekelőtt a légierő, valamint a gyors reagálású és a légimozgékonyaságú csapatok létrehozását, a felderítés, a páncélelhárítás és a légvédelem hatékonyságát növeljék.

A technikai korszerűsítéssel párhuzamosan gondoskodni kell az állandó, a tartalékos és a sorállomány felkészítéséről a modern hadviselésre.

Csabai György

A biztonság és a gazdasági biztonság kapcsolata

A tanulmány a biztonság és a gazdasági biztonság kölcsönös függőségét taglalja. A szerző rámutat a hierarchikus és a gazdasági logikára alapuló, gazdasági biztonságból eredő helyzet különbségeire, hátrányaira és előnyeire. Történelmi példákkal támasztja alá a Nyugaton és a Keleten választott logikai módszereket. Kiemeli, hogy Európában felgyorsult folyamatnak vagyunk tanúi és résztvevői. Megkezdődött az Európából korábban kiszakított államok re-integrálása. A globális változások kiváltották a jaltai, a párizsi, a helsinki stb. szerződéseken alapuló, úgynevezett „volt stabil világrend” kérdéskörének megközelítését másfajta módon és úton. Emlékezteti az olvasót arra, hogy a hidegháború — azaz a szembenállás — korszakában a politikát, a gazdaságot és a katonai kérdéseket külön-külön rendszerként kezeltük, illetve fogtuk fel. Az információs forradalom eredményeként egyre több szó esik a biztonságról, elsődlegesen annak politikai, gazdasági és védelmi dimenziójáról. A szerző szerint a biztonság és a gazdaság az alábbi három fő területen vagy módon kapcsolódik szorosan egymáshoz. Az első az a terület, amit gazdasági biztonságnak nevezhetünk. A második terület a biztonság közgazdasági eszközökkel történő kezelése, vagy a védelem finanszírozása. A harmadik terület pedig a gazdasági viszonyok és kapcsolatok kötődése a biztonsághoz. A szerző cikkében ezt a három kérdéskört elemzi és levonja azt a következtetést, hogy a jövőben a gazdaság az új stabilitás megteremtésében is meghatározó szerephez jut.

A gazdasági biztonság értelmezése

Értelmezésem szerint a biztonság egy állam függetlenségének megőrzése egy másik állam agressziójával vagy nyomásával szemben. A biztonság tehát nemcsak a nemzeti terület megvédését és megőrzését jelenti egy támadással vagy behatolással szemben, hanem a nemzetnek azt a képességét is, hogy fenntartsa és folytatja a nemzeti életet, függetlenül minden külső fenyegetéstől és nyomástól.

A nemzetközi kapcsolatokban a fenyegetés és a nyomásgyakorlás gyakori és ismert eszköze a katonai erő, amelynek alkalmazására akkor kerül sor, ha a politikai, diplomáciai és gazdasági lépések hatástalanok maradnak. Leggyakrabban erre a célra ugyanis gazdasági eszközöket, módszereket (olajfegyver, gabonafegyver, technológiai stop stb.) használnak.

A nemzetközi szankciókkal kapcsolatos nemzetközi szabályokat többek között

az ENSZ alapokmánya VII. fejezetének 41. cikke tartalmazza: „A Biztonsági Tanács határozza meg, hogy milyen, fegyveres erők felhasználásával nem járó rendszabályokat kíván foganatosítani abból a célból, hogy határozatainak érvényt szerezzen, és felhívja az Egyesült Nemzetek tagjait arra, hogy ilyen rendszabályokat alkalmazzanak. Ilyeneknek tekintendők a gazdasági kapcsolatok, a vasúti, a tengeri, a légi, a posta-, a távíró-, a rádió- és egyéb forgalom teljes vagy részleges felfüggesztése, valamint a diplomáciai kapcsolatok megszakítása.”

A gazdasági nyomásgyakorlás módszerével, főként a kereskedelmi korlátozások alkalmazásával kívánták az egyes államok biztonságát — a társadalom veszélyeztetésével és a politikai ráhatással kiegészítve — gazdasági úton, gazdasági nyomással aláásni.

Az olyan kirívó eseteket kivéve, mint amikor Irak 1990-ben agressziót hajtott végre Kuvait ellen és azzal a nemzetközi normákat súlyosan megsértette, az általánossá váló (kiszélesedő) gazdasági szankcióktól nem várható el nagyobb hatékonyság. Hiszen a világ közvéleménye általában nem támogatja az ilyen gazdasági szankciókat. És az is előfordul, hogy a szankciókat kijátsszák, megkerülik.

A gazdasági szankciók (például embargók) Olaszország, Németország, Japán, Kína, Izrael, Irak és Szerbia esetében (eltérő időpontokról van szó) az anyagi veszteségokozáson túl nem vezettek azonnali összeomláshoz. Sőt az is előfordult, hogy a szankciókat alkalmazókat érte nagyobb költségvesztés.

A szankciók csak akkor okozhatnak nagyobb gondot, ha az állam egyoldalú függőségbe kerül a piactól vagy a szállítóktól.

Az egyoldalú gazdasági és külkereskedelmi függőség veszélyének elhárítására vagy csökkentésére két módszer is rendelkezésre állhat. Az első módszer szerint több forrásra és több szállítóra kell támaszkodni. Míg a második módszer alapján úgy is lehet csökkenteni a függőséget, hogy saját forrást kell képezni.

Az első módszer az ésszerű, a második módszer pedig növeli a költségeket. De lehetőség mutatkozik arra is, hogy a legfontosabb nyersanyagokból bizonyos mértékben (stratégiai, vállalati stb.) készleteket képezzenek. Ez már felkészülés arra az esetre, ha a forráslehetőségeket elvágják, avagy a létfontosságú nyersanyagokhoz való hozzáférést és a szállítást megnehezítik vagy ellehetetlenítik.

A gazdasági nyomás a történelmi tapasztalatok alapján akkor sikereesebb, amikor katonai nyomással is párosul. Vizsgálataim szerint: amikor egy állam háborúba lépett (vagy keveredett), összeomlása nem azért következett be, mert haderejét a harcmezőn vereség érte, hanem azért, mert az állam gazdasága már nem bírta elviselni a katonai erőfeszítések költségkihatásait. Így volt Németország, Japán, az Osztrák–Magyar Monarchia és más országok esetében is.

Ezek után — a félreértések elkerülése végett — szükséges azt is hangsúlyozni, hogy a gazdasági biztonság a hadiállapot során életfontosságúvá válhat. De ez megfordítva is érvényes! Vagyis ahhoz, hogy a gazdasági nyomás sikeres legyen, katonai nyomással lehet (kell) kiegészíteni vagy alátámasztani. A katonai siker függvénye az önellátás — nyersanyagoktól technológiákig bezárólag. A vezető gazdasági országok — az USA, Németország, Japán, Nagy-Britannia, Franciaország — a legfontosabb technológiákat már monopolizálták. Megállapítható tehát — de hangsúlyozom, csak szűk katonai érdekből fakadóan — az, hogy a katonai biztonság vonatkozásában nagy jelentőséggel bírna az önellátó gazdaság megléte. Azon-

nal hozzá kell tenni és leszögezni, hogy ez csak elméleti megállapítás, mert az önelátásra (autarchiára) törekvő politika igen negatívan hatna a biztonság más dimenzióira. Erre a kérdésre később visszatérek.

A biztonság kezelése közgazdasági eszközökkel

Akkor könnyebb egy országnak megvédenie magát, ha erős gazdasággal rendelkezik, és általában több pénzt tud fordítani katonai biztonságára. Korábban már említettem, hogy egy ország a háborút vagy háborúkat mind a katonai vereség, mind a gazdasági kimerülés révén elveszítheti.

A kérdéskörnek igen gazdag irodalma van, ezért én csak aktuálisan problematikus kérdéseket, illetve dilemmákat kívánok feldolgozni.

Az első ilyen kérdés az: nem tudjuk, hogy milyen mennyiséget, sokat vagy keveset fordítunk-e a védelmi kiadásokra. Ebben az esetben nem az abszolút védelmi kiadásról esik szó, vagyis hogy ebben és ebben az évben ennyi és ennyi milliárd pengzegység került felhasználásra. A lényeg talán az, hogy a védelmi költségek a tulajdonságuknál fogva olyanok, mint a biztosítási alapfilozófia. Vagyis be-(ki-)fizetjük az összeget és ha szerencsénk van, akkor segíti a biztonságot és a gyors vagyongyarapító tevékenységet. Valójában igen nehéz felmérni a kockázatot és azokból megállapítani a védelmi költségek nagyságát. Növeli a bonyolultságot az is, hogy a védelmi tervezés időtartama és a védelmi eszközök rendszerbe állításának és rendszerben tartásának időhatára meglehetősen hosszú. Ha a védelmi költségvetés kialakításánál túl alacsony összeget állapítanak meg, akkor az „kísértésbe” hozhatja a másik felet, ha pedig túl magasat, az esetleg fegyverkezési versenyt indíthat el, melyet igen nehéz lesz később nemzetközi és hazai ellenőrzés alatt tartani.

Talán nem érdektelen megemlíteni, hogy a NATO európai tagállamai a Varsói Szerződés fennállása időszakában a GDP 3,2–3,6 százalékát, az USA 5,1–6,8 százalékát költötte katonai kiadásokra.

A kelet-európai országokban végbement rendszerváltások lehetővé teszik majd a tényleges védelmi költségek megállapítását, egyúttal annak meghatározását is, hogy a gazdaság számára melyek a tényleges védelmi költségek, kiadások.

A védelmi kiadásokat (a katonai költségvetést) mindig a politika legfelső szintjén határozzák meg. Mértéke függ(het) a gazdasági-pénzügyi lehetőségektől, a nemzeti félelmeiktől, a nemzeti hagyományoktól stb.

Az egyes országok (szövetségek) biztonsági erőfeszítéseinek más országok is lehetnek haszonélvezői. Például Japán a GDP-jének csupán évi 1 százalékát fordította és fordítja a védelmi kiadásokra. Teszi ezt anélkül, hogy a biztonsága csökkenne, sőt, egyre növekszik. Lehet: ha Japán nagyobb összeget fordított volna védelmi kiadásokra, akkor a térségben a fegyverkezés beindításával működni és hatni kezdett volna a destabilizációs és fegyverkezési spirálszindróma. Így az a helyzet állt elő a csendes-óceáni térségben, hogy a világ legnagyobb adósának katonai-védelmi ernyője nyújt katonai oltalmat a világ legnagyobb hitelezőjének. Talán ez a tény is szerepet játszott a japán csoda megvalósulásában. Ezért is válik aktuálissá a teherviselés újbóli elosztása a nemzetközi szintén.

A gazdasági viszonyok és kapcsolatok kötődése a biztonsághoz

Az erős gazdaság létrehozására irányuló (törekvés és) erő kifejtés alapja lehet egy erős katonai védelemnek, de összefüggésbe és konfliktusba kerülhet azzal a lehetséges céllal, amit korábban önellátásnak, azaz autarchiának neveztem.

A volt Szovjetunióban a fennállásától a széteséséig, de a második világháború után Kelet-Európa országaiban közvetlenül néhány évig jelen volt a gazdasági autarchiára való törekvés szándéka.

A gazdasági elszigeteltség azonban több kárt, mint hasznot hozott ezeknek az országoknak. Az önellátás a gazdasági biztonság szemszögéből kívánatosnak tűnhet ugyan, de a világgpiactól való távolmaradás viszonylagos gazdasági hanyatlást idéz elő, ami később alááshatja a biztonságot.

A mai európai fejlődés várható perspektívája érdekében célszerű megvizsgálni a (köz-)gazdaság és a biztonság hatását egymásra. A gazdasági biztonság elérésére való törekvésnek egyik példája a már említett Japán, a másikra az Egyesült Államok, a harmadikra a volt Szovjetunió.

Az összeurópai fejlődési perspektíva kiindulópontjait a Marshall-tervvel és az Európai Közösséggel kapcsolatos tapasztalatok képezhetik.

Figyelemre méltó, hogy a Marshall-terv és az Európai Közösség vonatkozásában (vagyis mindkét esetben) a biztonsági problémák gazdasági megoldásáról volt és van ma is szó. A Marshall-terv fő célkitűzését az országok belső politikai stabilitásának biztosítása képezte. Az eredmény ismert.

A Marshall-terv segítségével sikerült a romba dőlt nyugat-európai országok gazdaságát lábra állítani, növekedési pályára irányítani, és a politikai stabilitás elérése után a biztonságot elérni és szavatolni.

A Marshall-segélyben részesülők — politikai feltételként — elfogadták, hogy liberalizálják kereskedelmüket, rugalmas gazdasági modellt alakítanak ki, és megnyitják gazdaságaikat egymás előtt.

Ez a folyamat tovább tökéletesedett az Európai Közösség létrehozásával. Az Európai Közösség előmozdította a kereskedelmi kapcsolatok dinamikus fejlődését és az integráció új szintjét érte el. Egy sor új intézményt hozott létre a viták rendezése és az előrelépés érdekében.

Talán szükséges kiemelni azokat az alapelveket, amelyekre az európai intézmények épültek. Ezek a következők: a gazdaságok nyitottsága és a szabadpiaci elvek. Ismét adódik egy fontos megállapítás. Az a közösség, amely (köz-)gazdasági elvekre épül, alapjaiban különbözik attól, amelyik biztonsági megfontolásokon alapszik.

A volt KGST és az EK közötti különbségek eredetét, gyökerét és lényegét a fenti megállapításban kell keresni.

A Nyugat az önellátásra törekvő rendszereket általában az agresszió és a vesztély képzetével társítja. Ez a felfogás abból a tapasztalatból táplálkozik, amely szerint a teljes (totális) gazdasági biztonságra való törekvés önmagában hordozza egy esetleges agresszió csíráit. Ezzel szemben a nyitott gazdaság bizalmat áraszt, ezért bízalomerősítő tényezőnek mondható.

A következőkben szeretnék rámutatni arra a logikai ellentmondásra, amely szerint a katonai stratégia, azaz a háború logikája és a közgazdaságtan logikája teljesen eltérő jegyeket, vonásokat integrál.

A katonai stratégia és a háború belső logikája szerint:

- 1) a katonai hadműveletek elkerülhetetlenül negatív hozamúak, hozadékuk a költséggráfizetés;
- 2) a katonai szervezetek hierarchikus felépítésűek és centralizáltak;
- 3) a katonai tevékenységek összességében kényszerítő erejűek.

A közgazdaságtan belső logikája alapján:

- 1) a gazdasági tranzakciók pozitív hozamúak, hozadékuk a jövedelem;
- 2) a gazdasági szervezetek decentralizáltak és versenyeznek egymással;
- 3) a gazdasági tevékenységek szerződéseken alapulnak.

A második világháború befejezése után a romokban heverő Nyugat-Európa a gazdasági logikát választotta. A Szovjetunió a katonai vonal mentén szerveződött, a központosított döntéshozás és a hierarchikus felépítés jellemezte. A katonai értékeket többre becsülték, mint a civil társadalom erőnyeit. A Szovjetunió szövetségesei a kezdeti másolás után elkezdtek a saját útjukat járni. Ennek ellenére a hatástalan tervgazdasági modellek bukása és még számos ok miatt a köztük és a nyugati mintájú ipari államok között meglévő fejlődési távolság megmaradt.

A szovjet társadalom pedig a maga nemében nem volt sem „civil” sem pedig „polgári” társadalom. Valójában a szovjet vezetés militarizálta az egész gazdaságot — mintha állandó háborúban lenne —, és a volt szovjet fegyveres erők mindenben elsőbbséget élveztek. Vagyis a szovjet birodalmon belüli, de szövetségeseivel való kapcsolata is az ún. politikai és katonai kényszeren alapultak.

A Szovjetunió szétesésével az utódállamok problémáikat egy volt katonai hatalomtól örökölték, és ez a mai gondjaik alapvető forrása.

A katonai biztonság szempontjából egy ország nagysága (vagy mérete) fontos tényező. Az önellátás pedig esetleg vonzó. Egy bizonyos ponton túl azonban a nagyobb méret csökkentő hatást gyakorol a politikai kohézióra. Ha pedig egy hatalmas országot ráadásul centralizáltan igazgatnak, és központilag ellenőriznek mindent, akkor az — a történelmi tapasztalatok alapján (lásd Osztrák–Magyar Monarchia, cári Oroszország, a volt Szovjetunió stb.) — a gazdasági és a politikai csőd felé vezet, és ezek a tényezők károsak a biztonságra.

A volt Szovjetunió gazdasági összeomlásában jelentős szerepet játszottak a következő tények. A bruttó társadalmi össztermék 20–30 százalékát katonai kiadásokra fordította. Nem tudott bekapcsolódni a Japán által vezérelt kelet-ázsiai gazdasági felemelkedésbe. Nyugat-Európában teljesen megújult az Európai Közösség gazdasági mechanizmusa, és ebből is kimaradt. Az USA szinte beláthatatlan technológiai előnyt vívott ki magának.

Az új gondolkodásmód kezdetével kiderült, hogy a biztonság katonai eszközökkel való elérése kudarcra van kárthatva. Ebben a világhelyzetben az óriási méretű szovjet fegyveres erők és a mögötte lévő védelmi ipari infrastruktúra és komplexum feleslegessé vált. A beléjük fektetett mérhetetlen mennyiségű pénz feleslegesnek és az ablakon kiszórtnak bizonyult. Vagyis nem a biztonságot, sőt nem a vagyongyarápodást vagy a kincsképzést szolgálták.

Mivel az előbb megállapítottam, hogy a biztonságnak a katonai eszközökkel való elérése sem évtizedünkben, de a XXI. században sem lesz járható út, ezért a viszonylagos gyengeség a jövőben nagyobb biztonságot eredményezhet, mint az abszolút katonai erő.

A Nyugat — élén az USA-val — a volt Szovjetunió utódállamai irányába a gazdasági logika bizonyos tendenciáit alkalmazhatja, becúsztatva azokba a katonai viszonyokat. Ez a megkötött szerződések újrakötését jelenti, és ez képezi majd a jövő új stratégiai és gazdasági környezetét. Tudjuk, hogy a gazdasági kérdések is jelentős szerepet játszottak a többi volt szocialista országban végbement változásokban.

A jövőben a gazdaság az új stabilitás megteremtésében is meghatározó szerephez jut: elősegíti a jó államközi kapcsolatok kialakítását és fenntartását.

Az átalakuló Nyugat-Európa alapvető intézményeibe való integrálódás segíti megteremteni — hazánkban is — a biztonságot, de ehhez a nyugati országoknak meg kell nyitniuk gazdaságaikat a volt szocialista országok gazdaságai előtt. A *Nyugat segélynyújtása elengedhetetlen*, ennek a szükségességnak a felismerése késésben van. A megvalósításkor pedig az várható, hogy a Nyugat a gazdasági erőfeszítéseket biztonsági összefüggésbe helyezi. A megsegítésre váró országok már elvesztették biztonságukat. De az új kölcsönös gazdasági sebezhetőség és függés hozzájárulhat a biztonsághoz, annak újbóli eléréséhez.

Befejezésül azt hangsúlyozom, hogy a háborús időszak, az önellátásra alapuló és épülő gazdasági rendszer kevésbé képes a béke megőrzésére és a biztonság elősegítésére. Az a gazdasági biztonság, amelyik a maga nemében sajátos biztonságot jelent a gazdasági fenyegetettséggel és az esetleges gazdasági hadviseléssel szemben — számomra úgy tűnik —: inkább aláassa, mintsem erősítene a biztonságot.

Megítélésem szerint a biztonság növelésének lehető legjobb módja és útja a kölcsönös gazdasági függés bizonyos szintjének a felvállalása. Ehhez pedig olyan társadalmi környezetre van szükség, amelyik a demokráciára, az emberi jogok biztosítására, a szabad vállalkozás lehetőségére és a piacgazdaságra épül. Hiszen az országok közötti nyitottság, a kiszámíthatóság, a bizalom, az egymás átvilágíthatósága és az egymásrautaltság, azaz a kölcsönös függőség az a fundamentum, amelyre a XXI. században a biztonság növelését építeni lehet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1) Szita János: A nemzetközi gazdasági biztonságról — Magyar Tudomány, 1990. 12. sz.
- 2) Dr. Csabai György: A biztonság és biztonságpolitika gazdasági dimenziója — Új Honvédségi Szemle, 1991. 3. sz.
- 3) S. J. Deitchman: Beyond The Thaw. — A New National Strategy 1991 by Wiesview Press, Inc.
- 4) C. C.A. Blanktestijn: The Logistic Challenge, Part 1. — Medical Corps International, Vol. 6. No. 3/91.
- 5) Tőkés Rudolf: Közép-Európa fiatal demokráciái (*Együttműködés — Rivalizálás — Együttélés*) — Valóság 91/9.
- 6) The Soviet Economy Under Gorbachev Editor Reiner Weichard: Colloquium 20—22 March 1991. Brussels
- 7) The Western Union and NATO Building a European Defence Identity Within The context of Atlantic Solidarity Alfred Cahen, Copyright 1989 Brassey's (VK) Ltd.

Szternák György

A terrorizmus elleni harc időszerű kérdései

A biztonságpolitikával foglalkozó szakemberek napjainkban egyre gyakrabban hívják fel a figyelmet a bűnözésből, a prostitúcióból, a fegyver- és kábítószer-kereskelemből, valamint a terrorcselekményekből fakadó veszélyekre és az ezek közötti összefüggésekre. Hazánk biztonsági körülményeiből adódóan a veszélyekkel szemben hatásos intézkedések szükségesek. A szerző a terrorizmus fogalmával, annak sajátos jegyeivel, a legfontosabb terrorista szervezetekkel, valamint a terrorizmusnak, mint veszélyforrásnak a kezelési lehetőségeivel foglalkozik.

Az 1989–90-es politikai változásokat követően a kelet-közép-európai térség országai a politikai, a társadalmi és a gazdasági élet területén megkezdték a demokratikus átalakulást. Hazánk újjászervezte külkapcsolatait, liberalizálta a ki- és a beutazás feltételeit... Mindez – a kedvező hatásokkal egyidejűleg – új veszélyeket is teremtetett. A kelet-közép-európai alvilág egyik napról a másikra a szó szoros értelmében „határtalan” lehetőségekkel találta magát szemben, amelyeket igazán hozzáértően kihasznált. Napjainkban hazánk a bűnözés tekintetében nagyon előkelő helyet foglal el, elérte az európai színvonalat. A volt szocialista országokban majdnem mindenütt sok „kemény” bűnöző szabadult 1989 után. Ezek tudták, hogy saját nemzeti rendőrségük ismeri őket, ezért új területet kerettek és találtak maguknak: többek között hazánkat. Az alvilág napról napra brutálisabb. Magyarországon több mint 341 ezer büntényt regisztráltak 1990-ben (összehasonlításképpen: 1985-ben 163 ezret).¹ Korinek László véleménye szerint nem nagy remény van a bűnözési hullám gyors csökkenésére, sőt a tranzitforgalom növekedése, az iszlám fundamentalizmus befolyásának erősödése a Balkánon és a modern kori népvándorlás még kedvezőtlenebb hatással lesz a közeljövőben a folyamatra. A fegyver- és kábítószer-kereskedelem, a pénzmosás, a biztosítási csalások, a prostitúció és számos bűnözési forma „művelésével” megjelent a nemzetközi alvilág és felvette a kapcsolatot a hazai alvilággal.

A szakemberek véleménye szerint szoros összefüggés van a fegyver- és kábítószer-kereskedelem, valamint a terrorizmus, a terrorakciók között. A politikailag motivált bűnelkövetők – más szóval terroristák – és a bűnözők több közös vonással rendelkeznek. Számos példa igazolja, hogy e két csoport az erőszakot illetően egyezsége jutott: a terroristák azért kereskednek fegyverrel és kábítószerrel, hogy finanszírozhassák véres akcióikat, a kábítószer-kereskedők pedig terrorista szervezeteket hívnak segítségül jól jövedelmező kokain- és heroinüzleteik lebonyolításához. Szakmai nyelven ezt „narkoterrorizmusnak” nevezik.²

A terrorizmus fogalma

A szó általában inkább politikai tartalmú címkévé vált, mint elemzéstan fogalom-má, és inkább az ellenfél megbélyegezésére használják, mint annak meghatározására, hogy mi a terrorizmus és mi nem az.

A terrorizmus vizsgálatakor nagyon fontos, hogy elválasszuk annak céljától, ugyanis nem minden nacionalista bűnöző, és nem minden szélsőjobboldali extrém elem terrorista. Egyetlen sajátos ideológia vagy vallás sem tehető felelőssé a terrorizmusért. A terrorista viselkedést meg kell különböztetni az őt kiváltó okoktól. A fogalom meghatározásakor ez a módszer szükséges volt ahhoz, hogy meghatározzák a témával kapcsolatos nemzetközi büntető jogszabályokat. Ennek alapján a repülőgép-eltérítést, a robbantást, az emberrablást és más terrorakciót bűncselekményként lehet kezelni és elítélni.

A szakirodalomban a terrorizmus fogalmával kapcsolatban több változat található, nagyon eltérnek az értelmezések, olykor túlzottan leszűkítik, máskor túl tágan definiálnak. Ezekből néhány példa!

„Olyan erőszak-stratégia, amelynek célja a terror ösztönzése egy adott társadalom meghatározott részén belül. A terrorizmus olyan cselekményekkel hozható összefüggésbe, amelyeket ideológiailag és politikailag motivált egyének, a hatalom megszerzése érdekében követnek el, de terrorizmust követnek el azok a nem motivált egyének is, akik az állam megbízásából béke vagy háború idején ilyen magatartást tanúsítanak”.³

„Meghatározott politikai cél előmozdítására vagy elérésére irányuló, erőszakos és kényszerítő eszközöket alkalmazó viselkedésforma, amely gyakran az érvényben levő rend megdöntésére irányul. A terrorista cselekmények szándéka a félelemkeltés, amely gyakran az ártatlan lakosság ellen irányuló önkényes és válogatás nélküli cselekedetekkel valósul meg.”⁴

A terrorcselekmény fogalmát és tartalmát hatályos büntető törvénykönyvünk 261. szakaszának első bekezdése viszonylag egzakt módon határozza meg: *„ha bárki személyeket, vagy nagy értékű anyagi javakat kerít hatalmába és személyek elengedését, az anyagi javak visszaszolgáltatását állami vagy társadalmi szervezetekhez intézett követelés teljesítésétől tesz függővé, terrorcselekményt követ el. A terrorizmus korlátozott hadviselési forma, bűncselekményfajta.”*

Az Egyesült Államok külügyminisztériumának meghatározása szerint a terrorizmus *„előre megfontolt, politikailag motivált erőszak, amelyet szubnacionális csoportok vagy titkos állami ügynökök követnek el nem kombattáns célok ellen, általában valamilyen publikum befolyásolására.”⁵*

E néhány példa is igazolja, hogy a terrorizmus és a nemzetközi terrorizmus fogalmára sok meghatározás született, nemzetközileg elfogadott érvénye azonban egyiknek sincs. Ugy gondoljuk, hogy ha a terrorizmus a politikai erőszak sajátos és azonosítható típusa, akkor felsorolhatók a sajátos jegyei is:

- szervezett és célirányos tevékenység, nem pedig a körülményekkel kiváltott spontán reakálás;
- a társadalom által elfogadhatatlan erőszakkal jár;
- rendszerint nem háborúban, hanem békés időszakban fordul elő, és áldozatait váratlanul érinti;
- áldozatai általában ártatlanok, akik nem kombattánsok, nincsenek felké-

- szülve a csapás elhárítására és csak teljesen elvonatkoztatott módon felelősek a kormányok azon tevékenységeiért, amelyeket a terroristák elleneznek;
- a terrorcselekmények elkövetői névtelenek, identitásukat szándékosan az érdektelenség vagy tényleges álarcok mögé rejtik;
 - gyakran a gyengék fegyvereként azonosítható, nemritkán olyan kisebb ideológiai csoportok eszköze, amelyeknek nincs tömegbázisuk.

A terrorizmus forrásai

A terrorizmus történelmi megnyilvánulásai eltérőek és összetettek. Napjainkig nem sikerült teljes mértékig tisztázni, hogy miért jelenik meg a terrorizmus, miért az ismert módszereket alkalmazza és hogyan ér véget. Pedig a terrorizmusra adandó válasz objektív vizsgálata igen lényeges a fenyegetéssel szembeni hatékony elmélet és gyakorlat kidolgozásához.

A terrorizmus tagadja mind a jogot, mind az államot. Nagyon leegyszerűsítve: a terrorizmus bűncselekmény. Ez azt jelenti, hogy mint bűn, büntetőjogi fellépést kíván, s mint nemzetközi jelenség, csak a nemzetközi közösség együttes fellépése útján kezelhető. Jóllehet a terrorizmusnak nincs nemzetközileg, de még egy országon belül sem általánosan elfogadott meghatározása, ez nem jelenti azt, hogy nem ismertek a forrásai.

Számos szakértő végzett erre vonatkozóan kutatásokat és mint a fogalom meghatározásánál, itt is több változattal találkozhatunk.

Benke József vizsgálata alapján⁶ megkülönböztetünk ideológiai indíttatású csoportokat, úgymint *szélsőbaloldali*: az olasz Vörös Brigádok, a német Vörös Hadsereg Frakció, a belga Harcoló Kommunista Sejtek, a perui Fényes Ösvény stb. *Jobboldali*: a török Szürke Farkasok, az olasz Fekete Rend, Szelek Rózsája, az iszlám fundamentalizmus terroristái. Etnikai indíttatású csoportok: a szikh és a baszk terroristák, az Ír Köztársasági Hadsereg, a palesztin csoportok stb.

Az 1980-as évek „hidegháborús” nézete volt, hogy a terrorizmus az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti szembenállást tükrözi, így az forrása is. Ennek a nézetnek a hívei azzal érveltek, hogy ideológiai motiváció van a terrorcselekmények mögött. A terrorszervezetek és az őket támogató kormányok globális hálózatban kapcsolódnak össze. Eszerint tehát a terrorizmus olyan probléma, amelyet az államok, nem pedig a különböző szervezetek idéznek elő. Valóság azonban az, hogy ilyen méretű monolitikus terrorista egységek soha nem léteznek.

A Jerusalem Post és a tel-avivi egyetem Hadászati Tanulmányok Központjának felmérése alapján *a világon mintegy 50–60 terrorista szervezet található*. Ide sorolhatjuk az arab országokra korlátozódó Muzulmán Testvérek Szervezetét, a korzikai szeparatistákat, az usztasákat, a különböző céllal működő zsidó terrorista csoportokat, de a vörös khmereket is.

A közöttük lévő szövetség rendkívül laza és nem állandó, bár az átmeneti kapcsolatok ténye tagadhatatlan. Ennek példája volt, hogy a Japán Vörös Hadsereg, a Palesztina Felszabadításának Népi Arcvonal és az Antiimperialista Nemzetközi Brigádok elnevezésű szervezetek 1972-ben együttes akciót hajtottak végre az Air France egyik leszálló gépe ellen az izraeli Lod repülőtéren, amelynek következtében 28 utas

meghalt, 76 pedig megsebesült. *A különböző terrorista szervezetek 1985-ben 800 merényletet hajtottak végre, amelynek több mint 2000 halálos áldozata volt a világon.*

Az államok és a titkos terrorista szervezetek közötti kapcsolatokat nehéz meghatározni. Az viszont bizonyított, hogy néhány szervezetnek van pénzügyi és anyagi-technikai támogatója, ami lehetővé tette a nemzetközi terrorizmus kialakulását. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma úgy véli, hogy a terrorista cselekmények 12%-a valamely állam támogatásával történik, többségében közel-keleti kormányok részéről.⁷ Irán a jelek szerint befolyásolja, de nem határozza meg a Hezbollah külföldi túszaik sorsát Libanonban. Az arab államok 1967 óta támogatnak különböző palesztin csoportokat, amelyek között a terrorizmusért felelős frakciók is vannak. Az iráni vagy libanoni és kuwaiti Irak-barát frakciók által szponzorált terrorizmus arra irányul, hogy megváltoztassa a regionális egyensúlyt a térségben és kiszorítsa a külső érdekeket a Közel-Keletről. Ugyanakkor számos szervezet – a baszk ETA, az ír IRA, a Srí-Lankában működő tamil szeparatisták és a perui Fényes Ösvény – erősen helyi jellegű.

A terrorizmus forrásait kutató szakemberek véleménye szerint a terroristák csak igen kis hányadát befolyásolja ideológiai vagy politikai körülmény, ezért az ideológiát, a vallást, a politikai kultúra vagy a nyomor elméleteit nehéz elfogadni a terrorizmus forrásainak magyarázataként. A terrorizmus forrásaihoz kell sorolni azonban a pszichológiai tényezőket, a csoportdinamikai jelenségeket és a környezetet. Ezen összetevők vizsgálata külön tanulmány témája lehet. A terrorista egyének pszichológiájának tanulmányozása nem igazolta sajátos – csak rájuk jellemző – jegyek, magatartásformák meglétét.

A terrorizmus, mint veszélyforrás kezelésének lehetőségei

Ma már sajnos elmondható, hogy a terrorizmus mint veszélyforrás hatással van a világ szinte valamennyi országára. Kezelése egyre több problémát és főleg kiadást okoz számos országban. 1980-as években minden nyugati állam létrehozta a maga elit, túszméntésre jól felkészített katonai egységét. Az izraeli és a német egységek bíztató modellnek látszanak a terrorizmus okozta problémák megoldására.

A terrorizmus elleni küzdelem napjainkban általánossá vált és a társadalom minden területére kiterjed. Az ENSZ számos közgyűlésen foglalkozott a kérdéssel és több határozatot hozott. A közgyűlés 1979-ben elfogadta a túsok ejtése elleni nemzetközi konvenciót, majd 1985-ben határozatot hozott a terrorizmus elítélésére, az alkalomra vagy az okra való tekintet nélkül. Az 1980-as években a terrorizmusról – éppen az újabb merényletek miatt – újból tárgyaltak a nyugat-európai országok és 1986-ban az Európai Közösség országai megállapodást kötöttek a terrorizmus elleni harcról.

Az eredményes tevékenységhez elengedhetetlen az országok közös fellépése (adminisztratív intézkedések, antiterrorista szervezetek együttműködése, repülőtéri biztonsági szolgálatok stb.) a terrorizmussal és a terroristákkal szemben. A kelet-nyugati együttműködés első jele volt az 1986-ban aláírt szovjet-amerikai megállapodás és Magyarország segítsége a bécsi repülőtér elleni bombamerénylet kivizsgálásához.

A megváltozott kelet-közép-európai helyzetben fontos feladat, hogy a kétoldalú szerződések tartalmazzák a kiadatásra vonatkozó intézkedéseket és rendszabá-

lyokat is. A szakemberek véleménye: a terrorizmust minden eszközzel meg kell akadályozni abban, hogy a vétlen embereket a szélsőséges elemek kénye-kedvére kiszolgáltatasson. A kelet-közép-európai térség – éppen a védekező mechanizmusok és a tapasztalatok hiánya, vagy a nem kellő hatékonyságú szervezetek miatt – rendkívül sebezhető. Így érthető, hogy a szervezett bűnözés és a terrorizmus üldözésében kiemelkedő jelentőségű Európa rendőrségének összefogása, együttműködése. Ebben a munkában fontos helyet foglal el a Nemzetközi Bűnügyi Rendőrszervezet (Interpol) 1984-es közgyűlése, amely eltörölte a korlátozásokat a terrorizmussal kapcsolatos információátadásról.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet emberi jogokkal kapcsolatos határozata teremtheti meg a még eredményesebb összefogás lehetőségét Európában. A határozat elítéli a terrorizmust, amely semmilyen körülmények között sem igazolható. Felszólít az olyan követelmények szilárdítására, mint a nemzetközi együttműködés erősítése, a nemzeti ellenőrzések szigorítása, a felelős személyek kiadatása vagy megbüntetése.

A terrorizmusnak hazánkban jelenleg nincs eszmei, személyi és anyagi bázisa. Ennek ellenére léteznek potenciális veszélyforrások.

A Magyar Köztársaságot érintő potenciális terrorista veszélyt hordozó tényezők lehetnek a következők: az állam geopolitikai helyzete és politikai nyitottsága; a környezetünkben kibukkanó konfliktusok; hazánk idegenforgalmának és tranzitforgalmának mérete; a menekültek számának növekedése, a migráció tendenciái; külföldiek illegális tartózkodása hazánkban; a nemzetközi bűnözés behatolása és legalizációs lehetőségei a különféle vállalkozásokban; a hazai bűnözés fokozódása és kapcsolódása a nemzetközi bűnözéssel; a belső politikai és társadalmi problémák kiéleződése, a szélsőségek erősödése; a gazdasági depresszió, az életminőség romlása és a munkanélküliség; a fiatalok perspektívátlansága; a társadalom periferiájára kerültek rohamos növekedése, az „észak-dél” ellentét növekedése; a nacionalizmus erősödése vagy a revíziós törekvések felszínre kerülése; az idegengyűlölet és a vallási-faji megkülönböztetés – ebben komoly veszélyt jelenthet a skinhead-probléma; a közbiztonság csökkenése, a kábítószer-kereskedelem stb.

A felsorolt tényezők hozzájárulhatnak ahhoz, hogy különböző terrorista szervezetek hazánk területét saját céljaikra használják fel.

A potenciális veszélyforrások méreteit, eszkalációját, várható irányait és területeit meghatározhatják: a politikai helyzet várható alakulása; a kommunizmus eszményének összeomlásából keletkezett vákum; a jövőbeni politikai magatartásformák, valamint az ebből következő politikai, társadalmi és gazdasági problémák kezelhetetlensége. Lényeges szerepet kaphat a migráció alakulása is.

Hazánkban a terrorizmus potenciális személyi bázisai lehetnek az erőszakra fogékony egyének, közöttük:

- a többszörösen visszaeső erőszakos, agresszív bűnözők, különösen azok, akik nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeznek;
- a hazánkban illegálisan tartózkodó, munkanélküli tevékenységükben (anyagi forrásokban) ellenőrzés alá nem vonható személyek;
- a Magyar Köztársaság területén illegálisan tartózkodó olyan személyek, akik valamilyen terrorista szervezethez tartoznak;

- a kalandorok, pénzért mindenre vállalkozó, gátlástalan személyek (bérgyilkosok stb.);
- szélsőséges kapcsolatokkal rendelkező és anakronisztikus (szélsőséges) nézetek befogadására hajlamos fiatalok, közöttük a nacionalisták, sovíniszták, revansiszták, revizióra törekvők, valamint az idegengyűlölettel és fajgyűlölettel motivált személyek;
- a demokrácia ellen és a hatalom erőszakos megdöntésére szervezkedők;
- a perifériára sodródott, kilátástalan helyzetbe került személyek;
- a gazdasági nehézségek miatt elégedetlenek, akik a zavarkeltésben érdekeltek.

Visszatérve Korinek László hivatkozott tanulmányához (1. sz. jegyzet): *a kilátások valóban ijesztők, ezek gyors és szakszerű intézkedéseket követelnek a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a fegyver- és kábítószer-kereskedelem hatékony kezelése érdekében.* Ha azonban ezt nem sikerül megvalósítani, nehéz lesz elkerülni a közbiztonság teljes összeomlását.

JEGYZET

1. Korinek László: A bűnözés alakulása Magyarországon és a jövőbeni kilátások; INFO-Társadalomtudomány, 16. szám, 7–13. old.
2. Manfred Morstein: A terrorkeresztapa; Gondolat Könyvkiadó, 1991.
3. M. Chérif Bassiouni: A terrorizmus, a bűnüldözés és a tömegtájékoztatás eszközök: perspektívák, problémák, javaslatok; The Journal of Criminal Law and Criminology, 1981. 1. sz.
4. The World Book Encyclopedia, 1990. 178. old.
5. Az amerikai külügyminisztérium terrorizmus elleni hivatala: A globális terrorizmus modelljei (Terrorism and International Cooperation, Institute for Ost-West Security, New York, 1989. 5–35. old.
6. Benke József: Fényes Ösvény, Szürke Farkasok, Fekete Szeptember. A nemzetközi terrorizmusról; Magvető Kiadó Budapest, 1989.
7. Lawrence Freedman: Terrorizmus és stratégia: terrorizmus és nemzetközi rend; London, Chatham House Special Paper 1986.

Pekó József

A honvédelmi rendszer felépítése, tartalma és a katonai védelem néhány kérdése 2*

A honvédelem rendszerének – előzőekben már vizsgált – fogalma, célja, alapelvei és követelményei a rendszer felépítésének és tartalmának általános kereteit is meghatározzák. Olyan elvi és gyakorlati bázist képeznek, amelyre alapozva a honvédelmi potenciál és tevékenységek egységes rendszerbe foglalhatók, azok tartalmi és működési kérdései részleteiben kimunkálhatók.

A honvédelmi rendszer felépítése és tartalma alapvetően azoktól az objektív biztonsági feltételektől és körülményektől függ, amelyek a rendszer alapelveit és követelményeit is meghatározzák. Egy struktúra felépítését és tartalmát döntően az országot érhető fegyveres támadás, vagyis az agresszió, valamint más külső és belső potenciális veszélyek sikeres elhárításának követelményei és az ország mindenkor meglévő védelmi potenciáljának lehetőségei determinálják.

A honvédelmi rendszer *felépítésének* tisztázásához a rendszer általános fogalma szolgálhat alapul. A „rendszer egynemű vagy önálló dolgoknak, jelenségeknek bizonyos törvényszerűségeket mutató rendezett egésze”.¹

Ennek megfelelően – és a honvédelem feltételeit, körülményeit figyelembe véve, – a honvédelmi rendszer *felépítése: az ország védelmi potenciáljának és tevékenységeinek rendszerbe foglalása az agresszió és más külső és belső veszélyek elhárítására.*

A honvédelmi rendszer felépítése, valamint annak funkciója, feladata között törvényszerű és közvetlen kapcsolat van. A védelmi potenciál és a tevékenységek egységes és átfogó rendszerbe foglalásával az agresszió és más veszélyek elhárítását, az alkotmány szerinti minősített időszakok védelmi feladatainak végrehajtását közvetlenül kell biztosítani. Másképpen fogalmazva az ország biztonsági és védelmi feltételei és körülményei, *honvédelmi cél és feladatcentrikus felépítésű, a rendszer alapelveihez és követelményeihez igazodó honvédelmi rendszert igényelnek.*

A honvédelmi rendszer és alrendszerei felépítésének tehát meg kell felelnie a rendszer alapelveinek és követelményeinek és biztosítania kell: az egyes alrendsze-

* A szerző két részben közölt tanulmánya (az első rész a folyóirat 1993/1. számában jelent meg) módszeresen felvázolja az ország honvédelmi rendszerének elvi alapjait és azokat a követelményeket, amelyekre annak épülnie kell. Az e számban megjelent második részben, mintegy következtetésként, a rendszer felépítésére, tartalmára és a katonai védelemmel kapcsolatos kérdésekre vonatkozó javaslatait fogalmazza meg. — A szerk.

rek egymáshoz kapcsolódását, valamint funkciók és feladatok szerinti elkülönítését és önállóságát; gyors és rugalmas válaszlépések megtételét a veszélyekre és fenyegetésekre; a védelmi képesség fokozását és összpontosítását; az erők és eszközök gazdaságos felhasználását; az együttműködés és a minden oldalú biztosítás lehetőségét; az operatív és rugalmas vezethetőséget; valamint a rendszer elvi, elméleti megalapozottságát.

Mindezeket figyelembe véve a honvédelmi rendszer felépítésének meghatározásakor, illetve átszervezésekor prioritást az ország védelmi potenciáljának és tevékenységeinek mindenekelőtt az agresszió elhárítása érdekében történő rendszerbe foglalása kaphat. A védelmi potenciál létrehozása és fejlesztése pedig mindenkor a védelmi célok és feladatok függvényében, a rendszer és annak alrendszerei védelmi szükségleteinek megfelelően történhet.

Mindent egybevetve az MK kialakulóban lévő új honvédelmi rendszere – egy általunk célszerűnek tartott változatban – magában foglalhatja:

- a fegyveres védelmet, valamint
- a polgári jellegű védelmet.

A fegyveres védelem a fegyveres erőket és a fegyveres testületeket mint alapvető védelmi potenciálokat és azok tevékenységeit fogja át, melynek alrendszereit:

- a katonai védelem és
- a fegyveres testületek védelme képezheti.

A polgári jellegű védelem, a védelmi alapelvek és követelmények figyelembevételével, a honvédelmi potenciál többi lényeges elemét – a gazdaságot, a lakosságot, az államvezetést, valamint a közigazgatását – integrálja. Ennek megfelelően a polgári jellegű, vagyis a nem fegyveres védelem alrendszerei lehetnek: a gazdasági védelem, a polgári védelem, a védelmi államvezetés, valamint a védelmi közigazgatás. A honvédelmi rendszer felépítésének sajátos, jellegét és lényegét tekintve az előzőektől eltérő alrendszere, a fegyveres és a nem fegyveres védelmet elvileg átfogó és alapozó, a honvédelem hivatalos, doktrinális érvényű elmélete és gyakorlata lehet.

A honvédelmi rendszer felépítése tartalmának lehetséges kereteit is meghatározza. Mivel a honvédelmi rendszer strukturálisan a fegyveres és polgári jellegű védelmet integrálja önálló alrendszerekbe, ezért a rendszer tartalma is e két nagy védelmi területet foglalja magában. Következésképpen a honvédelmi rendszer alapvető tartalmát a fegyveres és polgári jellegű védelmi potenciálok és azokon a területeken folytatott elméleti és gyakorlati védelmi tevékenységek képezhetik.

A fegyveres védelem, az országot ért fegyveres támadás, vagyis idegen hatalom fegyveres agressziójának elhárítására, valamint a súlyos belső fegyveres cselekmények megszüntetésére hivatott. Alaprendeltetése az alkotmány szerinti rendkívüli állapot és a szükségállapot fegyveres védelmi feladatainak a végrehajtása. A rendkívüli állapot fegyveres védelmi feladatai a katonai védelemre, a szükségállapoté pedig a fegyveres testületek védelmére hárul.

A katonai védelem definiálásához az államvezetés biztonsági stratégiájának alkotmányi meghatározottsága és annak katonai (hadászati) lényege szolgálhat alapul.

Az alkotmány előírásainak megfelelően az MK elutasítja a háborút, mint a nemzetek közötti viták megoldásának eszközét, és tartózkodik a más államok függetlensége vagy területi épsége ellen irányuló erőszak alkalmazásától, illetőleg az

erőszakkal való fenyegetéstől. Ugyanakkor az állam megvédi az ország függetlenségét és területi épségét, valamint a nemzetközi szerződésekben rögzített határait.²

Az alkotmány ilyen tartalmú biztonsági céljai, alapelvei és a gyakorlatban megvalósuló biztonságpolitikai tevékenység biztonsági stratégiánk lényegének meghatározására is lehetőséget ad.

Az MK államvezetése biztonsági stratégiájának általános értelemben vett lényege: minden lehetséges fegyveres konfliktus és háboru elkerülése, környezetünkben a veszélyforrások felszámolása, biztonságunk szavatolása külső nemzetközi és belső nemzeti garanciákkal, az országot ért agresszió esetén annak minden aktivizálható erővel történő elhárítása, függetlenségünk és területi épségünk megvédése. Olyan hosszú távú államvezetési cselekvési program ez, amely alkalmas az ország honvédelmi rendszerének koncentrálására és szükség esetén annak aktivizálására a biztonsági és a honvédelmi célok érdekében.

A biztonsági stratégia – mint politikai stratégia – lényege szükségszerűen magába foglalja a katonai stratégia és az annak megfelelő katonai védelem alkotmányjogi értelemben vett lényegét és a vele szemben támasztott legfontosabb követelményeket is.

A biztonsági stratégia katonai lényege alkotmányjogi értelemben nem lehet más, mint az ország függetlenségének és területi egységének megvédése, az agresszió elhárítása. Ez egyúttal a katonai védelemmel és értelemszerűen annak legmagasabb szintű elméletével és gyakorlatával, a hadászattal szemben támasztott leglényegesebb követelmény is. Mindezeket és a védelem szakmai követelményeit is érvényesítve, a katonai védelem fogalma az alábbiakban összegezhető.

A katonai védelem a honvédelmi rendszer alapvető, meghatározó alrendszere, a fegyveres erőkkkel – a katonai vezetés egységes elgondolása és terve szerint – végrehajtott, az ország függetlensége és területi épsége megvédésére irányuló hadi (fegyveres katonai) tevékenységek összessége. Arra hivatott, hogy az országot ért fegyveres támadást, vagyis valamely idegen hatalom fegyveres agresszióját, az MH hadi- (katonai) tevékenységeivel hárítsa el.

Az MH – az országot érhető agresszió elhárítását biztosító – lehetséges legmagasabb szintű és méretű haditevékenységének tartalmát az MK államvezetésének biztonsági és védelmi stratégiája határozza meg. Ennek megfelelően az MK katonai védelmét jelentő hadászati méretű haditevékenységnek biztosítani kell:

- kedvező hadászati helyzetben – amikor az aktív védelmi tevékenységekhez szükséges erőviszonyok létrehozhatók – az ország légterébe és területére betört ellenség megsemmisítését, illetve annak jelentős veszteségokozást és a legfontosabb objektumok és körzetek megtartását, majd azt követően az államhatáron az eredeti helyzet visszaállítását;
- kedvezőtlen hadászati helyzetben – vagyis amikor az erőviszonyok csak korlátozott haditevékenységhez elégségesek – eredményes légvédelmi és védelmi hadműveletek, illetve harctevékenységek végrehajtásával az agresszor fegyveres erőinek számottevő veszteségokozást, az ország legfontosabb objektumainak légi és földi védelmét, valamint időnyerést a politikai megoldáshoz, a szuverenitás és a területi épség visszaállításához.

A katonai védelemmel szemben támasztott alapvető biztonságstratégiai követelmények, a fegyveres erők potenciális lehetőségei, valamint a létrehozható erőviszo-

nyok a katonai védelem célját is behatárolják. *Általános célja: az agresszor légi és földi támadó csoportosításainak jelentős veszteségokozás, az ország fontos objektumainak, hadműveleti és hadászati jelentőségű körzeteinek a megtartása, mindezzel az agresszor támadási célja elérésének megghiúsítása, és kedvező feltételek megteremtése az agressziót megelőző helyzet visszaállításához, vagy kedvező hadműveleti és hadászati helyzetben annak visszaállítása lehet.*

Az országot érhető agresszió esetén, a katonai védelem *konkrét célja* rendszerint az ország közvetlen fenyegetettsége időszakában, az úgynevezett háborús veszélyhelyzetben határozható csak meg. Vagyis leghamarabb akkor, amikor az agresszió és elhárításának ismertté válnak olyan fontos feltételei és körülményei, mint: az ellenség támadásának várható célja, elgondolása és azok elérésére igénybe vett fegyveres erők állománya, az MH csapatainak az adott körülmények közötti védelmi lehetőségei, az agresszió várható irányainak és körzeteinek hadszíntéri adottságai stb. Mivel ezek a feltételek és körülmények minden konkrét esetben mások lesznek, ezért a katonai védelem céljai és azok tartalma is rendkívül széles skálán mozoghat és minden konkrét esetben más lesz. Ezek a célok a védelmi haditevékenységek céljaiként konkretizálhatók.

A katonai védelem biztonsági stratégia által megkövetelt célja a fegyveres erők lehetséges *haditevékenységi formáit* és azok végrehajtási módjait is meghatározza. Az államvezetés biztonsági stratégiájának katonai védelemre vonatkozó – az MH meglévő és perspektivikus lehetőségeit is figyelembe vevő – célja és tartalma szükségszerűen az MH csapatainak védelmi és azzal összhangban végrehajtott, az agresszió következményeinek felszámolására irányuló, támadó jellegű tevékenységeit követeli meg. Következésképpen a katonai védelmet végrehajtó MH haditevékenységének legmagasabb szintű és egyben alapvető formája a védelmi hadászati hadművelet³ lehet, amelynek keretében – ha erre a feltételek biztosíthatók – aktív támadó jellegű, az agresszió következményeinek megszüntetését célzó hadi-(katonai) tevékenységekre is szükség lehet.

Az országot érhető agresszió céljának és tartalmának alacsonyabb szintjei a katonai védelem kisebb méretű formáit igénylik, és nem lesz szükség védelmi hadászati hadművelet előkészítésére és végrehajtására. Olyan esetben például, amikor az agresszió az ország egy kisebb körzetét érinti, elhárítása hadműveleti, illetve harcászati szintű védelmi és támadó tevékenységi formák alkalmazásával is végrehajtható. Ugyanakkor az ország valamely körzetét érintő helyi konfliktus fokozatos kiszélesedése, a haditevékenység magasabb szintű formáit is maga után vonja, ami később – a fegyveres konfliktus elmélyülése esetén – hadászati méretű haditevékenységi forma alkalmazását is megkövetelheti. Következésképpen a katonai védelem hadi-(katonai) tevékenységi formái, az agresszor támadó tevékenységi formáinak méretéhez igazodnak, megfelelő védelmi válaszlépések fogantatását jelentik.

A katonai védelem elméletének és gyakorlatának lényeges kérdése, lehetséges *tartalmának* a meghatározása. Mivel a katonai védelem lényegét általános értelemben a fegyveres erők és azok haditevékenységeinek összessége képezi, a védelem tartalma is a fegyveres erőkkel és azok béke és háborús tevékenységeivel, az alkotmány szerinti minősített időszakok fegyveres védelmi feladatainak végrehajtásával kapcsolatos.

Mindezt figyelembe véve, általános értelemben a katonai védelem elméletének és gyakorlatának alapvető tartalma magában foglalja:

- a fegyveres erők építését,⁴ diszlokációs elhelyezését és békefeladatainak el-látását;
- a parancsnokok és a törzsek hadműveleti és harcászati felkészítését, a csapatok kiképzését, a hadrafoghatóság és az aktivizálható békeállapot fenn-tartását;
- a határőrizetet és a légvédelem békeidőszaki feladatainak a végrehajtását;
- a hadi- (fegyveres katonai) tevékenységek előkészítését (megtervezését, megszervezését, mindenoldalú biztosítását és a csapatok védelmi rendsza-bályainak a foganatosítását);
- az ország területe hadszíntéri előkészítése katonai rendszabályainak a vég-rehajtását;
- az MH hadászati szétbontakozását (a csapatok átállítását békehelyzetből háborús állapotra, a hadműveleti szétbontakozás végrehajtását, valamint a csapatok és az anyagi eszközök átcsoportosítását az agresszió irányába);
- a fegyveres védelmi tevékenységek (a hadászati, a hadműveleti és a harcá-szati szintű haditevékenységi formák) végrehajtását, azok vezetését és fel-tételeik biztosítását;
- a hadtudomány hivatalos, doktrinális érvényű elméletét és gyakorlatát.

A katonai védelem elmélete és gyakorlata tartalma révén válik a honvédelmi rend-szer alapvető, meghatározó részévé, ugyanakkor az államvezetés biztonsági straté-giájának legvégső fegyveres eszközévé. Együttműködésben a honvédelmi rendszer többi alrendszerével olyan erőt kell jelentenie, amelyre a biztonsági stratégia visszatartató és védelem alapelvei felépülhetnek, azok mindenkori realitását bizto-síthatják.

A biztonsági helyzetértékelések azt mutatják, hogy a katonai védelem még hosszú ideig az országok biztonságának fontos, a veszélyforrások felszínre kerülé-sekor pedig meghatározó belső garanciaeleme lesz. Az MK államvezetés biztonsági stratégiájában betöltött helyének és szerepének megváltozása a mindenkori bizton-sági feltétel- és garanciarendszer függvénye. Jelentőségének csökkenéséhez minde-nekelőtt a környező államok fegyveres erői leszerelése és a nem fegyveres külső és belső biztonsági garanciák erősödése járulhat hozzá.

Az MK katonai védelme előkészítésének kiindulóalapját a hadtudomány, de mindenekelőtt annak vezető területe, a hadászat hivatalos, vagyis doktrinális érvé-nyű elmélete és gyakorlata képezi. Mivel a hadászat doktrinális része az államve-zetés biztonságstratégiai eszköze, a fegyveres erők építésének és felkészítésének, azok hadászati alkalmazása előkészítésének és vezetésének tudományos elmélete és gyakorlata, ezért hatószférája kiterjed a katonai védelem egészére, egyidejűleg a honvédelmi rendszer nem katonai védelmi alrendszereire is. A katonai védelem igényeit az államvezetésnek a hadászati vezetés közvetíti, megfogalmazva a kato-nai védelemhez szükséges feltételeket, vagyis azok költségvetési kihatásait, szemé-lyi, anyagi, technikai és más szükségleteit. Ahhoz pedig, hogy a honvédelmi rend-szer egységes elgondolás és terv szerint eredményesen funkcionáljon, szükség van a nem katonai védelmi alrendszerek katonai-szakmai jellegű felkészítésére, a hadá-

szati követelmények és ajánlások érvényesítésére is, ami úgyszintén a hadászat gyakorlatának a feladata.

Mindezekből következően a katonai védelemre, mindenekelőtt a hadászatra rendkívül fontos feladatok hárulnak egy új, nemzeti honvédelmi rendszer megteremtésében, nemkülönben annak funkcionálásában. Ezért nem túlzás, ha úgy fogalmazunk, hogy a honvédelmi rendszer új alapokra helyezéséhez a magyar hadászat hivatalos nézet- és követelményrendszerének meghatározásán és érvényrejuttatásán keresztül vezet az út.

Következtetések, ajánlások

1. Az MK védelmének megváltozott feltételei és körülményei, és ennek megfelelően az államvezetés új biztonsági és honvédelmi stratégiája szükségszerűen új, közvetlenül nemzeti érdekeket szolgáló honvédelmi rendszer kiépítését is megköveteli. Olyan országvédelmi rendszer létrehozását igényli, amely – a mindenkor meglévő belső és külső biztonsági garanciákkal együtt – biztosítja az ország függetlenségének és területi épségének védelmét, a különböző veszélyek és fenyegetések elhárítását. Mielőbbi létrehozását és működtetését ma számunkra sürgetően indokolja az instabilitás és a potenciális veszélyek környezetünkben történő megléte és felszínre kerülése, az európai biztonsági rendszer kiépületlensége és garanciaértékű hiánya. Az új európai biztonsági struktúra létrejötte és funkcionálása esetén is szükség lesz a honvédelem rendszerére, mivel *a külső garanciák belső feltételek és biztosítékok nélkül nem szavatolhatnak elégséges biztonságot.*
2. Az MK honvédelmi rendszere, *a neki megfelelő elvi, elméleti alapokra épülve hozható létre, fejleszthető és működtethető.* Ezért elsőként, a rendszer doktrinális érvényű elvi bázisát jelentő, létrehozásának és működésének vezérfonalát képező honvédelmi alapelvek meghatározására és korszerű szinten tartására van szükség.

A honvédelmi rendszer arra hivatott, hogy lehetőségeinek megfelelően garantálja az ország védelmét, tartsa vissza a veszélyforrások aktivizálódását, az országot ért agresszió és más veszélyek esetén pedig hajtsa végre az országvédelem feladatait. Következésképpen *létrehozása és tervszerű fejlesztése alapvető biztonsági érdek*, ezért azt a törvényhozó és a végrehajtó hatalomnak mindenkor lényeges feladataként célszerű kezelni.

3. *A honvédelmi rendszer közvetlenül a neki megfelelő alapelvekre és azok követelményeire épülve lehet hatékony.* A rendszer alapelveinek az állami és katonai (hadászati) felső vezetés honvédelmi tevékenységét biztosító olyan lényeges, általános érvényű tételeket célszerű tekinteni, amelyek a rendszer létrehozására és fejlesztésére, alrendszeri felkészítésére, valamint működtetésére és vezetésére vonatkoznak. A tanulmányban meghatározott alapelvek és követelmények – megítélésünk szerint – az ország biztonsági és védelmi feltételeinek és körülményeinek, az MK alkotmányának, valamint a honvédelem alapelveinek megfelelnek, ezért azok az állami és katonai felső vezetés honvédelmi tevékenységének vezérfonalát képezhetik. A rendszer alapelveit meghatározó feltételek és körülmények lényeges módosulása az alapelvek és követelményei megváltoztatását vonja maga után, így

azok eredményesen betölthetik rendeltetésüket, biztosíthatják az államvezetés honvédelmi tevékenységének megalapozottságát.

4. A honvédelmi rendszer felépítése az ország védelmi potenciáljának és honvédelmi tevékenységének, az országot érhető agresszió és más külső és belső veszélyek elhárítására történő rendszerbe foglalását jelenti. Az ország biztonsági és védelmi feltételei és körülményei honvédelmi cél- és feladatcentrikus felépítésű, a rendszer alapelveihez és követelményeihez igazodó honvédelmi rendszert igényelnek. Ennek megfelelően az MK kiépülő honvédelmi rendszere magában foglalhatja: a fegyveres védelmet és a polgári jellegű védelmet, valamint azok alrendszeit, továbbá a honvédelem hivatalos, doktrinális érvényű elméletét és gyakorlatát. A rendszer alapvető tartalmát a fegyveres és a polgári jellegű védelmi potenciálok, továbbá az ezeken a területeken folytatott védelmi tevékenységek képezhetik.
5. A katonai védelmet az államvezetés olyan végső, ugyanakkor alapvető biztonságstratégiai eszközként és a honvédelmi rendszer vezető alrendszereként célszerű építeni, felkészíteni és működtetni, amelynek lényegét a fegyveres erők és azok védelmi célú hadi (fegyveres katonai) tevékenységeinek összessége képezi. Célját, béke- és háborús feladatait és azok tartalmát, az országvédelem feltételei, körülményei, valamint az azoknak megfelelő biztonsági és védelmi alapelvek határozzák meg.

Jegyzetek

1. A Magyar Értelmező Kéziszótár, 1160. old.
2. A Magyar Köztársaság alkotmánya 5., 6.(1) pont
3. A katonai védelem hadászati méretű formáját jelentő védelmi hadászati hadművelet – a magyar fegyveres erőknek az MK-t ért agresszió elhárítását szolgáló fegyveres küzdelme az MH csapatainak, alapvetően az MK területén és légterében, egységes elgondolás és terv szerint végrehajtott légvédelmi és védelmi hadműveleteinek és harctevékenységeinek összessége. Kritériuma az agresszor és az MK fegyveres erőinek vagy azok jelentős részének hadműveleti és hadászati célok elérése érdekében történő alkalmazása.
4. A fegyveres erők építése – a haderőreform célkitűzéseinek megfelelően – napirenden lévő, aktuális feladat. Fogalmának elvi tisztázatlansága több problémát vet fel, ezért az egységes értelmezés és ennek megfelelő gyakorlat szükségessé teszi annak definiálását. A fegyveres erők építése – a katonai védelem, egyidejűleg az ország védelmi rendszerének fő része, a fegyveres erők létrehozására és fejlesztésére irányuló tevékenységek összessége. Magában foglalja: a katonai szervezést (a fegyveres erők szervezeti felépítésének, béke- és hadiállományának meghatározását; a katonai szervezetek létrehozását és korszerű szinten tartását); a harcászati és mozgósítási rendszer létrehozását és fejlesztését; a tartalékos állomány továbbképzését és a katonai szolgálat lefolytatásának szervezését és végrehajtását); a vezetési rendszer létrehozását és korszerű szinten tartását; a fegyveres erők haditechnikai eszközökkel, anyagokkal és felszereléssel történő ellátását és azok korszerűsítését.

Csabai Károly—Móricz Lajos

Csökkenthető-e a sorkatonai szolgálati idő?

A szerzők a tanulmány címében feltett kérdésre – Csökkenthető-e a szolgálati idő? – keresik a választ. A téma alapgondolatainak kimunkálásához és a megoldás lehetőségeinek feltárásához számos kérdés tisztázása szükséges. Vizsgálni kell például a különböző állománycsoportok arányát, a háborús szükségletet, az anyagi kihatásokat, az állami és a társadalmi szervek mozgósítási felkészítésben való részvételét stb. A szerzők ehhez a sokakat érintő és érdeklő téma további elemzéséhez adnak indító gondolatokat.

Az Országgyűlés 1990. október 29-én az 1976. évi I. (honvédelmi) törvény módosítása keretében a korábbi 18 hónapos sorkatonai szolgálati időt 12 hónaposra csökkentette. Ezt a magyar társadalom – benne természetesen a fiatalság – nagy megelégedéssel fogadta. Emellett bizonyos politikai és szociális szervezetek részéről felvetődtek a sorkatonai szolgálat további csökkentésével kapcsolatos javaslatok is. Tekintettel arra, hogy e javaslatok helyes vagy helytelen voltáról még kevés szó esett, ez a rövid gondolatsor azt tűzi célul, hogy véleményt mondjon róluk hadkiégészítési szempontból.

A sorkatonai szolgálat további csökkentési lehetőségeinek mérlegeléséhez több tényezőt szükséges elemezni, amelyek közül a legfontosabbnak tekinthetők:

- a sorkatonai szolgálat nemzetközi viszonylatban csökkenő tendenciája;
- a katonák, az alegységek, az egységek kiképzéséhez és összekovácsolásához szükséges optimális idő meghatározása;
- a katonai szervezetek katona-állománycsoportjainak, ezen belül legénységi, illetve sorállomány-szükségletének alakulása;
- a demográfiai helyzet függvényében sorkatonai szolgálatra behívható újonclétszám alakulása;
- a Magyar Honvédség (esetleg a Határőrség) háborús hadrendjének megalkotásához, hadiszervezetre való áttéréséhez szükséges tartalékos állomány ki-, átképzésének és felkészítésének lehetőségei;
- a rövidebb sorkatonai szolgálati időre való áttérés várható költségkihatásai és azok biztosításának lehetőségei.

1./ A sorkatonai szolgálat időtartama mindig nagy jelentőséggel bírt a haderők harckészültségének és mozgósítási lehetőségeinek meghatározásában. Ez az oka annak, hogy a sor-

katonai szolgálat idejét mindig a honvédelemmel, hadkötelezettséggel kapcsolatos törvények határozták meg.

Az 1980–90-es években tanúi lehettünk a jelentős nemzetközi politikai, társadalmi és katonai változások következtében a hadkötelezettség rendszerén alapuló haderők csökkentésének. A csökkentést az egyes országok több ütemben tervezik végrehajtani. Az első ütemben a párizsi megállapodás szerinti létszámra és haditechnikai eszközmennyiségre való áttérést, ezt követően az új katonapolitikai követelmények szerinti haderőstruktúra kialakítását tervezik. Egyes országokban pedig (Belgium, Hollandia) ezt követően az önkéntes haderőre kívánnak áttérni.

A rendelkezésre álló adatok alapján a sorkatonai szolgálat ideje (hónapokban) országonként az alábbi:

	1990	1992
Németország	15	12
Franciaország	12	10
Olaszország	12	12
Ausztria	6	6
Finnország	8	8
Románia	16	12
Szlovákia	18	18
Törökország	18	12
Magyarország	18	12

Ausztriában a sorkötelesek a sorkatonai szolgálat teljesítését követően választásuk szerint: vagy 35. életévükig a milícia állományában 2 évenként 10–10 nap, összesen 60 nap tartalekos szolgálatot teljesítenek, vagy még 2 hónapon át folytatják a sorkatonai szolgálatukat.

2./ A katonai szervezetek sorállomány-szükségletének felülvizsgálata során, a bécsi haderő-csökkentési szerződéssel összhangban, meghatározott létszám- és haditechnikai eszközkereteken belül alapvetően fontos a katonai, ezen belül a tiszti, tiszthelyettesi és legénységi állományú állománycsoportok célszerű arányának kialakítása.

A NATO-tagállamok és a volt szocialista országok eltérő haderő-szervezési gyakorlata többek között abban is kifejezésre jutott, hogy a legénységi állomány hozzávetőlegesen azonos aránya mellett a NATO-hadseregekben a tisztek aránya 2–3-szor kevesebb, a tiszthelyettesek aránya viszont 1,5–2-szer több, mint például a Magyar Honvédségben. Amíg a szárazföldi csapatoknál a tisztek aránya az előbbieknél az összlétszámhoz viszonyítva 10–13%, addig az nálunk 18–20%. Ez a különbség jól mutatja, hogy nálunk is célszerű lenne csökkenteni a tisztek számát és növelni a tiszthelyettesek arányát.

A német hadseregben szolgáló hivatásos, szerződéses és továbbszolgáló (együtt önkéntes) katonák, valamint sorkatonák arányának a '70-es években bekövetkezett változásait százalékban kifejezve a következő adatok jellemzik.

Állománycsoport	1970	1973	1977
Az önkéntes katonák aránya	49,5	52,0	55,0
A sorkatonák aránya	50,5	48,0	45,0

1982-re a 60:40%-os arányt tervezték, amelyet ismereteink szerint nem tudtak elérni, sőt az arány 1992-ben csak 50:50% lett. Ez is szerepet játszott abban, hogy a 15 hónapos sorkatonai szolgálat idejét csak 1990. október 1-jétől tudták 12 hónapra csökkenteni.

A *belga hadseregben* 1970-től növelik a légénységi állományon belül az önkéntesek arányát százalékban az alábbiak szerint.

Állománycsoport	1970	1987	1992	1995-re tervezve
Az önkéntes katonák aránya	33	48	49	54
A sorkatonák aránya	67	52	51	46

A nemzetközi gyakorlatban érvényesülő tendenciával összhangban a jövőben várhatóan a *Magyar Honvédségnél* is növekedni fog az önkéntes szolgálatot teljesítők között a szerződésesek és a továbbszolgálók aránya a légénységi beosztások egy részének szerződésesekkel való feltöltése következtében.

1990-ben már meg is kezdődött a szerződéses állományra való áttérés. 1991-ben a Magyar Honvédség parancsnoksága is megjelentetett egy pályázatot az ún. fontosabb légénységi katonai beosztások (raj-/részlegparancsnokok, bonyolult haditechnikai eszközvezetők, -kezelők és szerelők) szerződéses katonákkal való feltöltésére.

A pályázati felhívásra jelentkezők száma az eddigi tapasztalatok alapján – feltehetően az alacsonynak tűnő 16 000 – 17 000 forint havi bruttó illetményre való tekintettel – azonban kevés. A jelentkezők számának növelése érdekében célszerű lenne az illetmény emelése mellett a feltételek egy részének módosítása is. Pl.: lehetővé kellene tenni más országokhoz hasonlóan, hogy 17 éves kort betöltött fiatalok is vállalhassanak szerződéses szolgálatot, továbbá a sorkatonai szolgálatot betöltő fiatalok a tervezettől (2 év) eltérően, rövidebb időre (6–12 hónapra) is köthessenek szerződést. A szerződéses légénységi beosztások számát növelhetné az is, ha a beosztások egy részét (írnok, raktáros; egészségügyi beosztott stb.) katonai szolgálatra önként jelentkezett nők is betölthetnék. A szerződéses beosztások aránya a légénységi beosztások között a jövőben elérhetné a 10–15%-ot is. Ezzel az önkéntes állomány aránya a jelenlegi 30%-ról 35, illetve 40%-ra növekedhetne.

A szerződéses légénységi állomány aránya – azok erkölcsi és anyagi, társadalmi megbecsülésének függvényében – csak bizonyos idő (5–10 év) után alakulhat ki állandó jelleggel. Addig feltehetően a tervezett szerződéses légénységi létszám egy részét is sorkatonákkal kell pótolni, sőt amennyiben a szükséges újoncállomány nem biztosítható, a fel nem töltött sorkatonai beosztásokba tartalékos hadköteleseket kellene behívni, a tartalékos szolgálatra meghatározott időtartam figyelembevételével.

Az is nyilvánvaló, hogy a tiszti arány csökkentésével a szerződéses *légénységi állomány arányát célszerű növelni*, továbbá, hogy a légénységi, ezen belül a *sorállomány-szükségletet tovább lehetne csökkenteni azzal, hogy más országokhoz hasonlóan, bi-*

zonyos, jelenleg sorkatonákkal végzett feladatokat polgári szervezetekkel lehetne részben elvégez-
tetni. Ilyen pl.: az anyagi-technikai eszközkészletek tárolása, karbantartása, őrzése,
bizonyos szolgáltatások (javítás, étkeztetés, üzemanyag-ellátás stb.) végrehajtása.

Az 1990. augusztusi váltástól bevezetett 12 hónapos sorkatonai szolgálatra való
áttérés tapasztalatai – a szolgálati idő, a kiképzési időszakok, módok felosztásáról
(alap-, bázisképzés, kötelekképzés), a váltásokról (leszerelés, behívás), a sorkatonai
szolgálat alatt történő mozgósítási tartalékképzésről stb. – még nem annyira kifor-
rottak, hogy megalapozott véleményt lehessen kialakítani a sorkatonai szolgálat to-
vábbi csökkentésének lehetőségeiről. Még legalább 2 év szükséges ahhoz, hogy biztosan
tudjuk: mi a helyzet és melyek a szolgálati időcsökkentéssel kapcsolatos valós tapasztalatok.
A Határőrség ilyen irányú tapasztalatait is meg kell ismerni, ahol korábban a teljes ál-
lomány önkéntes állományra való áttérését tervezték, de a megnövekedett határrendé-
szeti és határvédelmi feladatok ellátása érdekében szükségessé vált sorállománnyal is
rendelkező határvadász- (ún. akció-) századok létrehozása és alkalmazása.

3./ A helyes állományarányok kialakításához támpontul szolgálhat az alábbi szám-
vetés, amelyhez az 1947. évi békeszerződésben engedélyezett létszámot (70 000 főt)
vettünk alapul. Ebben az állománykategóriában két változatot mutatunk be.

Állománycsoportok		A változat		B változat	
		arány (%)	létszám (fő)	arány (%)	létszám (fő)
Önkéntes állomány	tiszt	10	7 000	10	7 000
	tiszthelyettes	15	10 000	15	10 000
	legénység	15	11 000	35	25 000
Összesen		40	28 000	60	42 000
Sorköteles állomány		60	42 000	40	28 000

A sorkatonai szükséglet biztosításával összefüggő vizsgálatok során elsősorban az
újoncszükségletnek a demográfiai lehetőségek szerinti megfelelő kielégítését célsze-
rű felmérni. Ennek érdekében két változattal, mégpedig a 9 hónappal és a 6 hó-
nappal lehet számolni.

A Magyar Honvédség sorkatonai újoncszükséglete az előbb bemutatott táblá-
zatban jelzett változatok szerint, évenként 42 ezer, illetve 28 000 fő, ami 9 hónapos
szolgálati idő esetén 33%-kal, 6 hónapos szolgálati idő esetén 100%-kal növekszik.
Ennek megfelelően az évente behívandó újonclétszám:

- a 9 hónapos szolgálati időnél – 56 000, illetve 37 000 fő;
- a 6 hónapos szolgálati időnél – 84 000, illetve 56 000 fő.

Tekintettel arra, hogy az újoncszükséglet a 12 hónapos szolgálati idő mellett 2000
után is már csak az összes sorköteles igénybevételével biztosítható, a 6 hónapos
szolgálati idő bevezetése a 70 000 fős katonalétszámú haderő esetében semmiképp
sem látszik megvalósíthatónak. Erre a haderő összlétszámának vagy legalább is a

legénységi állományon belül a sorállomány létszámának jelentős mérvű csökkenése esetén lenne lehetőség.

A 9 hónapos szolgálati idő újoncbiztosítási lehetőségeit a következő táblázat tartalmazza:

Évek	Behívható sorköteles (fő)	Újoncszükséglet biztosítása		Következtetés (eltérés)	
		56 000 fő A vált.	37 000 fő B vált.	A vált.	B vált.
1995	63 000	56 000	37 000	+ 7 000	+ 26 000
2000	46 000	46 000	37 000	- 10 000	+ 9 000
2005	43 000	43 000	37 000	- 13 000	+ 6 000

A táblázatból látható, hogy a behívható sorköteles-létszám:

- az A változat szerinti szükségletet 1998-tól csak az előző évi maradványok behívásával fedezi;
- a B változat szerinti szükségletet teljes egészében fedezi.

A vizsgálódás alapján tehát levonható az a következtetés, hogy a 9 hónapos sorkatonai szolgálat az újoncszükséglet biztosíthatósága szempontjából bevezethető. (Ezt a továbbiakban rövidebb idejű sorkatonai szolgálatnak nevezzük.)

4./ A 9 hónapos sorkatonai szolgálatra való áttéréssel egyidejűleg jelentősen módosulnának a sorkatonai szükséglet biztosításával összefüggő hadkiegészítési feladatok is:

- a sorállomány váltásával (behívás előkészítése, összeírás, sorozás, behívás, leszerezés) összefüggő feladatok a váltások számának (gyakoriságának) növekedésével (a jelenlegi 2-3-ról 3-4-re) fokoznák a hadkiegészítési feladatokat végrehajtó csapatok és megyei hadkiegészítési parancsnokságok terhelését;
- a sorállományváltások számának növekedése – az 1990. évi LXV. törvény alapján – fokozott terhet ró az államigazgatási (ezen belül honvédelmi) feladatokkal foglalkozó települési önkormányzatok polgármestereire, jegyzőire, kivételesen a képviselő-tesület hivatalos ügyintézőjének szerveire is;
- a demográfiai hullám csökkenő tendenciája miatt és a szükséges újonclétszám biztosítása érdekében tovább kell pontosítani a társadalmi igazságosság, egyenlő teherviselés biztosítása végett a katonai alkalmassági vizsgálat követelményrendszerét.

5./ A hadkiegészítésnek a szolgálati idő csökkentéséből adódóan is számot kell vetnie a csapatok harcászultságának és mozgósítási készségének fenntartásával.

Létezik egy nemzetközileg kialakult gyakorlat, amely behatárolja a háborús hadrend nagyságát. A mintegy 40 000 fős finn hadsereg mozgósítás esetén 250 000 főre, a 42 000 fős osztrák hadsereg pedig 200 000 főre növekszik. Tehát a béke- és hadilétszám aránya hozzávetőlegesen 1:5.

A sorkatonai szolgálati idő további csökkentése esetén a mozgósítási személyi szükséglet biztosítása és felkészítése érdekében szükségessé válik újabb megoldások felkutatása is. Ilyen lehet például az, hogy:

- bizonyos, békében egyáltalán nem vagy nem elég számban képződő katonai szakképzettségűek (pl.: a haditechnikai eszközök kezelői, a javító-szerelők stb.) számára a békében élő katonai szervezeteknél vagy a külön ilyen célra létesített tartalékosképző bázisokon (mozgósítási törzseknél) lehetne a mozgósítási szükséglet szerinti tartalékosképzés feltételeit kialakítani;
- a mozgósítási-megalakítási feladatok biztonságosabbá tétele érdekében célszerű tovább kutatni azokat a mozgósítási módszereket (a csapatok mozgósítás esetén való ikreződése, triplázódása stb.), amelyekkel rövidebb idő alatt lehet a hadiszervezetre való áttérést végrehajtani;
- a hadiszervezetek mozgósítási személyi szükségletének biztosítása során az eddigieknél nagyobb arányban lehetne a polgári szakképzettség (gépjárművezetők, szerelők, kiszolgáló állomány) szerinti tartalékos kiírást végrehajtani, amellyel a tartalékos képzésben részt vevők száma tovább csökkenthető;
- a katonai szolgálatból leszerelt szerződéses legénység tartalékos kiképzésre való behívása jelentősen csökkenthető és csak rövid idejű egység- (alegység-) összekovácsolásra kellene őket behívni. Elképzelhető az is, hogy ez az állomány a külföldi tapasztalatok alapján a leszerelés után egy másik szerződés szerinti mozgósítási kötelezettséget vállal, és ezzel elősegítheti egyes mozgósítási feladatok (a hadiszervezetre való gyors áttérés, előkészítő szervezetek megalakítása stb.) szakszerű végrehajtását.

A békében történő tartalékosképzés volumenének jelentős csökkentése a mozgósítási szükséglet szűkös biztosítása mellett nem vagy csak kis mértékben teszi lehetővé a háború alatt várható veszteségpótláshoz és a háborús hadrend esetleges bővítéséhez szükséges kiképzett tartalékos állomány kialakítását. Pedig külföldi tapasztalatok alapján erre is fel kell készülni. Például: a finn hadsereg a teljes mozgósítási szükséglet (500 000 tartalékos) felkészítése mellett legalább ugyanennyi kiképzett tartalékokkal rendelkezik. A Magyar Honvédség kiképzett tartalékos állománnyal való biztosításának ilyen lehetőségeit a csökkentett idejű sorkatonai szolgálatra való áttéréssel egyidejűleg kell majd kialakítani.

*

A vizsgálatnál alapul vett 70 000 fős katonalétszámú haderő esetén a sorkatonai szolgálati idő további csökkentési lehetőségeinek előzetes vizsgálata alapján megállapítható, hogy a 9 hónapos szolgálati időre való áttérésre csak alapos előkészítés után, és csak akkor van lehetőség, ha előzetesen rögzítenek olyan koncepcionális kérdéseket, mint a Magyar Honvédség reális háborús (elsősorban mozgósítási) személyi szükségletei; – az egyes állománycsoportok optimális arányai, a szerződéses állomány jelentős növeléséhez szükséges anyagi (költségvetési) eszközök lehetőségei; – végül azt, hogy a fegyveres erők mozgósítási felkészítése érdekében a társadalom, az önkormányzati és a gazdálkodó, valamint az államigazgatási szervek milyen fokig terhelhetők.

Geller István

A Magyar Honvédség haditechnikai korszerűsítésének megtervezése

A Magyar Köztársaság kormánya 3327/1991. számú határozatában előírta, hogy ki kell dolgozni és a kormány elé kell terjeszteni a Magyar Honvédség hosszú távú technikai korszerűsítésének koncepcióját.

A technikai korszerűsítést szükségessé teszi és sürgeti az ország biztonsága, a Magyar Honvédség haditechnikai eszközeinek elavultsága, s az, hogy a technikai korszerűsítés teremtheti meg az alapját az új, önálló nemzeti haderő kialakításának.

A katonai vezetők és a szakemberek előtt álló nagy kérdés és feladat, hogy a jelen helyzetben — amikor a meglévő fegyverrendszerek (eszközök) szinte mindegyike cserére, korszerűsítésre szorul, ugyanakkor a védelmi szükségletek kielégítésére fordítható kiadások összege korlátozott — miként lehet biztosítani a feltétlenül szükséges eszközöket és anyagokat, hogyan lehet (az eddigieknél) célszerűbben és hatékonyabban felhasználni azokat az erőforrásokat, amelyeket erre a célra az ország előírányoz.

A szerző részletesen levezeti a tervezés folyamatát — a célok kitűzésétől a tervezésen át az eszközök kiválasztásáig. A tervezést a NATO-országokban is alkalmazott háromlépcsős modell szerint javasolja, s részletesen kifejti a Magyar Honvédség technikai korszerűsítésének hosszú távú koncepcióját és az ennek részét képező rendszertervek (célprogramok) és program-költségvetési tervek tartalmát.

Az MH technikai korszerűsítésének alapelvei: célok, irányelvek

A Magyar Honvédség technikai korszerűsítését kellő előrelátással és nagy körültekintéssel, tudományos igényvel, szakszerűséggel kell megtervezni, s ehhez célszerű felhasználni a nyugati országokban általánosan alkalmazott rendszertervezési elméletet és gyakorlatot.

A tervezés előfeltétele, hogy az állami és a politikai vezetés a Magyar Honvédség részére meghatározza az elérendő célokat, az általános irányelveket, a korszerűsítés kezdeti időpontját és időtartamát, valamint az erre a célra felhasználható költségvetési előirányzatokat.

A korszerűsítés megtervezéséhez (és megvalósításához) kitűzhető célok:

- a honvédség ellátása feladatainak teljesítéséhez szükséges olyan korszerű fegyverrendszerekkel (eszközökkel), amelyek biztosítják harci képességének megőrzését és lehetőség szerinti fokozását;
- a szilárd védelemhez szükséges mennyiségű és korszerű fegyverzet, eszköz és anyag folyamatos biztosításán túl a Magyar Honvédség fokozatosan váljon alkalmassá a modern hadviselésre;
- olyan fejlesztési, beszerzési és (kooperációs) gyártási megoldások kialakítása, amelyek kizárják a magyar biztonsági és védelmi politika hitelét megkérdőjelez(het)ő egyoldalú függőséget, elősegítik a nemzetközi együttműködést, a hazai hadiipar talpra állítását és korszerű technológián alapuló, hatékony fejlődését.

Lehetséges általános irányelvek

- A harci alkalmazhatóság és a technikai hadrafoghatóság folyamatos fenntartása miatt, továbbá a gazdaságos megoldások érdekében kiindulási alapként kell kezelni a jelenlegi fegyverrendszerek (eszközök) állapotát, technikai elhasználódásának (alkalmatlanná, használhatatlanná válásának) időpontját és modernizálásának lehetőségét.
- Korszerű eszközökkel elsősorban a reguláris erőket kell ellátni, a területvédelmi csapatok részére pedig a meglévő és még használható (felújított vagy modernizált) fegyvereket, eszközöket célszerű biztosítani.
- A szükségletek nem indokolják, a lehetőségek pedig nem biztosítják a haderő és a fegyvernemek azonos fejlesztését. A korszerűsítés tartalmában és időrendjében olyan arányokat és prioritásokat kell meghatározni a haderő és a fegyvernemek, valamint a szakcsapatok, továbbá a fegyverrendszerek (eszközök) között, amelyek a legjobban megfelelnek a várható harcfeladatoknak (az optimális arányok a kidolgozás során a tervek tökéletesítésével érhetők el).
- Növelni kell a tűzerőt (a találati pontosságot és a hatékonyságot), a csapatok páncélvédeltségét és mozgékonyosságát, tökéletesíteni kell a felderítést, a vezetésirányítást, a hírközlést és az ellenőrzést (C³I) rendszereit. Átfogóan korszerűsíteni kell a csapatvezetést, létre kell hozni az információs rendszert, meg kell kezdeni az (egyesített) automatizált vezetési-irányítási rendszer kiépítését.
- A javaslatok kialakításánál figyelembe kell venni az automatizálás, az elektronika, a mikroelektronika és az optoelektronika (legújabb) eredményeit, a hazai és a külföldön kidolgozott modernizálási technológiákat.
- Szigorúan be kell tartani a vonatkozó nemzetközi szerződések előírásait. Ott, ahol célravezető és lehetséges, javaslatot kell tenni a nyugat-európai országok azonos rendszeréhez történő kapcsolódásra.
- A fegyverek és eszközök legyenek többcélúak és alkalmasak az éjszakai harcra. Megbízhatóan működjenek. Üzemidejük tegye lehetővé hosszú időtartamra (5 évre) a tárolást. Az üzemelés és tárolás közben viszonylag kevés kiszolgálást igényeljenek, utánpótlásuk, alkatrészellátásuk megbízható legyen.

- Fokozatosan célszerű felszámolni a jelenlegi egyoldalú függőséget. A keleti és a nyugati gyártmányú fegyverrendszerek (eszközök) mellett megfelelő arányt kell biztosítani a hazai hadiipar termékeinek.
- A megoldások legyenek racionálisak, gazdaságosak és takarékoskodjanak az erőerővel. A fegyverrendszerek (eszközök) fejlesztésén, beszerzésén és modernizálásán túl, minden esetben fel kell mérni a rendszerbe állításhoz és a rendszerben tartáshoz szükséges és kapcsolódó szervezeti, létszám-, felkészítési (kiképzési), beruházási (építési), üzemeltetési és fenntartási, valamint egyéb járulékos hatásokat és kiemelten mindezek költségeit is.

A korszerűsítés kezdési időpontja, időtartama és költségei

A korszerűsítés megkezdését a Magyar Honvédség fegyverrendszereinek (eszközeinek) állapota nagyon sürgeti, a magyar gazdaság várható fejlődése és stabilizálódása azonban 1994-től korábbi időpontot aligha tesz lehetővé. Természetesen a halasztást nem tűrő feladatok (mint például a rejtjelző és titkosító berendezések, a felismerő és azonosító rendszer stb. beszerzése vagy fejlesztése) ettől korábban indulhatnak.

A megvalósítás időtartama 10–12 év lehet, amelyet a következők indokolnak: a Magyar Honvédség meglévő valamennyi fegyverrendszere (eszköze) 2005-ig cserére vagy modernizálásra szorul, a gazdaság teherbíróképessége (költségvetése) rövidebb futamot valószínűleg nem tesz lehetővé. A fejlesztési tervek egyébként több nyugati országban is hasonló időtartamra készülnek.

Mindezek figyelembevételével a haditechnika korszerűsítésére

- egy hosszú távú tervet 1994(1995)–2005-ig, ezen belül
- egy középtávú tervet 1994(1995)–1998(2000)-ig célszerű elkészíteni és elfogadni.

A korszerűsítésre felhasználható költségvetési előirányzatok (lehetőségek)

A technikai korszerűsítésnél feltétlenül figyelembe kell venni és megfelelő egyensúlyt kell fenntartani a nemzetbiztonság, a belföldi felhasználás, a gazdasági növekedés és stabilitás követelményei, valamint lehetőségei között.

A biztonsági valószínűség értékeihez szükséges védelmi kiadások megállapításához — ismereteim szerint — egzakt tudományos módszerek nincsenek, ezért azokat csak becsülni és viszonyítani lehet (összehasonlításul szolgálhatnak a közel azonos nagyságrendű hadseregek és a környező országok katonai költségvetései). Az utóbbi években más, hozzánk hasonló helyzetben lévő hadseregek költségvetése a GDP 2,0–3,0 százaléka körül alakult, bár előfordult, hogy egyes országok — például Görögország és Törökország — az 1985–89-es években (egy intenzív hadseregfejlesztési periódusban) ettől többet fordítottak védelmi kiadásokra.

A katonai költségvetés, pontosabban azon belül a technikai korszerűsítés meghatározott időtartamra szükséges összege — igen leegyszerűsítve — két úton közelíthető meg: a korszerűsítés tervezésének eredményeként meg lehet (kell) mondani, hogy a magyar fegyveres erőknek mekkora összegre van szükségük honvédelmi feladataik teljesítéséhez, vagy ha ismert az erre a célra fordítható összeg, az mennyire biztosítja a honvédelmi feladatok végrehajtását.

Amennyiben a katonai vezetők, a szakemberek a kidolgozás előtt megismerhetik a korszerűsítésre fordítható költségvetési előirányzatokat, csökkenhet a tervezés kockázata, növekedhet a megvalósítás realitása. A költségek rögzített maximumának és az egyes fegyverrendszerek (eszközök) harci hatékonyságának ismeretében mérlegelhető, hogy milyen funkciók hagyhatók el, mely tulajdonságok milyen mértékig változtathatók költségcsökkentési céllal, illetve közülük szükség szerint mi indokolja feltétlenül a költségek növelését.

A korszerűsítésre fordítható összegnek azonban el kell érnie azt a kritikus értéket, amely biztosítja, hogy a hadsereg képes legyen ellátni honvédelmi feladatát.

A honvédség technikai korszerűsítésének folyamata, rendje, rendszere

A Magyar Honvédség technikai korszerűsítésének megtervezéséhez célszerű tisztázni a fő folyamatokat, a rájuk ható tényezők logikai, tartalmi és időrendi összefüggéseit. Ennek tudatában a technikai korszerűsítést a NATO-országokban is alkalmazott, ún. háromlépcsős modell szerint javaslom megtervezni.

A javasolt folyamat megfelelő tartalommal és ütemezéssel lehetővé teszi a védelmi célok, a hadtudomány és a harcéljárások terén elért eredmények és bekövetkező változások, a technikai lehetőségek, a gazdasági korlátok, az egyes fegyverrendszerek (eszközök) megtervezéséhez, fejlesztéséhez vagy beszerzéséhez és rendszerbe állításához szükséges feladatok és időtartamok figyelembevételét.

A tervezés előkészítésének időszaka

- 1.) Meg kell határozni a főbb hadművelleti, szervezési és technikai követelményeket.
- 2.) Szükséges elvégezni a meglévő fegyverrendszerek (eszközök) állapotának, további rendszerben tarthatóságának elemzését, értékelését.
- 3.) Össze kell gyűjteni, rendszerezni és számítógépes feldolgozásra alkalmassá tenni a fejlesztendő (hazai bázison gyártható), a beszerezhető fegyverrendszerek (eszközök) harcászati, technikai, gazdasági és egyéb adatait.
- 4.) Meg kell adni (vagy megbecsülni) a korszerűsítésre felhasználható költségvetési előirányzatokat, azok várható ütemezését és nagybani elosztását az egyes fejlesztési feladatokra.
- 5.) El kell készíteni a tervezés (és megvalósítás) feladat- és ütemtervét.

1. A hadművelleti, szervezési és technikai követelmények meghatározásához elengedhetetlen tudományos igénygel megítélni az ország fenyegetettségének, a lehetséges agresszióknak (konfliktusoknak) valószínű célját, jellegét, a számba vehető ellenség várható erejét, jelenlegi tevékenységét és mindezek prognosztizálható fejlődését (változását) a korszerűsítés tervezett időszakára.

A katonai stratégiai tervek vagy egy célszerűen kialakított védelmi hadművellet és harctevékenység lefolyásának modellje (esetleg több változata) alapján a honvédezerkarnak meg kell határoznia:

— a Magyar Honvédség felépítését, a haderőnemek, a fegyvernemek, a min-

- denoldalú biztosítás, a vezetési és az irányítási rendszerek mennyiségi és minőségi összetételét, közöttük a prioritást;
- a veszteségokozás feladatait, azok megosztását az egyes haderő- és fegyverek között, a fegyverrendszerek (eszközök) mennyiségét, minőségét, az azok elemeivel szembeni legfontosabb harcászati és technikai követelményeket;
 - a hadművelet várható időtartamát;
 - az állam katonai beavatkozásának szükséges mértékét stb.

A korszerűsítéshez szükséges követelmények meghatározása a lehetséges agresszió (konfliktusok), annak várható kimenetele, illetve az agresszió (konfliktusok) kimenetelét meghatározó valamennyi tényező gondos elemzését, értékelését igényli. A tényezők közül kiemelt figyelmet célszerű fordítani: milyen nagyságú erővel kívánunk (kell) egyidejűleg szembeszállni; milyen felkészültségre lenne ehhez szükség; tudjuk-e és milyen mértékben, minőségben biztosítani azokat az erőket, fegyvereket (eszközöket), anyagi készleteket, amelyekre honvédelmi feladataink teljesítéséhez szükség van; milyen támogatást (segítséget) kaphat ehhez a hadsereg a gazdaságtól, a külföldi országoktól; milyen hosszú harctevékenységre kell várhatóan felkészülni stb.; és végül milyen valószínűsége van annak, hogy a kitűzött célokat el tudjuk érni. Mindezek a korszerűsítés tervezésén túl megfelelő alapot adnak — és meghatározók lehetnek — a védelemgazdaság egészére és összetételére is.

2. *A meglévő fegyverrendszerek (eszközök) nagy többsége 12—15 vagy ennél több éve van rendszerben.* A korszerűtlenség mellett általánosságban jellemző rájuk, hogy nem az igénybevétel (a teljesített lövésszám, kilométer, üzemóra stb.), hanem az idő, a szakszerűtlen kezelés, a rossz kiszolgálási és tárolási körülmények miatt használódtak el. A szervezeti változások, az átcsoportosítások felborították rendszerben tartásuk elveit; a kellő előrelátás hiánya, a kényszerű, sokszor öncélú takarékoság mind hozzájárult ahhoz, hogy technikai állapotuk, hadrafoghatóságuk elérte a kritikus szintet.

A fegyverrendszerek (eszközök) állapotának, technikai elhasználódottságának felmérése és értékelése, a technikai hadrafoghatóság folyamatos fenntartásán túl szükséges a rendszerben tarthatóság és a kivonás optimális (az esetek többségében kényszerű) időpontjának meghatározásához és annak eldöntéséhez, hogy célszerű-e és van-e lehetőség az adott fegyverrendszer (vagy az egyes elemek) modernizálására. A helyes döntésekhez a harcászati és a technikai tulajdonságokon túl feltétlenül vizsgálni és értékelni kell az üzemeltetés, a fenntartás költségeit is.

Biztos, hogy a meglévő fegyverrendszerek (eszközök) többségét a katonai szervezetek a jövőben is (további 3—8 vagy ettől több évig) kénytelenek lesznek rendszerben tartani, jelentős részüket zárolt eszközként tárolni. Ezt a feladatot megoldani, az eszközök állapotára, hadrafoghatóságára meghatározott követelményeket teljesíteni — a megváltozott helyzetben és feltételek között — a haditechnikai szolgálatok csak abban az esetben tudják, amennyiben megfelelő intézkedéseket és szabályozásokat adnak ki a további üzemeltetésre, és új, az eddigieknél hatékonyabb, minőségben jobb és gazdaságosabb eljárásokat (technológiákat, módszereket stb.) dolgoznak ki és vezetnek be. Olyan eljárásokat, ahol az üzemeltetés és fenntartás folyamatában a hadműveleti (harcászati), a technikai és a gazdasági követelmények, feltételek optimálisan összhangban vannak.

3. A Magyar Honvédség technikai korszerűsítése a fegyverrendszerek (eszközök) hazai fejlesztésével és önállóan vagy kooperációban gyártott (modernizált) termékek megrendelésével, nyugati vagy volt VSZ-országok termékeinek beszerzésével, ezek módozatainak együttes felhasználásával érhető el.

Mind a hazai fejlesztés (gyártás, modernizálás), mind a külföldi beszerzés lehetőségeinek felmérése, megállapítása körültekintő vizsgálat alapján történhet, figyelemmel az elérendő célra és a cél elérésének minden reális módozatára. A vizsgálat elvégzéséhez a szakembereknek megfelelő információkra, konkrét adatokra van szükségük.

Az elmúlt időszakban a két- és többoldalú nemzetközi tárgyalásokon, konzultációkon, haditechnikai kiállításokon, bemutatókon, a különféle publikációkban stb. a résztvevő szervek és személyek nagyon sok információhoz jutottak hozzá egy-egy rendszerre, eszközre vonatkozóan. Emellett a külföldi szak- és üzletemberek számos ajánlatot tettek különböző fegyverrendszerek (eszközök) eladására, közös fejlesztésére, kooperációs gyártására, modernizálására. Ezeket az információkat célszerű (szükséges) összegyűjteni, rendszerezni és olyan haditechnikai adatbázist létrehozni, amely:

- meghatározott kategóriákban fegyverrendszerenként (eszközönként és anyagonként) nyilvántartja a korszerűsége, harci tulajdonságára, gyártmányra, beszerzési árra, üzemeltetésre és fenntartásra stb. vonatkozó adatokat (nyilvántartó alrendszer);
- különböző csatornákon folyamatosan gyűjti és rendszerezi a külföldi és a hazai hadiipari termékek, technológiák adatait, amelyek a korszerűsítésnél a döntések előkészítéséhez és meghatározásához szükségesek lehetnek (piacfigyelő alrendszer);
- rendezetten biztosítja egy számítógépes termékminősítő rendszer bázisát a fegyverrendszerek (eszközök) értékeléséhez, összehasonlításához és rangsorolásához tulajdonságaik, illetve a meghatározott követelmények alapján (értékelő-ajánlattevő alrendszer);

Az adatbázis ágazati — főanyag-nem-felelősi — rendszerben épülhet fel, és az alábbi önálló (de egymással üzenetekkel lazán kapcsolt) adattárakból állhat:

- fegyverzettechnikai (rakéta-, lokátor-, fegyver-, lőszer- és műszer-),
- páncélos- és gépjárműtechnikai,
- elektronikai,
- légvédelmi és repülő-,
- vegyvédelmi,
- műszaki,
- mérésügyi,
- hadtáptechnikai,
- egészségügyi és
- közlekedéstechnikai eszközök adattára.

A fegyverrendszerek (eszközök) harci hatékonyságát (minőségét) meghatározó fő tulajdonságcsoporthoz (tulajdonságok) a következők lehetnek:

- harci tulajdonságok (tűzerő, védettség, mozgékonyág),
- üzemeltetési tulajdonságok,
- technikai tulajdonságok (megbízhatóság, túlélőképesség),

- gazdaságosság,
- ergonómiai alkalmasság.

4. A korszerűsítésre felhasználható költségvetési előirányzatok kezelését a kormány 3327/1991. számú határozatának 3/c. pontja rögzíti. „A továbbiakban a Magyar Honvédség haditechnikai fejlesztésére, korszerűsítésére vonatkozó határozott időtartamra szóló költségvetési előirányzatok különüljenek el a Honvédelmi Minisztérium éves, fenntartási célú költségvetési előirányzataitól és az adott fejlesztési programidőszakra külön kerüljenek jóváhagyásra.”

A korszerűsítés megvalósításának legszűkebb keresztmetszetei az erre a célra fordítható költségvetési előirányzatok lesznek. Ezért a korszerűsítés és azon belül egy-egy fejlesztési feladat megoldására (külön-külön és összefüggéseiben is) több olyan változatot célszerű kidolgozni és megvizsgálni, amelyek a kitűzött célok eléréséhez vezetnek. Szükséges és lehetséges is ez, mert a fegyverek (eszközök) több változata megfelelhet az egyes harcfeleletek megoldására.

Az egyes változatok hatékonyságának és megvalósíthatóságának költségei ismeretében lehet csak javaslatot tenni a legelőnyösebb megoldásra.

Ez elméletileg nem bonyolult feladat, a haderő- és a fegyvernemek, a harc-, az anyagi-technikai biztosítás, a magyar hadiipar stb. képességeinek és lehetőségeinek megítélésében azonban eléggé eltérőek a vélemények, a fegyverrendszerek (eszközök) harci hatékonyságának értékelésénél sok a szubjektív tényező, meghatározóak a gazdasági lehetőségek (korlátok), a megoldások tehát várhatóan kompromisszumok árán jöhetnek létre. Ezért a tervezésnél a legmegfelelőbb változat, majd a döntéseknél a legmegfelelőbb fegyverrendszerek (eszközök) kiválasztásához az ismert katonai-műszaki-gazdasági értékelemzési, minőségértékelési eljárások közül azt célszerű alkalmazni, amely lehetővé teszi az objektivitást, a gyors (számítógépes) feldolgozást, a variálhatóságot, a változtatható feltételek közötti döntést, segíti az optimális kompromisszum kialakítását.

A fentiek szerint módosulhat az egyes fejlesztési feladatokra fordítható előirányzatok nagysága, ütemezése és indokolt esetben nem zárható ki a korszerűsítésre felhasználható összköltség változtatása sem.

5. A technikai korszerűsítés komplex folyamat, ezért mind a tervezés, mind a megvalósítás valamennyi összetevőjét célszerű logikai rendbe állítani és hálószerkesztéssel ábrázolni.

Amíg a tervezési folyamatra határozott időtartamú, determinisztikus hálódöntervet lehet készíteni, addig a megvalósításra határozatlan időtartamú sztochasztikus (statisztikai valószínűségen alapuló) hálódönterv készíthető, mivel a tervezés szakaszában a jövőbeni tényleges megvalósítás körülményeit (például a kutatás, a fejlesztés eredményeit, a piaci változások hatását stb.) nem lehet előre számításba venni.

A tervezés folyamatát célszerű fázisokra bontani, az egyes fázisokat mindenkor döntéssel lezárni és dokumentálni. Ezek a lépések nagyobb megfontoltságra, tervszerűsésre és teljesítményre kényszerítenek, a tervezéshez lehetővé teszik a költségvetési előirányzatok felhasználásának figyelemmel kísérését és csökkentik a tervezőmunka kockázatát.

A technikai eszközök korszerűsítésének tervezése, ütemei és okmányai

A technikai korszerűsítést három lépésben, a következő okmányokban javasolom megtervezni:

- A) a Magyar Honvédség hosszú távú technikai korszerűsítésének koncepciója,
- B) rendszertevék (célprogramok),
- C) program-költségvetési tervek (költségvetési programok).

A) A Magyar Honvédség hosszú távú technikai korszerűsítésének koncepciója

A korszerűsítés koncepciójának összeállításánál kétirányú tervezési módszert javaslok alkalmazni. A tervezés előkészítése során értékelt, elemzett adatok alapján a Honvédelmi Minisztérium és a honvéd vezérkar dolgozza ki és adja meg az alapvető célokat, irányelveket (követelményeket), a megvalósítás tervezett idejét, amennyiben van rá mód a (becsült) költségvetési előirányzatokat is a főszemléltőségek (haderőnemek), illetve a fegyvernemek és a szakszolgálatok részére. Ők ezek alapján dolgozzák (dolgoztassák) ki a fegyverrendszerek (eszközök) fejlesztésére vonatkozó elgondolásaikat (rendszerterveket vagy/és célprogramokat), majd ezeket a szükséges egyeztetések után az előzetes program-költségvetési tervekkel együtt terjesszék fel a honvédvezérkarnak.

A hosszú távú technikai korszerűsítés koncepciójának összeállításához — általában — csak nagy vonalakban kidolgozott rendszerterv (célprogram)elgondolásokat, előzetes programköltségvetéseket célszerű készíteni, amelyek a részletes kidolgozásoknál útmutatóként szolgálhatnak. A tervidőszak első éveiben megvalósításra javasolt rendszerterveket (célprogramokat) viszont kellő részletességgel lehet (kell) elkészíteni, amelyeket már szigorúan behatárolnak és körvonalaznak a rendelkezésre bocsátott pénzügyi és személyi források.

Célszerűnek tartom először a korszerűsítés koncepciójának egy alapváltozatát (esetleg több variációban) összeállítani, amely a Magyar Honvédség várható feladatai végrehajtásához szükséges (optimális) igényeket tartalmazza. Ennek az alapváltozatnak az össz-(becsült)költsége minden bizonnyal meghaladja az ország gazdasági lehetőségeit, ezért az igényeket várhatóan — a fegyver-(eszköz)rendszerek komplex felülvizsgálatával — módosítani (csökkenteni) és rangsorolni szükséges.

A koncepció végleges tartalma és formája várhatóan csak sokrétű együttműködéssel, a kidolgozott elgondolások, rendszertervek, illetve a (előzetes) program-költségvetések változatainak többmenetes egyeztetésével, összehangolásával és felülbírálásával alakítható ki.

A koncepciót csak teljes értékű előkészítés, az érintettekkel összehangolt széles körű egyeztetések után, tárcaközi egyetértéssel (eltérő vélemények esetén alternatívákkal) célszerű a kormány elé terjeszteni.

A hosszú távú technikai korszerűsítés koncepciója tartalmazza:

- a Magyar Honvédség haditechnikai eszközeinek helyzetelemzését, értékelését, az ezekből levonható következtetéseket;

- a korszerűsítés céljait, irányelveit (feladatait);
- a fegyverrendszerekre (eszközökre) kidolgozott elgondolásokat, rendszerterveket (célprogramokat), esetleg azok több változatát külön-külön fejezetekben (vagy füzetekben);
- a korszerűsítés, azon belül az egyes rendszerek, programok előkészítésének és megvalósításának feladat- és ütemtervét;
- a korszerűsítés megvalósításához tervezett (szükséges) előzetes költségvetési előirányzatokat, személyi forrásokat, azok bontását egyes fegyverrendszerekre (eszközökre), a közép- és hosszabb távú tervidőszakokra, azon belül évekre;
- a korszerűsítéssel, az egyes rendszertervek (programok) megvalósításával elérhető eredményeket (elmaradás esetén a hátrányos következményeket);
- az előkészítés és a végrehajtás feladatait;
- az elvégzett egyeztetéseket, az egyetértő és eltérő véleményeket, javaslatokat.

B) Rendszertervek (célprogramok)

A Magyar Honvédség fejlesztésének komplex megközelítése érdekében a korszerűsítést, fegyver-(eszköz)rendszerekre célszerű kidolgozni. A rendszer magába foglalja a fegyvereket (eszközöket) és mindazokat a komponenseket, amelyek biztosítják mind a mindennapi használatot, mind a harci alkalmazást (a hordozó vagy bázisjárművet, a kiegészítő be rendezéseket és kiszolgáló eszközöket, a személyi állományt, a felkészítést és az ehhez szükséges eszközöket, objektumokat, az anyagi-technikai biztosítást, az elhelyezés, a tárolás feltételeit stb.). A vizsgálatnak ki kell terjednie a fegyverrendszer (eszköz) egész élet tartamára, a fejlesztéstől vagy beszerzéstől kezdve a rendszerből történő kivonásig.

A rendszertervek (célprogramok) készülhetnek a hadművelleti, harcászati célkitűzések teljesítését biztosító (együttműködő) fegyver-(eszköz)rendszerekre, mint például a légvédelemre, a felderítő és csapásmérő rendszerre, a páncélelhárításra, a rádióelektronikai harcra stb.; az egyes fegyvernemekre, a légierő, a harckocsizó, a gépesített lövész, a tüzér, a csapatlégvédelem stb. fegyver-(eszköz)rendszereire; a harcbiztosító (a műszaki, a vegyivédelmi, a híradó stb.) csapatok eszközrendszerére (eszközeire) és az ezen rendszereket átfogó vezetés-irányításra, informatikára, logisztikára (anyagi-technikai biztosításra).

Önálló célprogramok készülhetnek (többek között):

- az egyéni harcos felszerelésének, védelmének,
- a tüzérségi tűztámogatásnak,
- a csapatlégvédelmi eszközöknek,
- a műszaki állásépítő és földmunkagépeknek stb. a fejlesztésére.

Az egyes rendszerekhez több célprogram is tartozhat (például a páncélelhárítás fejlesztésének rendszertervéhez kapcsolódhat a harci helikopterekkel, a harckocsikkal, a páncélozott harcjárművekkel, a páncéltörő rakétákkal, a páncéltörő lövegekkel, az alegység és egyéni páncélelhárító fegyvereivel, korszerű lövedékekkel és intelligens lőszerekkel, a műszaki zárákkal összefüggő fejlesztés).

Az egyes rendszertervek (célprogramok) kidolgozásához célszerű meghatározni a harcászati, szervezési és technikai követelményeken túl a prioritásokat, a költ-

ségvetési ráfordításokat (a rendszerterveknél annak arányait), a tervezés és megvalósítás időrendjét, illetve ezek kapcsolódásait a más, függő rendszerekhez.

A rendszerterv (célprogram) kidolgozása és annak tartalma

- 1.) A rendszerterv (célprogram) megnevezése.
- 2.) A meglévő fegyverrendszer (eszköz) helyzetfelmérése, elemzése a szervezésre, a mennyiségi összetételre, a minőség értékelésére, az állapotra, az üzemeltetésre és fenntartásra, valamint azok költségeire vonatkozóan. A fegyverrendszer (eszköz) még használható élettartama, korszerűsítésének lehetősége vagy a kiváltás szükségessége, ezek ideje, illetve sorrendisége.
- 3.) A fejlesztési elgondolás (cél, feladat, feltétel) megfogalmazása az adott fegyverrendszerre (eszközre), a meghatározott harcászati, szervezési, technikai követelmények és a gazdasági lehetőségek alapján (célszerű ezt több változatban is megvizsgálni).
- 4.) A (hadműveleti) harcászati, szervezési, technikai stb. követelmények megvalósíthatóságának vizsgálata és megoldásának lehetőségei a legfőbb jellemzőkre (harci, üzemeltetési, technikai stb.), tulajdonságokra vonatkoztatva.
- 5.) A fejlesztés (modernizálás) és beszerzés lehetőségeinek vizsgálata. A számításba vehető, konkrét fegyverrendszerektől (eszközöktől) elvonatkoztatva célszerű megvizsgálni a fejlesztés (modernizálás), a hazai, a külföldi beszerzés, a kooperációs gyártás lehetőségeit, a rendszerbe állításhoz szükséges felkészítés, beruházás, szolgáltatás, infrastruktúra stb. meglévő lehetőségeit, létrehozásának feladatait.
- 6.) A korszerűsítés céljait, a követelményeket megvalósító rendszer és program- elgondolás többvariációs elkészítését és a nagybani költségkihatásainak számvetését.
- 7.) A rendszer- vagy programváltozatokból az optimális fejlesztési variáns kiválasztása (ennek részletes indoklása).
- 8.) Az optimális változatra a teljes körű specifikáció kidolgozása (a 4., 5. pontok vizsgálatait figyelembevételeivel).
- 9.) Az optimális (eltérő vélemények esetén több lehetséges) változat megvalósításával elérhető eredmények (elmaradás esetén a hátrányos következmények).
- 10.) A rendszerterv (célprogram) megvalósítása tevékenységi hálójának és ütemtervének elkészítése.

A rendszerterveket (célprogramokat) általában több évre ütemezve célszerű kidolgozni úgy, hogy a korszerűsítés koncepciójának megfelelően tartalmukban, időben és térben módosíthatók, illetve szükség szerint részekre, elemekre bonthatók legyenek.

A rendszertervek (célprogramok) kidolgozásának folyamatát is — hasonlóan a technikai korszerűsítés tervezéséhez — *célszerű fázisokra bontani, az egyes fázisokat mindenkor döntéssel lezárni és dokumentálni.*

A rendszertervek (célprogramok) kidolgozása megfelelő véleménycserét, egyeztetést igényel a Magyar Honvédség parancsnokságán, a Honvédelmi Minisztériumon belül, esetenként — mint például a légvédelem, a rádiótechnika és automatizált vezetés stb. rendszerterveinél — más érintett intézményekkel, szervekkel is.

A rendszertervek (célprogramok) elfogadásához a kiválasztott egy (vagy né-

hány) fejlesztési variánsra — a C) pontban leírtak értelemszerű felhasználásával — célszerű előzetes program-költségvetési tervjavaslatot készíteni, és a rendszertervvel (célprogrammal) együtt felterjeszteni a döntések elősegítéséhez.

A rendszertervek (célprogramok) a főszemléltőségek (a haderőnemek) koordinálásával, a fegyvernemek, a szakszolgálatok főnökeinek irányításával és felelősségével készülhetnek el.

A Magyar Honvédség katonai vezetőinek, szakembereinek a tervek kidolgozására a következő megoldásokat javaslom.

1. A bonyolultabb fegyverrendszerek (mint például a légvédelem, a rádiótechnika és automatizált vezetés, a híradás és automatizált adatátvitel stb.) korszerűsítésének megtervezésével (esetleg megvalósításának menedzselésével) a *Honvédelmi Minisztérium vagy a honvédvezérkar bízjon meg fejlesztési témákkal foglalkozó és megfelelő referenciákkal rendelkező külföldi (esetleg hazai) intézetet (intézeteket)*. Ez a megoldás legalább két előnnyel járhat:
 - a fejlesztés lehetőségeire nagyobb rálátással rendelkező, a fegyverrendszerek korszerűsítésében tőlünk gyakorlottabb szakemberek várhatóan minőségében jobb (esetleg gazdaságosabb) rendszertervet tudnak ajánlani (készíteni);
 - a kidolgozásban részt vevő és azt figyelemmel kísérő katonai vezetők és szakemberek megfelelő ismereteket, tapasztalatokat szerezhetnek a korszerűsítés tervezésében és megvalósításában.
2. Az egyszerűbb fegyverrendszereket és célprogramokat — a kidolgozás idejére a mindennapi munkájuktól függetlenül, az illetékes eljárók által kijelölt — *ad hoc bizottságok is elkészíthetik*. A bizottság tagjai lehetnek:
 - a rendszert (programot) alkalmazó (igénylő) megbízottja (egyben a bizottság vezetője);
 - a fegyverzeti és felszerelési terület (a főanyagnem-felelős) képviselője;
 - a bázisjármű vagy a beépített berendezések szakterületének meghatalmazott képviselői;
 - a minősítéseket, a számítógépes feldolgozást végző személy(ek).

A kidolgozás egyes fázisaiban — a tervezett fegyverrendszer (eszköz) tulajdonságai rangsorolásánál, a lehetséges alternatívák értékelésénél, a legmegfelelőbb megoldás kiválasztásánál stb. — célszerű az alkalmazókból, üzemeltetőkből, műszaki és gazdasági szakemberekből álló szakértői csoportot bevonni az ad hoc bizottság vezetőjének irányításával.
3. Az előző két megoldásnál hatékonyabb és gazdaságosabb lehet külön szervezet (szervezetek) létrehozása a Magyar Honvédség fegyverrendszereinek (eszközeinek), vezetési, információs, logisztikai stb. rendszereinek fejlesztésére (a rendszertervek, a célprogramok, a program-költségvetési tervek kidolgozására, a versenytárgyalások kiírására, az ajánlatok elbírálására, a fejlesztés és gyártás megszervezésére, a rendszerbe állítás feladatai előkészítésére).

A megfelelő katonai, műszaki és gazdasági felkészültséggel és tapasztalatokkal rendelkező személyekből álló szervezet, szakértők bevonásával, esetenként külföldi és

hazai intézet segítségével képes lehet, képesnek kell lennie a korszerűsítés tervező-, döntést és végrehajtást előkészítő feladatainak végrehajtására.

Ezzel a megoldással a fegyvernemek és szolgálatok főnökségei mentesíthetők lennének a kidolgozói munkától, természetesen részükre továbbra is megmaradna a kidolgozások irányítása és a döntések előkészítésének felelőssége.

C) Program-költségvetési tervek (költségvetési programok)

A program-költségvetési tervek (költségvetési programok) az egyes haderőnemek, fegyvernemek és szolgálati ágak fejlesztésén belül egy adott fegyverrendszer (eszköz) fejlesztésének (modernizálásának) vagy beszerzésének és rendszerbe állításának több évre szóló teljes folyamatát, illetve annak költségkihatását tartalmazzák, részei (lehetnek) a technikai korszerűsítés koncepciójának.

A program-költségvetési tervek:

- lehetőséget teremtenek arra, hogy a korszerűsítések megfelelő körültekintéssel, tudományosan megalapozott munkamódszerek felhasználásával kerüljenek megtervezésre;
- részletes feladat- és költségtervezést (elszámolást) biztosítanak a kormányzati elfogadáshoz, illetve a parlamenti jóváhagyáshoz;
- elfogadásával, illetve jóváhagyásával megnőhet (biztonságosabbá válhat) a Magyar Honvédség hosszabb távú, a költségek oldaláról is átgondolt és megalapozott fejlesztésének lehetősége.

A program-költségvetési terv az alábbiakat tartalmazhatja:

- 1.) a program megnevezése (a fejlesztés lényegét megragadó, rövid megfogalmazása);
- 2.) a program célja (milyen cél érdekében akarjuk a programot megvalósítani), mivel érhetőek el a célok: a meglévő fegyverrendszerek (eszközök) fejlesztésével (modernizálásával), új fegyverrendszerek (eszközök) külföldi beszerzésével vagy hazai megrendelésével stb.;
- 3.) a program tartalma (a fejlesztés tárgyát képező feladatok, a megvalósítás folyamata, időrendje, a rendszerben tartás tervezett ideje, a rendszerbe állítás feladatai, illeszkedése más rendszerekhez stb.);
- 4.) a program megvalósításával elérhető eredmény (a hadsereg, a haderő- és fegyvernem képességének növekedése, a meghatározott követelmények teljesítésének szintje);
- 5.) a program megvalósítása: a feladat kezdetének időpontja, befejezésének tervezett ideje, milyen az egyes részterületek, részfolyamatok prioritása (ebben a pontban célszerű kitérni az egyes fő- és részfolyamatok költségkihatásaira);
- 6.) a program részletes indokolása, a rendszerterv (célprogram) 3., 4. pontjai alapján (felhasználva a vizsgálatok termékminősítésének eredményeit, szükség szerint több változat összehasonlítását);
- 7.) a program összköltsége, a költség évenkénti bontásban a lefutás teljes idejére (forintban vagy devizában, meghatározott árszinten vagy/és prognosztizált áron), kihatása más tárcák költségvetésére;
- 8.) a programban meg nem határozott, de ahhoz kapcsolódó kihatások (ilyenek

lehetnek iparpolitikai, kereskedelempolitikai feladatok, az infrastruktúra feltételeinek megteremtése stb.);

9.) a program tervezésében és megvalósításában érintett szervek, intézmények, azok véleményei és feladatai, a velük való koordináció;

10.) a program elutasításának vagy elhalasztásának következményei.

A program-költségvetési terveket a rendszerterveknek (célprogramoknak) és a hozzájuk csatolt előzetes program-költségvetési tervjavaslatoknak a Honvédelmi Minisztérium (a honvédevezérkar) által történő elfogadása után célszerű részletesen kidolgozni. A program-költségvetési tervek az érintettekkel — a tárcán belül és a tárcák között — széles körű véleménycserét, egyeztetést igényelnek.

A programköltségvetés tervezését az állami költségvetéssel kapcsolatos reformok minden bizonnyal befolyásolják, és egyértelművé teszik mind tartalmi, mind formai követelményeit.

A parlament által elfogadott, illetve jóváhagyott, a Magyar Honvédség technikai korszerűsítésének koncepciója és a programköltségvetések szolgáltathatnak jogalapot és pénzügyi biztosítékot a fegyverrendszerek (eszközök) tervezett fejlesztésére. Megjegyzem, hogy a Magyar Honvédség hosszú távú technikai korszerűsítését megelőző időszakban (1992—94-ben) megvalósítandó fejlesztésekre (modernizálásokra) és beszerzésekre is célszerű rendszerterveket vagy célprogramokat, illetve program-költségvetési terveket készíteni és jóváhagyni.

A jóváhagyott technikai korszerűsítés koncepciója és programköltségvetések megvalósítása lényegében nem lesz más, mint a rendeltetésének legmegfelelőbb fegyverrendszert (eszközt) a tervezett időben a leggazdaságosabb árszínvonalon biztosítani az érintett katonai szervezet(ek) számára. A minőséget, az időszerűséget és a korrekt árat — a nyugati országokban igen eredményesen alkalmazott — versenyen alapuló eljárással célszerű és lehet biztosítani. (A Közös Piac tagállamainak kormányai 1989-ben állapodtak meg, hogy 1992-től minden tagországnak nyílt vagy zárt nemzetközi tendert kell kiírni a hadimegrendelésekre, és ezeket bármely más tagállam hadiipara megszerezheti.)

A versenyt olyan kiválasztási eljáráson keresztül lehet (kell) alkalmazni, amely biztosítja, hogy a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség reális értéken bonyolítja le ezeket az ügyleteket és vásárolja meg a tervezett fegyverrendszereket (eszközöket).

A kiválasztási eljárás lépései lehetnek: versenytárgyalási felhívás, ajánlati (tender) kiírás, a beérkezett ajánlatok értékelése, a szerződés odaítélése, megkötése.

A versenyeztetés (a versenytárgyalási felhívás) lehet nyilvános, zárt (vállalatok, cégek stb. adott körére kiterjedő) és speciális esetekben egyetlen forráshoz (vállalathoz, céghez stb.) is el lehet juttatni a felhívást, az arra felhatalmazott hivatal engedélyével. A cél az, hogy valamennyi potenciális ajánlattevő kapjon lehetőséget a fejlesztésért, a gyártásért (modernizálásért) vagy a szállításért folyó versenyben.

További célok is meghatározhatók a fejlesztési, a gyártási, a szállítási konstrukciók kialakításánál, például olyanok, amelyek a hazai fejlesztőket, gyártókat, szállítókat ösztönzik és amelyben lehetőségük nyílik kooperációra vagy kooperációs ügyletek létrehozására.

Hajma Lajos

A hadtudomány kérdései nyugaton

A rendszerváltozás és hazánk teljes szuverenitásának visszanyerése szükségszerűen vetette fel a hadtudomány tartalmával, hazai művelésével kapcsolatos kérdések újraértelmezésének igényét. Hazánk korábbi — főként katonai szempontból — függő helyzetében a hadtudomány nemzeti irányultsága nem vagy alig juthatott kifejeződésre. Ezekben az években hadtudományunk — éppenúgy mint a hadügy szinte valamennyi gyakorlati kérdése — a szovjet dominanciájú szocialista hadtudománynak és koalíciós katonai doktrínának volt alárendelve.

A nemzeti érdekeket szolgáló honvédelem és hadsereg megteremtésének egyik fontos feladataként a múlt évben már megkezdődött hadtudományunk megújítása, elvi és gyakorlati problémáinak tisztázása, s egy önálló magyar hadtudományi szemlélet kialakítása. Ennek sorába illeszkedett a Magyar Hadtudományi Társaság hadművészeti szakosztálya által 1992 tavaszán megtartott hadtudományi konferencia; amely alapvetően a hadtudomány tárgyával, tartalmával, rendszerezésének értelmezésével foglalkozott, s rámutatott, hogy a sajátosan nemzeti hadtudomány megteremtése nem nélkülözheti a nyugati országok hadtudományának ismeretét, annál inkább sem, mert annak objektív szemléletű tanulmányozására korábban csak hézagosan volt lehetőség. Ebből kiindulva folyóiratunk a jövőben fokozottabban törekszik a nyugati hadtudomány alapvető és aktuális kérdéseinek megismertetésére. Ilyen hézagpótló munkának szánjuk az alábbi cikket, amely bemutatja, hogy Nyugaton hogyan kezelik és értelmezik a hadtudományt.

A hadtudományról szóló nézetek alakulása a XVIII—XIX. században!

A korszerű „hadtudományi vita” — a XVIII. és XIX. század fordulóján — a forradalmi és napóleoni Franciaország háborúi során szükségszerűen egybeesett a tömeghadseregek létrejöttével. A korábbiakhoz képest a nagy létszámú, tömegmértetű hadseregeknek átfogó hadművelési tervekre volt szükségük, az elméleti alapokkal együtt.

A hadtudomány kifejezés (science of war) konkrétan az angolszász katonai irodalomban viszonylag régi keletű. Például Henry Lloyd (1729—1783) angol katonai teoretikus már a XVIII. század második felében alkalmazta, és az volt a véleménye, hogy „valamennyi tudomány között a hadtudomány a legnehezebb”.

Adam Heinrich Dietrich von Bülow (1757—1807) porosz katonatiszt és teoretikus is törekedett a hadtudomány fogalmának meghatározására: e tudományt alapvetően harcászatra és hadászatra, ez utóbbit pedig politikai és katonai stratégiára osztotta fel.

Ausztriában Károly főherceg (1771—1847) neves osztrák hadvezér és katonai te-

oretikus szerint „a döntő helyen, kellő időben, döntő erőfölénnyel végrehajtott csapástól függ a győzelem; egyenlő szemben álló erőktől siker nem várható”.

A francia *Henri de Jomini* (1779—1869) munkásságának is nagy hatása volt a hadtudomány fejlődésére. Szerinte „a hadtudomány olyan művészet, amellyel a saját oldalunkra tudunk vonni minden előrelátható előnyt”.

A kora legkiemelkedőbb porosz katonai teoretikusa, *Carl von Clausewitz* (1781—1831) a maga idejében szinte „mély barázdát” szántott a hadtudomány ugarában és munkálkodása időszerűbb volt sok tudós társánál. A háború és a politika viszonyára vonatkozó szemlélete éretté vált és megfogalmazta híres tételét: hogy „*a háború a politika folytatása más, mégpedig erőszakos eszközökkel*”.

Clausewitz a hadászatot a háború egyes hadjáratai tervének tekintette, amely a legfelsőbb szinten közvetlenül összefügg az állam politikájával, az államigazgatással. A harcászatról viszont azt tartotta, hogy csupán a hadsereg harci alkalmazásával hivatott foglalkozni. A hadművészetet a nyugati hadtudományban még ma is sok esetben — a Clausewitz tételei szerint — két fő részre: hadászatra és harcászatra osztják.

A fenti példák alapján megállapítható, hogy a hadtudomány ezen időszakokban is a háború fő kérdéseit, illetve a fegyveres küzdelem tételeit és törvényszerűségeit tanulmányozta s ezzel mintegy megalapozta a hadtudomány későbbi ismeretanyagát. A hadtudomány konkrét, szabatos meghatározására nem mindig került sor, ez azonban nem jelenti azt, hogy nem ismerték fel annak szükségszerűségét és fontosságát. Ma sem meglepő, hogy a hadtudomány megfogalmazásánál különböző, gyakran egymásnak ellentmondó véleményekkel lehet találkozni. Amíg korábban a teoretikusok szerint a hadtudomány a győzelmet egyetlen ütközettel eldöntő háború tanulmányozását tűzte célul, ma már ez nem elegendő. A hadtudománynak semmiképpen nem lehet ilyen szűk keretet adni, márcsak azért sem, mert annak tanulmányoznia kell mind a saját, mind az ellenséges államok politikai, gazdasági és erkölcsi lehetőségeit is.

A fentiekhez már itt hozzá kell fűzni, hogy a nyugati — mindenekelőtt az amerikai — hadtudományban különbséget tesznek a politikai értelmezésű és a katonai értelemben vett hadászat között. Az utóbbinak az előbbihez képest alárendelt szerepe van (a politikai értelmezésű fogalomra — magyarul helyesebb a stratégia megnevezés használata).

A *hadászat* (strategy) kifejezés értelmezése a nyugati katonai, hadtudományi szakirodalomban tehát nem egyértelmű. Lényegében ugyanazzal a kifejezéssel jelölik a hadművészet ágát képező fogalmat és a politikai vezetés legmagasabb szintű tevékenységét. Ez utóbbihoz legfeljebb hozzátéve, hogy ún. összhadászatról, nemzeti hadászatról vagy biztonságpolitikai stb. hadászatról van szó (erről később még lesz szó).

Ugyanakkor — mint már az eddigiekből is kitűnik — a nyugati hadtudományból a hadműveleti művészet, mint a hadművészet önálló ága, általában hiányzik, bár a német, nem utolsósorban a szovjet hadtudomány hatására a hadművelet (operations) ma már pl. az amerikai szabályzatokban is megtalálható*. Ezekről később szintén még lesz szó.

* Erről igen érdekes cikk jelent meg a folyóirat 1993/1. számában.

A nyugati katonai-hadtudományi szakirodalomban a sok, nemegyszer egymásnak is ellentmondó fogalom között nem könnyű eligazodni.

A nyugati katonai és polgári gondolkodásban mindig is (de különösen a második világháborút követően) fontos szerepet kapott a háború kérdéseinek tanulmányozása eladdig, hogy az — a nemzetközi konfliktusok kutatásával összefonódva, részben stratégia, részben had- vagy háborús tudományok (military science, war studies) néven — külön diszciplinává és önállósulva tulajdonképpen a nyugati társadalomelméletek egyik fő irányzatává vált. Ezzel szinte militarizálódott a társadalomtudományi kutatás, mivel a háború kérdésével igen komplex megközelítésben foglalkoztak és komoly eredményeket értek el a kutatók, akik többségükben nem hivatásos katonák, hanem polgári tudósok, kutatók és gyakran politikusok voltak.

Tevékenységük eredményeképpen számos új elmélet látott és lát ma is napvilágot. A teoretikusok jelentős része arra törekszik, hogy megpróbálja elképzelni a jövő konfliktusainak, háborúinak jellegét és befolyását, és ezeket a kutatási eredményeket közreadni, széles körű vitára bocsátani, gazdagítva mindezekkel a hadtudomány fejlődését. Természetesen számos olyan kutató is van, aki kalandos elképzelésekbe bocsátkozva a fantázia világában köt ki, és munkája nem fejleszti a hadtudományt.

A második világháború után az Egyesült Államokban a nemzetközi konfliktusokkal és háborúkkal foglalkozóknak lényegében két fő csoportosulása alakult ki. Ezek mind tudományosan, mind politikailag egyaránt jelentősen különböznek egymástól. Az első csoportot politikai-hatalmi realistáknak lehetne nevezni, mivel vizsgálatuk során a konfliktusok katonai megoldását alárendelik a kül- és a belpolitikának. Jelentős képviselője ennek az irányzatnak a volt külügyminiszter, *Kissinger*, akinek a *Nukleáris fegyverek és külpolitika* című, 1957-ben kiadott könyvét sokáig a stratégiai gondolkodás bibliájának tartották. Jelentős személyek voltak még *Brzezinski*, *McNamara*, *Strauss-Hupe*, *Morton A. Kaplan*, *T. C. Schelling* és mások.

A másik csoport kutatásai központjába viszont főleg a katonai aspektusokat állította. Ezek — mint afféle hivatásos stratégiák vagy polgári militaristák váltak ismertté. Munkáik középpontjában az elrettentés vagy az eszkaláció elmélete állt. Ismertebb személyiségek *B. Brodie*, *H. Khan* (Az eszkalációról — 1965). De ide lehetne sorolni néhány katonát is, mint pl. *Taylor* tábornokot, a rugalmas reagálás elmélet „atyját”, *Klauss Knorr*t és az általa vezetett katonai teoretikusok csoportját, akik jelentős szerepet játszottak a korlátozott háborúk elméletének kutatásában.

Az amerikai teoretikusok mellett számos olyan más, nyugat-európai szakértőről lehetne még szólni, akik kisebb vagy nagyobb mértékben járultak hozzá a hadtudomány fejlődéséhez. Ilyenek voltak a francia *Miksche*, *André Beaufre* tábornok vagy *R. Aron*, a brit *Kingston-Mc. Clougry* tábornok, von *Bonin* német ezredes és *Hans Speidel* német tábornok stb.

Meg kell jegyezni, hogy — a sajátos helyzetéből adódóan — az NSZK-ban szélesebben és mélyebben jelentkezett a békekutatás irányzata és kevésbé érvényesült a professzionista stratégiák befolyása, mint az angolszász világban.

Ahogy a nemzetközi konfliktusok problematikájának fejlődésében is láthattuk, tulajdonképpen a hetvenes évek elejére-közepére vált igazán önálló diszciplinává a stratégia, beértek a kutatások, előtérbe került a konfliktusok és a háborúk tárgyalásos ren-

dezésének kérdése, kialakult a háborúk tipológiája és a nemzetközi szakirolomban kibontakozott a hadtudományi vita a háború és a béke kérdéseiről.

Az amerikai kormányzat már a vietnami háború idején hatalmas apparátust hozott létre a stratégiai kérdések kutatására. Az egyetemeken nemcsak tanszékek, kutatási ösztöndíjak és alapítványok, hanem nagyméretű kutatási programok is megjelentek. Közöttük meg lehetne említeni a michigani, a harwardi, a princetoni és a hudsoni egyetemet, a Rand Corporation tudományos kutatóintézetet stb. Természetesen a Pentagonnak is kialakultak a maga kutatószervei a vezérkaroknál, illetve a közép- és felső fokú tanintézeteknél.

Az előző — közel sem a teljességre törekvő — felvetések alapján is látható, hogy a második világháború után — de főleg a *hetvenes évek közepétől* — a háború, a stratégia kérdésköre szinte az összes társadalomtudománnyal kapcsolatba került, azok ebben az értelemben „militarizálódtak”, így a *hadtudomány elveszítette a korábbi hagyományos, elszigetelt jellegét a tudományok rendszerében*.

Bár a stratégia nem vált központi társadalomtudománnyá, de — mint bármely társadalomtudomány — egyre komplexebb lett és kibontakozott interdiszciplináris jellege.

A stratégiai kutatások és a tudományok (így a hadtudomány is) együttműködése azonban korántsem pótolhatja a katonai vezetés döntéseit. A döntést a katonai vezetés mindig a saját felelősségére hozza meg, a tudományos elemzések (a hadtudományiak is) valójában csak eszközül, alátámasztásul szolgálnak — véli számos nyugati teoretikus.

Ami a hadtudomány fogalmának — a volt szovjet megfogalmazástól eltérő — kevésbé konkrét meghatározása kérdését illeti, ennek *Nyugaton* feltehetően többek között az a magyarázata, hogy ott a *tudományok felosztásának nincs szilárd rendje*. Három elismert tudománycsoport — a természettudomány, a társadalomtudomány és az ún. szellemtudomány (Humanities) közül a *hadtudomány* (vagy hadászati elmélet) *leginkább a társadalomtudományhoz számítható*.

Jellemző például, hogy tudományos fokozatokat és címeket hadtudományban nem adnak. A Ph.D. (hasonló a mi egyetemi doktori címünkhöz) kivételével a bölcsészvégzettségű tanári fokozatokat a katonák is különböző polgári egyetemeken szerezhetik meg.

Az már az eddigiekből látható, hogy a *nyugati országokban nem egységes, nem egyértelmű a hadtudomány értelmezése és tartalma*.

A brit Encyclopaedia Britannica például sem a tudományágak között, sem önállóan nem említi a hadtudományt. Egyáltalán a témát a háború elmélete (theory of war) címszó alatt tárgyalja, a hangsúlyt a stratégiára, mint olyan kategóriára helyezve, amely összefoglalja a konfliktusok és háborúk elméleti tételeit, valamint gyakorlati rendszabályait.

Ugyanakkor más országokban — így pl. Németországban, Ausztriában vagy Svájcban — viszont ma is alkalmazott, sőt jelenleg is bővülő, alakuló kategória a hadtudomány (Militärwissenschaft), mint az egyetemes tudomány része.

A német (korábban nyugatnémet) Wehrkunde című félkatonai folyóirat egyik száma pl. a következő szakterületeket sorolja a korszerű hadtudományi ágazatok közé: hadtörténelem és politikatudomány, katonapolitika, stratégia, hadműveleti kutatás, szociológia, katonai büntetőjog, nemzetközi hadijog, nevelés és kiképzés, lélektan, katonai orvostudomány és haditechnikai ismeretek.

Az osztrák katonai folyóirat, az ÖMZ egyik tanulmánya szerint a korszerű hadtudomány tartalmát: a háború lényege, megnyerhetősége, előkészítése és megakadályozása kategóriák képezik. Itt az utóbbi kategóriának a megjelenése külön figyelmet érdemel. A hadtudomány hasonló tartalmát fogadja el lényegében a svájci szakirodalom is.

A fenti — közel sem teljes — felsorolás is mutatja, hogy akár megfogalmazott, akár más formában a hadtudomány létezik és rendelkezik önálló kutatási objektummal, rendszerezett ismeretekkel, valamint jellemző terminológiai bázissal is. Ezeket számos országban katonai értelmező szótárakban és lexikonokban foglalták össze, hogy elősegítsék az egységes értelmezést.

Ennek ellenére meg kell jegyezni, hogy az egyes országokban alkalmazott fogalmak nem mindig takarnak azonos tartalmat, ami az értelmezésüknél sokszor okoz nehézséget. Ilyen pl. az USA vezérkari főnökök egyesített testületének égisze alatt időnként megújított, USA—NATO használatra szolgáló katonai és ezzel kapcsolatos kifejezések angol nyelvű szótára (Dictionary of Military and Associated Terms, Washington, 1991.), amely leginkább mérvadó a témában Nyugaton.

Szinte minden országban kialakult a hadtudomány művelésének sajátos intézményrendszere is. Ezek között megtalálhatók a katonai tisztképző főiskolák vagy a kvalifikáltabb ismeretek elsajátítására szolgáló, egyetemi rangú akadémiák, illetve más, hasonló rendeltetésű intézetek. Ilyenek az Egyesült Államokban a tisztképző haderőnemi katonai akadémiák (pl. a West Point-i), a magasabbparancsnoki (akadémiai) képzést biztosító ún. vezérkari és törzskollégiumok (Command and General Staff College), valamint a legfelső szintű Nemzetvédelmi Egyetem.

Nagy-Britanniában lényegében hasonló felépítésben működnek a katonai tanintézetek. A cambridge-i és az oxfordi egyetemeken igen jelentős és magas szintű kutatások folynak hadtudományi és különböző biztonságpolitikai témákban.

Kiemelkedő jelentőségű a Londonban székelő Királyi Egyesített Erők Védelmi Tanulmányok Intézete (RUSI)*, amelynek rangos havi hadtudományi folyóirata a The RUSI Journal.

Nemzetközi hírnevű intézetnek számít a Hadászati Tanulmányok Nemzetközi Intézete (IISS), amelynek a legjelentősebb és legismertebb éves összeállítása Katonai Erőviszonyok (The Military Balance) címmel jelenik meg. Jelentős kiadványok még a Survival című folyóirat, az Adelphi Papers és a Strategic Survey is.

Németországban a legfelső szintű katonai tanintézet a Bundeswehr vezetési akadémiaja, ahol a katonapolitikai, a hadászati és vezetési ismeretek megszerzése céljából különböző tanfolyamokon mindhárom haderőnem tisztjeit képezik.

A hadtudományi és biztonságpolitikai kérdéseket kutató egyik leismertebb kormányfüggetlen német intézet a Münchentől délre, Ebenhausenben levő Stiftung Wissenschaft und Politik nevű központ, amely magasan képzett polgári és nyugálományú katonai kutatógárdával és hatalmas adatbázissal dolgozik, különböző konferenciákat szervez és tanulmányokat ad ki. Németországban számos folyóirat — így pl. az E. Wehrkunde — foglalkozik hadtudományi kérdésekkel.

* Az intézetnek a szerző is volt tiszteletbeli tagja 1973—75 között — a szerk.

Ausztóriában kiemelkedő jelentőségű hadtudományi kutatásokat folytat a Védelmi Akadémia*. Részleteiben vizsgálja: a hadászat fogalmkörét; a politika és a fegyveres erők, a politika és a háború viszonyát; a háború ideológiai indoklásait; a tudomány és a hadászat kapcsolatát. Az akadémián a kutatásban részt vevők a honvédelmi minisztérium irányítása alatt álló oktatásban, valamint a különböző egyetemeken, tudományos intézetekben is fontos pozíciókat töltenek be. Munkájuk eredményét kifelé az oktatás mellett számos kiadvány is képviseli.

Ausztóriában sok hadtudományi jellegű írás és tanulmány jelenik meg az Österreichische Militarische Zeitschrift című folyóiratban is. Az osztrák Hadtudományi Társaság szintén sokoldalú munkát végez a téma kutatásában és igen értékes kiadványokkal gazdagítja a tudományágat.

Nem szükséges bizonygatni, hogy a második világháború óta egyik legfigyelemreméltóbb fejleménynek az a szoros kapcsolat tekinthető, amely a tudomány és a hadászat, valamint a tudomány és a katonai gyakorlat között az Egyesült Államokban, illetve Nyugat-Európában kialakult.

Ezt mindenekelőtt az a katonai téren hasznosítható gyors technikai haladás idézte elő, amelynek szinte szükségszerűen kölcsönös függéshez kellett vezetnie a technika fejlődése, a hadászat és a hadászati gondolkodás között a társadalom általános céljai érdekében.

Az Egyesült Államokban jellemző, hogy a háború óta a felmerült problémákat leginkább a katonai vezető körökben ismerték fel és törekednek azok új módon történő megközelítésére, a kezdeményezések is elsősorban tőlük származnak. Ez nyilvánvalóan abból a felismerésből származik, hogy a katonák ismerték fel elsőnek és fogalmazták meg a jövő esetleges háborújának képét eredményesen, amelyet állításuk szerint időben, a Nyugat érdekeinek megfelelően kell befejezni. Ők voltak azok, akik a polgári tudományos szférának érthető és meggyőző módon megfogalmazták a katonai igények tudományos érveit és számokban kifejezett bizonyítékaikat. Ugyanakkor tény, hogy a katonák talán sohasem lettek volna képesek a „civil” tudomány eredményeit az utóbbi évtizedekben szokásos módon felhasználni, ha maguk is nem folytattak volna átfogó tudományos kutatásokat.

A nyugati hadtudomány jelenlegi helyzete

Az a NATO-ban — mint egy koordinált szövetségben — elismert kérdés, hogy nem lehetségesek nagyon eltérő nézetek a közös hadviselés koncepciójával kapcsolatban. Ugyanakkor az sem követhető, hogy hadászati elképzelések teljesen uniformizáltak legyenek, amelyeket minden szövetségesnek kötelező elfogadni — függetlenül saját hadtudományi kutatásai eredményeitől, nemzeti sajátosságaitól, védelmi érdekeitől. Éppen ezért a szövetség „átfogó hadászata” (overell strategy) a legfontosabb olyan célokat rögzíti, mint a háború, a fegyveres konfliktus elhárítása, a béke megőrzése és mindezek által a szövetség céljainak biztosítása.

A szövetség politikai és katonai vezetőinek állandó törekvései közé tartozik a

* Az itt folyó kutatásról részletes tájékoztatást ad folyóiratunk 1992. évi 3–4. számában (141. old.) megjelent cikkfordítás.

partnerek — gyakran többé-kevésbé eltérő — nézeteinek összehangolása. Ez azonban nem minden esetben jár kielégítő eredménnyel minden részkérdést illetően.

A hadtudomány által vizsgált kérdések széles és gyakran bővülő vagy változó körének összefoglaló fogalmául *Nyugaton leginkább a háború elmélete, vagy koncepciója* (theory of war, concept of war) kifejezéseket használják. (Az Encyclopaedia Britannica 1991. évi kiadása pl. a háború elmélete címszó alatt tárgyalja az idevonatkozó kérdéseket.)

A háború elmélete vagy koncepciója mintegy szinopszist szolgáltat mindazon részkérdések és változó tényezők számára, amelyek alapvetően meghatározóak lehetnek egy háború jellegére. Megvilágításba helyezi a lehetséges célokat, a lefolyást, az alkalmazott eszközöket és az intenzitást. A szinopszis természetesen a politikai helyzet változásaival összefüggésben szükségszerűen változik.

Korábban idesorolták — mint lehetséges háborús fajtákat (modes of wars) — a hidegháborút, a rejtett háborús tevékenységeket, a helyi konfliktusokat, a korlátozott agressziót és az általános agressziót, amely utóbbinak további három formáját tartották lehetségesnek: hagyományos háború, korlátozott nukleáris és totális nukleáris háború.

Természetesen ezek a fogalmak — sok más egyéb mellett — napjainkra nagyrészt elvesztették eredeti jelentésüket, helyükbe folyamatosan új kifejezések kerültek és kerülnek.

Így például az ötvenes évek végéig a NATO hadászati elvek az ún. *tömeges megtorlás*on (massive retaliation) alapultak, amivel a *pajzs és kard* (shield and sword) elmélet párosult. Ez nagyjából azt jelentette, hogy egy, a NATO elleni általános szovjet—VSZ—támadásra (helyi incidenseket kivéve) az amerikai hadászati nukleáris erőkkkel mértek volna megsemmisítő csapást.

A rendszeren belül a pajzsot a NATO hagyományos erői, míg a kardot az USA és a brit hadászati nukleáris fegyverek képviselték. Az elméletet a hadászati nukleáris fegyverek terén akkor meglévő amerikai fölény támasztotta alá.

Később, amikor ez az egyoldalú fölény eltűnt, 1967-ben a NATO Tanács brüsszeli ülésén új hadászati koncepciót fogadtak el *rugalmas reagálás* (flexible response) elnevezéssel, amihez az ún. *előretolt védelem* (forward defense) elve párosult. Az első a nukleáris csapásmérő erők rugalmas bevetését, a másik a NATO területének a hagyományos erői lehető „legelőretoltabb” védelmét jelentette volna.

Napjainra az Európában és a nemzetközi politikában is beállt hatalmas méretű és jelentőségű átalakulások hatására természetesen a NATO hadászati elveiben is *jelentős változások következnek be*. Így a NATO állam- és kormányfői 1990. júliusi londoni értekezletén új stratégiai koncepció (new strategic concept) kidolgozásáról döntöttek, amit az Észak-atlanti Tanács 1991. novemberi római csúcstalálkozóján fogadtak el.

Ennek lényege, hogy az előretolt védelem koncepciója helyébe az ún. *csökkentett előretolt jelenlét* (reduced forward presence) lépne és ezzel egyidejűleg a rugalmas reagálás helyébe a *nukleáris fegyverekre való csökkentett támaszkodás* (reduced reliance on nuclear weapons) elve kerülne.

Egyidejűleg szinte teljes mértékben kiiktatják a terminológiából az általános háborút, mint napjainkra elavult fogalmat, de helyébe olyan új fogalmak kerülnek, mint az *alacsony intenzitású konfliktusok* (low intensity conflicts—LIC) széles skálája, vagy a különböző *kisháborúk* (short of war) lehetőségei stb.

Az Egyesült Államokban — mint sok más nyugati országban — a hadtudományi fogalmak egy része kiterjedten használatban van a politikai, sőt a gazdasági szférában is. Ebből adódóan eltérő definíciók sokaságával lehet találkozni az egyes fogalmakkal kapcsolatban. Az USA Army War College tankönyve pl. nem kevesebb mint nyolc megfogalmazást ad közre a katonai stratégiára vonatkozólag, és szakértő legyen a talpán, aki minden esetben tudja a legmegfelelőbbet helyesen alkalmazni.

Az angol Encyclopaedia Britannica 1991. évi kiadás 11. kötetének 305. oldalán a stratégiát a következőképpen magyarázza meg: „Valamennyi katonai, gazdasági, politikai és más egyéb nemzeti források alkalmazásának tudománya és művészete a háború céljainak elérése érdekében.”

Egy másik helyen azt taglalja, hogy a stratégia széles területekkel foglalkozik és hosszú időre vonatkozik. A helyét illetően a nemzeti politikának (national policy) van alárendelve, azt szolgálja és katonai vonatkozásban a harcászat (taktika) az alárendeltje.

Ugyanakkor az USA vezérkari főnökök egyesített testülete által jóváhagyott katonai és ezzel kapcsolatos kifejezések szótára szerint: „a katonai stratégia a nemzet fegyveres erői alkalmazásának művészete és tudománya, a nemzeti politikában meghatározott célok biztosítása céljából az erő alkalmazása, vagy az erővel való fenyegetés útján.”

Szükséges megemlíteni, hogy a szakirodalomban leszögeznek: nem szabad összetéveszteni a katonai vagy katonai (hadtudományi) értelemben vett hadászatot a nemzeti (vagy) stratégiai fogalmával, amit a már idézett, hivatalos kiadványnak minősülő szótár a következők szerint fogalmaz meg: „A nemzet politikai, gazdasági és lélektani erőforrásai és fegyveres erői kifejlesztésének és alkalmazásának művészete és tudománya mind béke, mind háború idején a nemzeti célok megvalósulásának biztosítása érdekében.”

Ebből is látható, hogy a fenti, ún. nemzeti stratégiához képest a katonai hadászat alárendelt szerepet tölt be, annak katonai komponense — néha nemzeti katonai hadászatnak (national military strategy) is nevezik.

Az Egyesült Államok második világháború utáni történelmében a katonai hadászatban gyakori elnevezésbeli változások tanúi lehettünk, amelyek mind visszatrükközték az adott időszak nemzeti stratégiai céljait.

Csak a példák kedvéért megemlítve az Eisenhower-adminisztráció idején a *tömeges megtorlásról*, Kennedy elnök idején a *rugalmas reagálásról*, később a *reális elrettentés* elnevezésű stratégiákról beszéltek. A Johnson-adminisztráció alatt vált ismertté a *kettő és fél háború* koncepciója, amit a szovjet—kínai szembenállás csakhamar *egy és fél háború* koncepciójára változtatott. Ugyancsak hadászati kategóriáknak tartották az *elrettentés*, az *erők elleni csapás*, a *feltartóztatás*, a *biztosított megsemmisítés* vagy akár az *eszkaláció* elméletét, amelyek mind különböző politikai helyzetekben és célok érdekében láttak napvilágot, ösztönözték izgalmas kutatásra az érdeklődőket.

Az amerikai és más nyugati szakirodalom hangsúlyozza: a katonai hadászatnak, a hadászati kutatásnak állandóan törekednie kell arra, hogy aktuálisan és előretekinő módon, reálisan határozza meg az elérendő célt, az odavezető utat és az alkalmazandó eszközöket. [Ezt a hármast (cél, út, eszköz) elsőként 1981-ben Maxwell D. Taylor nyugalmazott tábornok — a rugalmas reagálás hadászatának „atyja” határozta meg.]

Az országnak egyidejűleg több katonai hadászati koncepcióval célszerű rendelkeznie, hogy amennyiben az egyik sikertelen, alkalmazni lehessen a másikat. Ez

egyben visszatekintő magyarázatul is szolgálhat arra a kérdésre, hogy az egyes időszakokban miért volt (és van) egyidejűleg több koncepció is érvényben.

Nem teljesen így van ez a nemzeti stratégia szintjén, ami természetszerűen ritkábban változik, mivel hosszú időre szóló programot tartalmaz, kifejezi a nemzeti érdekeket és a célokat, meghatározza teljesítésük módját, idejét.

Az Egyesült Államokban ezeket a célokat az *Egyesült Államok Nemzetbiztonsági Stratégiája* (National Security of the USA) című, általában évenként újra kiadott dokumentumban rögzítik, amit az elnök ír alá.

Az 1988. évi kiadásban az USA alapvető nemzetbiztonsági céljai között az első helyen még az ellenség elrettentése, annak sikertelensége esetén az ellenség viszszerzése és megsemmisítése szerepel.

Az 1991. évi kiadás a világhelyzet értékelése alapján a nemzeti stratégia alapelvei között az elrettentés megtartása mellett, már új elemeket tartalmaz. Az új stratégia céljai között sorolja a háború elrettentését a nemzetközi együttműködés és a bizalom építése útján, továbbá igen fontosnak tekinti, hogy hatásos (effektív) erőket tartsanak fenn a világon mindenütt, ahol azok a nemzeti (USA) célok elérését szolgálják.

Visszatérve a kérdés hadművészeti oldalára, látható, hogy Nyugaton a hadászat vagy a nem szorosan katonai értelmezésben véve a stratégia széles körben elterjedt rendszer és tevékenység, amely egyaránt nagy szerepet kap a politikában valamint a gazdaságban is. A katonai hadászat és a katonai doktrína szoros kölcsönhatásban van egymással. A katonai hadászat nagyrészt a doktrína tételei alapján dolgozza ki a hadviselési módokat, a fegyveres erők alkalmazási elveit és az ország biztonságának célszerű módszerét.

A nyugati hadtudományban a katonai hadászat fogalomkörét lehet a legkiterjedtebbnek, legszélesebb körűnek tekinteni.

Illusztrálásul szolgáljon, hogy elsősorban az USA—brit, de más nyugati haderő katonai terminológiai gyűjteményében is szerepelnek a következő fogalmak: hadászati nukleáris erők, hadászati nukleáris csapás, hadászati légierő, hadászati légi hadviselés, hadászati terv és elgondolás, hadászati koncepció, hadászati összpontosítás, hadászati feladat és cél, hadászati mozgékonyaság, hadászati hírszerzés, hadászati kutatás, hadászati gondolkodás stb. (Nem említve a politikai, a nemzetbiztonsági vagy a gazdaság szférájában szinte szélteben-hosszában alkalmazott stratégiát.)

Nyugaton a stratégia fogalma gyakran keveredik a katonai doktrínával, ami azzal magyarázható, hogy ezen utóbbi kérdésével csak nemrég foglalkozik a hadtudományi szakirodalom. Korábban, ha a fogalom szóba került, mint a szovjet vagy a Varsói Szerződés katonai elméletének alkotóelemét fogták fel és vizsgálták.

Első ízben 1986-ban Stockholmban került sor olyan kelet—nyugati tárgyalásra, amelyen a katonai doktrínákról szó esett.

Az EBEÉ-folyamat keretében 1990-ben és 1991-ben Bécsben a résztvevő államok vezérkari főnökeinek „doktrínaszemináriumain” szélesebb körben elterjedt ugyan a katonai doktrína fogalma, a nyugati hadtudományi szakirodalomban azonban máig sem használják egyértelműen katonai, hanem inkább politikai fogalomként (pl. Brezsnyev-doktrína).

A volt szocialista hadtudomány a katonai doktrína kategóriájába sorolt olyan — előbb már említett — fogalmakat, mint például a tömeges megtorlás, a rugalmas

reagálás vagy a reális elrettentés, ezeket a nyugati szakirodalomban ma is hadászati nézetnek, katonai koncepciónak vagy elvnek nevezik.

Az USA katonai terminológiai gyűjteménye a doktrína (doctrine) fogalmát ugyanis a következőkben foglalja össze: „Alapvető elvek, amelyek a katonai erők vagy azok részeinek tevékenységéhez meghatározó irányvonalul szolgálhatnak a nemzeti célkitűzések támogatása céljából.”

A megfogalmazásból látható, hogy itt inkább olyan harcászati, hadművelleti alapelvekről van szó, amelyek a fegyveres harccal vannak összefüggésben, arra vonatkoznak.

Ezt támasztja alá az is, ahogy pl. az amerikai haderő alapvető szabályzatát képező FM 100—5, az ún. hadművelleti doktrínával foglalkozik.

Így pl. az 1992. évi kiadásban az általános háborús hadműveletek háttérbe szorítása mellett nagy teret szentel a különféle kisháborús műveleteknek, az alacsony intenzitású konfliktusoknak stb.

A nyugati hadtudományban, ezen belül főleg a NATO-ban sokáig csak a klasszikus brit—amerikai és francia felosztás szerinti hadászlatról és harcászlatról írtak (amint előzőleg erre már utaltam). A haditevékenységek hadművelleti szintjéről, a hadművelleti szintű vezetésről, a hadművelleti felépítésről stb. a szakirodalomban nem tettek említést, illetve a hadművelet szó jelentéstartalmát szűkebben értelmezték, mint a szovjet hadtudomány.

Végül is a német (akkor nyugatnémet) hadtudomány — amely számos tételt megtartott a porosz—német hagyományokból — alapján, nem utolsósorban a szovjet hadtudomány beható tanulmányozása hatására a hadművelet (amelynek pl. sokáig pontos fordítását sem tudták adni) bekerült az amerikai hadtudományi felosztásba — mint közbeeső szint a hadászlát és a harcászlát közé.

Első ízben a hadművelet (operation) kifejezés az amerikai haderő 1968. évi FM 100—5 Hadműveletek című, alapszabályzatában látott napvilágot.

A többször idézett amerikai és NATO-használatra szolgáló terminológiai gyűjtemény szerint a hadművelet: „Katonai tevékenység vagy hadászati, harcászati jellegű feladat végrehajtása... lehet manőver, támadás, védelem és ellátás, amelyek egy ütközet vagy hadjárat célkitűzéseinek elérését szolgálják.”

A kérdés talán szélesebb körű magyarázatát adja a terminológiai gyűjteményben szereplő másik kifejezés, a hadművelleti szintű háború (operational level of war): „A háború egy adott szintje, amelyen a hadjáratokat és a főbb hadműveleteket tervezik, végrehajtják és folytatják a hadszíntéren a hadászati célok teljesítése érdekében. Ezen a szinten folytatott tevékenységek összekötik a harcászlát és a hadászlát... a harcászlátnál szélesebb dimenziót biztosítanak mind időben és térben...”

Az azonban, hogy a hadműveletről beszélnek és hogy az bekerült az amerikai szabályzatokba is, nem jelenti azt, hogy átvették volna a volt szovjet (vagy szocialista) hadtudomány által használt hadművelleti kategória valamennyi elemét.

Nem használják pl. a katonai szervezetek szintjére (hadsereg, front), a harctevékenységi szintek elhatárolására (hadművelleti bevetés, ellencsapás). A hadosztály, hadtest és tábori hadsereg — mind harcászati egység. Nem ismeretesek az olyan fogalmak, mint a hadművelleti felépítés, hadművelleti mélység—szélesség, irány stb. Ezeket vagy a hadászlátnál, vagy inkább a harcászlátnál sorolják fel. A légi—földi hadművelet — hadművelleti kategóriának számít.

A harcászat (tactics) mint a fegyveres küzdelem alapeleme ugyancsak igen széles körben használt fogalom a nyugati katonai terminológiában. A már idézett terminológiai gyűjtemény tömören a következőképpen határozza meg: „A harcászat az egységek alkalmazása a harcban...”

Mint az előzőekből is kitűnt, a harcászat — a nyugati hadtudomány besorolása szerint is — az alsó szintet tölti be a hadászathoz, illetve a hadművelethez viszonyítva, ugyanakkor kiterjedt elmélettel és gyakorlattal rendelkezik és terminológiai gyűjteménye a leggazdagabbnak mondható. A harcászat előnyös oldalának tekinthető, hogy bár a köznap nyelvben is gyakran alkalmazzák, mégsem problematikus az értelmezése, mint pl. a stratégia esetében.

A kérdés másik oldalát jelenti az, hogy amíg a mai nagy változásokat átélő világunkban a politikai stratégia, de a katonai is állandóan új kihívásokkal néz szembe, más és más kérdésekre kell válaszokat adnia, addig a harcászat területe viszonylag „csendes víz” jellegű, nincs akkora változásoknak kitéve.

Összességében azonban *a nyugati hadtudomány is a változások korában van.* Egyes elemei már markánsan változtak, de még több pontban ellentmondások. Nemcsak a gazdaság, a politika vagy a kultúra, a kommunikáció és az ideológia, hanem az új katonai realitások szintjén is csak most van formálódóban az, hogy mi is számít fenyegetésnek, ki számít ellenségnek. Lehetséges-e egy agresszió és ha igen, milyen formában, és menderre milyen válaszokat kell vagy lehet adni.

Valószínűleg a kérdésre jó választ adhat az amerikai haderő — már említett — FM 100—5 Hadműveletek alapszabályzatának 1992. évi tizedik kiadása, amelynek előszavában hangsúlyozzák, hogy a hadsereg feladatköréi a jövőben oly nagy mértékben változnak, amelyeknek a korábbi elvek már nem tudnak megfelelni.

A NATO-haderőknek már nem egy apokaliptikus atomháborúra kell koncentrálniuk, hanem számos más típusú hadműveletre, amelyek bekövetkezhetnek akár Európában vagy azon kívül, a perifériákon is. Ezek között lehetnek alacsony intenzitású konfliktusok, államok szétesése, etnikai kisebbségek felkelése, nemzeti viszályok, határviták, agresszív vallási fundamentalista mozgalmak stb.

*

Jelen cikkemmel a hadtudomány hazai értelmezéséhez kívánok hozzájárulni azzal a céllal, hogy — ha szűk keretek között is — betekintést nyújtsak a korábban nem eléggé ismert oldalra is. Feltehetően nem hat teljesen az újdonság erejével, hogy Nyugaton is változásokon megy át a hadtudomány. Új feladatok jelentkeznek, olyan kérdésekre kell választ adni, amelyek eddig nem merültek fel. Eltűnt a „nagy” ellenség, amelynek helyébe sok „kis” ellenség léphet. Igen komoly problémák merülhetnek tehát fel a hadtudományi kutatás művelői előtt.

Mészáros Gyula

A szárazföldi csapatok légimozgékonyságáról

A védelem aktivitásában, mozgékonyságában jelentős szerepet játszik a széles körű manőverezés, az erőkkel és az eszközökkel az ellenség tevékenységére való azonnali és gyors reagálóképesség. Az aktív, mobil és egyben hatásos védelem csak nagy mozgékonyssággal rendelkező csapatok alkalmazásával biztosítható. A védelem legmozgékonyabb elemei lehetnek a légimozgékonyságú erők, a nagy földi mozgékonyssággal rendelkező harcokcsi- és gépesített lövészcsapatok, valamint a harci helikopterek. Hazánk területe védelmének lehetőségeit figyelembe véve (nagyobb határszakaszok védelme, viszonylag kis erőkkel; egy vagy több terepszakaszc egyidejű védelmének szükségessége, az erők és az eszközök gyors, esetleg gyakori átcsoportosításának igénye, a kis mélység stb.) ilyen erők alkalmazására gyakran kerülhet sor. A szerző a fentiekkel kapcsolatos gondolatait fogalmazza meg, s a téma főbb kérdéseit áttekintve a légimozgékonyssággal kapcsolatos fogalmak, kategóriák definiálására tesz javaslatot.

Az önálló nemzetvédelem egy sor – számunkra újszerű – kérdést vet fel. Ezek közül is kiemelkedik a védelem aktivitásának, az erők és eszközök széles körű manőverezésének, valamint az ellenség tevékenységére való azonnali reagálóképességnek, ezen belül a csapatok mozgékonyságának a biztosítása.

A mozgékonyság a hadművelleti művészet és a harcászat egyik legfontosabb elve, amely a jövőben sem veszti el jelentőségét.

A szárazföldi csapatok mozgékonyságán azok manőverezőképességét értjük, vagyis azt, hogy mennyire képesek helyüket változtatni a harchelyzet, az év- és a napszak, az időjárási viszonyok, valamint a terep függvényében, illetve mennyire képesek az ellenség részéről rájuk kényszerített helyzet változása által behatárolt időben aktívan, maximális hatékonysággal és a legcélszerűbben reagálni.

A csapatok mozgékonysága tehát nem korlátozódhat a gyors helyváltoztatási képességre a terepen annak ellenére, hogy ez a manőverezőképesség legfontosabb mutatója marad. A mozgékonyság időbeni reagálóképességet is feltételez adott időtartamon belül, adott körzetben.

A mozgékonyság tehát viszonylagos, mindig egy meghatározott feladat megoldásához szükséges maximálisan lehetséges időtartammal összefüggésben kell vizsgálni. Lehet bármilyen jó manőverezőképessége egy egységnek vagy alegységnek, ha a feladat teljesítésére rendelkezésre álló időtartam nem elegendő a manőver végrehajtására. Márpedig védelmi hadműveletben – amikor a kezdeményezés az

ellenség oldalán van – ilyen váratlan ellentevékenységre gyakran sor kerülhet, ezért a földi mozgékonyaságot meghaladó mértékű manőverezőképességre lesz szükség, amely a csapatok légi úton történő manőverével biztosítható.

Ennek megfelelően megkülönböztetünk *földi és légimozgékonyaságot*.

A csapatok földi mozgékonyaságát meghatározza: a szárazföldi harci technika mozgékonyasága; a harcfeleladat gyors és hatékony végrehajtására való képesség; a gyors reagálási készség a harc helyzet változásaira; a tűzzel való felderítési képesség; a vezetés operativitása és a harctevékenység feltételeinek gyors létrehozására való képesség.

A csapatok légimozgékonyasága alatt azok légi úton történő manőverezési képességét értjük. A légimozgékonyaságot meghatározza: a rendelkezésre álló légi szállítóeszközök mennyisége és azok harcászati technikai jellemzői; a kialakult harc helyzet és a légimozgékonyaságú csapatok (egységek, alegységek) légi manőverszabadságát biztosító feltételek (tűztámogatás, légi támogatás, időjárási helyzet stb.); a csapatok technikai felszerelése és felkészítettsége.

A csapatok mozgékonyasága döntő hatást gyakorol az egyes harcászati alapelvek gyakorlati realizálásának lehetőségeire, így: az erő kifejtés összpontosítására, a harctevékenység meglepetésszerű végrehajtására, a harci aktivitásra, a saját csapatok harcképességének megőrzésére.

A légimozgékonyasággal kapcsolatos fogalmak, kategóriák

Az utóbbi évek gyakorlatában a légimozgékonyaság fogalomkörében több elnevezéssel találkozhattunk. A légideszant, az ellendeszant, a deszant rohamosztag, légi rohamosztag mellett megjelent a légimozgékonyaságú harccsoport is.

A fentiek közös jellemzője a légi úton történő manőver, a speciális feladat végrehajtása, a speciális felkészítés.

A fentiek egymástól abban különböztek, hogy a szervezet nem minden esetben volt állandó, speciálisan feladatcentrikusan kialakított. Így pl. a légideszant lehetett szervezetszerű és nem szervezetszerű, a légi rohamosztag általában nem szervezetszerű, hanem az adott feladat végrehajtásához célszerűen kialakított csoport, míg a deszant rohamosztagok szervezetszerű alegységek voltak. Ezek közül a légideszant, a légi rohamosztag az ellenség területén, míg a légimozgékonyaságú harccsoport a saját és az ellenség területén egyaránt alkalmazható.

Végrehajtható feladataikat vizsgálva megállapítható, hogy a megkülönböztetést erőszakoló fogalmak egyre inkább elmosódnak, s a sokszínűséget sejtető kifejezések inkább a megnevezésre, mintsem a tartalomra vonatkoznak.

A légimozgékonyaság kérdéseire az a felismerés irányította rá a figyelmet, hogy a védelem aktivitása, mobilitása igen nagy szerepet játszik a csapatok harcképességének megőrzésében, a védelem feladatainak sikeres végrehajtásában. Ugyanakkor a nagy mobilitással, mindenekelőtt a légimobilitással rendelkező alegységek válságállapotok, konfliktushelyzetek kezelésére is alkalmazhatók.

A honvédelmi alapelvek hangsúlyozzák, hogy rendelkezniünk kell gyorsreagálással, többek között légimozgékony erővel, melyek segítségével azonnal vagy rövid időn belül képesek vagyunk harctevékenységet (válságkezelő tevékenységet) folytatni.

Felvetődik a kérdés: mit is takar a csapatok légimozgékony-sága és a légimozgékony-ságú csapatok fogalma?

Első olvasásra is érezhető, hogy az *első*, a légimozgékony-ság egy bizonyos képessé-
get, míg a *második* fogalom egy minőséget, valamire való alkalmasságot fejez ki.

A csapatok légimozgékony-ságán a szárazföldi csapatok (általában a gépesített lö-
vész- vagy felderítő-alegységek) azon képességét értjük, hogy azok a feladatcentri-
kusan ideiglenesen kialakított állománnyal nem földi, hanem légi úton képesek a
számukra kijelölt harctevékenységi körzetbe kijutni az e célból biztosított szállító-
helikopterekkel vagy repülőgépekkel.

A csapatok légimozgékony-ságát speciális felkészítéssel, valamint az állományt
és a harci technikát szállítani képes légi szállítóeszközök alkalmazásával biztosít-
hatjuk, amelyeket a feladat végrehajtásának időszakára bocsátanak rendelkezésük-
re. Ezek az alegységek különböző szakalegységekkel megerősítve általában nehéz-
technika nélkül hajtják végre a légi manőverüket.

Más a helyzet a légimozgékony-ságú csapatok esetében. Ezek az erők a szárazföldi
csapatok speciálisan szervezett, felfegyverzett (felszerelt), kiképzett (felkészített)
alegységei, amelyek harctevékenységüket a megadott körzetbe történő légi manő-
ver után a szervezetszerű (földi és légi) erőkkel és eszközeikkel hajtják végre, szer-
vezetüket a várható feladatok végrehajtására alkalmas csoportok (kisalegységek)
képezik, beleértve a légi szállításukat (egyres országokban a légi támogatásukat is)
biztosító helikoptereket.

Az *alegységek speciálisan felfegyverzettek (felszereltek)*, mert légi úton szállítható,
kis méretű és súlyú harci technikával, nagy hatékonyságú tűzeszközökkel, külön-
leges műszaki és más speciális anyagokkal és kézi légvédelmi eszközökkel stb. ren-
delkeznek. Ugyanakkor *speciálisan kiképzettek (felkészítettek)*, mert az állományt szé-
les skálán mozgó, összefegyvernemi és sokoldalú szakirányú ismereteket igénylő fel-
adatok megoldására teszik alkalmassá.

A légimozgékony-ságú csapatok tehát bármikor képesek feladataikat megkezdeni, állomá-
nyuk állandó, nem kell a feladatok előtt kijelölni, megerősíteni, mert az alaprendel-
tetésüknek megfelelő szervezettel, technikával, felkészültséggel rendelkeznek.
Harcfeladataik végrehajtása után saját légi szállítóeszközeikkel elhagyhatják a harc-
tevékenység körzetét és a részükre kijelölt körzetben készülnek fel újabb harcfe-
ladatok végrehajtására.

A nyugati hadseregekben a légimozgékony-ságot a légi szállítás lehetőségének
a megteremtésével és speciális légimozgékony csapatok, valamint különböző ren-
deltetésű légideszantok alkalmazásával biztosítják. Itt a légimozgékony-ságú csapat
és a légideszant fogalomként külön életet él, de a légimozgékony-ságú hadművele-
tekben együttesen léteznek.

A mi viszonyaink között a védelmi hadműveletben ezek a csapatok különböző
megnevezéssel a védelem ideiglenes hadműveleti vagy harcrendi elemét képezik.
Vajon mitől ideiglenesek ezek?

Megítélésem szerint a védelem mozgékony-ságát, aktivitását biztosító harcrendi
(hadműveleti) elemek akkor ideiglenesek, ha azok nem az alaprendeltetésükből adódó felada-
taikat hajtják végre, hanem légimozgékony feladat végrehajtására kikülönítik. Ezek
a nem szervezetszerű légimozgékony-ságú alegységek (egységek).

A szervezetszerű légimozgékonyaságú csapatok a védelem állandó hadműveleti vagy harcászati elemét képezik. Ezek lehetnek a speciálisan létrehozott légimozgékonyaságú egységek, illetve alegységek (légideszant, deszantroham vagy légimozgékonyaságú), amelyeknek nem az elnevezésük, hanem az alaprendeltetésük a meghatározó.

A fentieknek megfelelően a tábori hadsereg légimozgékonyaságú harccsoportja – az állományába beosztott egységek vagy alegységek minőségétől függően – a hadsereg (hadtest) ideiglenes vagy állandó hadműveleti (harcászati) elemét képezheti.

Vizsgáljuk meg ezek után a különböző – szervezetszerű és nem szervezetszerű – légimozgékonyaságú harccsoportok feladatait és elnevezésüket.

Abból kell kiindulni, hogy nincs szükség hangzatos megnevezésekre, csupán a lényegét ténylegesen kifejező elnevezéseket kell használni. Így:

- az ideiglenes jelleggel összeállított, légimozgékonyrá tett alegységet célszerű légimozgékonyaságú harccsoportnak, míg
- a légimozgékony tevékenységek végrehajtására szervezetszerűen létrehozott, speciálisan szervezett, felszerelt és felkészített alegységeket légimozgékony zászlóalj-(század)-nak nevezni.

Az elnevezésből is kitűnik, hogy a nem szervezetszerű, a feladatnak megfelelően összeállított légimozgékonyaságú harccsoport eredeti jellege, tulajdonsága változott meg: a földi mobilitással rendelkező harccsoportból légimozgékonyaságú harccsoport lett. Azért harccsoport, mert különböző, más-más szervezetekből „összegyűrt”, egy adott feladat végrehajtására létrehozott harcoló szervezetről van szó.

Ugyanakkor a légimozgékony alegység esetében egy minőségében más, szervezetszerű és speciálisan légimozgékony (aeromobil) tevékenységekre létrehozott szervezetről van szó. Célszerűnek tartanám ezért a légimozgékonyaságú, illetve a légimozgékony elnevezést a terminológiában honosítani. Itt a „csoport” megnevezés indokolatlan, hiszen ez egy feladatcentrikusan szervezett, nevesített szervezet.

A végrehajtandó feladattól függően korábban megkülönböztettünk légideszantot, légi rohamcsoportot, deszantrohamcsoportot (sőt: ellendeszantot?), mint harccsoportokat.

A légimozgékonyaságú harccsoport feladata elég széles skálán mozog, felöleli az előbbieken említett harccsoportok tevékenységének szinte valamennyi területét. Felmerül a kérdés, van-e akkor szükség arra, hogy ennyiféleképpen nevezzünk el olyan csoportokat, amelyek lényegében a felsorolt (speciális és légimozgékonyaságot igénylő) feladatok mindegyikét képesek végrehajtani? Úgy gondolom, hogy nincs!

A légimozgékonyaságú harccsoport és a légimozgékony alegység egyértelműen kifejezheti a mobilitást, a hadműveleti vagy harcászati elem ideiglenes vagy állandó voltát, és csupán a harctevékenysége, illetve az alkalmazásának jellege utalna arra, hogy a régi értelemben vett deszant-, ellendeszant- vagy rombolási tevékenységre kerül bevetésre. Így a régi fogalmak, elnevezések helyére a fenti két terminológiai megnevezés kerülhetne.

A légimozgékonyaságú harccsoport tehát bármikor létrehozható ideiglenes jelleggel, a szállításhoz (légimozgékonyaságához) szükséges légi szállítóeszközök az alkalmazás időszakára a harccsoport részére biztosíthatók.

Más a helyzet a szervezetszerű légimozgékony alegységek esetében. Itt ugyanis az „aeromobilitást”, mint azt a nyugati hadseregeknél is tapasztalhatjuk, az adja meg, hogy a légi szállítóeszközök az alegységek szervezetébe kerültek. Ezáltal bármikor,

a szállító repülőeszközök hatósugarán belüli bármely körzetben képesek váratlan harcfeleladat megoldására, majd annak befejezése után a harctevékenységi körzet elhagyására. Így pl. egy amerikai légimozgékony hadosztály több száz különböző típusú helikopterrel rendelkezik. Ugyanez mondható el a szovjet típusú deszant-rohamalegységek, -egységek és -magasabbegységek vonatkozásában.

Természetesen ilyen méretű légmozgékony szervezetek létrehozására nálunk sem szükség, sem lehetőség nincs. Az azonban tény, hogy a légimozgékony alegységeknek a speciális szervezet, a légi szállításra alkalmas és feladatcentrikusan kialakított harci technikai eszközök, anyagok, valamint kiképzettség mellett a légi manővert biztosító szervezetszerű szállítóhelikopterrel is rendelkezniük kell, hisz ettől válnak légimozgékonná. Vajon kitűzhetünk-e mi ilyen célt a közeljövőben?

A légimozgékony alegységek és a légimozgékonyaságú harccsoportok alkalmazásának lehetőségei

A légimozgékony alegységek állományába, mint az előbbiekből is kitűnik, a szállítóhelikopterek (egyes országokban harci helikopterek) is beletartoznak. Egy század légi szállítására – felszerelése függvényében – 20–40 közepes szállítóhelikopterre is szükség lehet, attól függően, hogy az állományukba tartozó könnyű gépjárművekkel együtt kerül-e alkalmazásra vagy sem.

Ha lehetőségeinket elemezzük, meg kell állapítanunk, hogy egy – szervezetileg így kialakított – légimozgékony század fenntartására nincs lehetőségünk. Ezt a légi szállítókapacitás jelenlegi nagysága és szállítási lehetősége (gondolok itt a jelenleg meglévő gépjárművek légi szállítására) aligha teszi lehetővé. Arról nem szólva, hogy nem célszerű a meglévő repülőeszközök integrálása a szárazföldi csapatokba. Ezt csak az erős légierővel rendelkező államok engedhetik meg maguknak.

Így csak egyetlen lehetőség maradhat: a légi szállítókapacitás kiválasztása a szervezetszerű légimozgékony alegységektől. Vagyis a szállítóhelikopterek csak a légimozgékony tevékenység időszakára állhatnak az alegységek rendelkezésére.

A légi szállítóeszközökkel is szervezetszerűen rendelkező légimozgékony alegységek létrehozásának elengedhetetlen feltétele lenne olyan légierő létezése, amelynek állományából a megfelelő mennyiségű légi szállítóeszköz kikülöníthető és a szárazföldi csapatok állományába beépíthető úgy, hogy a légierő alaprendeltetése csorbát ne szenvedjen. Ez a feltétel nálunk nincs meg, ezért mi csak a – légi szállítással is alkalmazható – nagy mozgékonyasággal rendelkező földi alegységek létrehozásáról gondolkodhatunk az ezredfordulóig.

Véleményem szerint fontos kérdés, hogy mikor alkalmazzuk ezeket a légimozgékonyaságú erőket. Mint azt a 3. katonai körzet parancsnokságán a múlt év májusában megtartott konferencián és az Új Honvédségi Szemle 1992. évi 6. számából is megtudhattuk, a légimozgékonyaságú harccsoport (a továbbiakban LMHCS) rendszerint légi úton, helikopterrel kiszállított, megerősített gépesített lövészsorozat erejű, ideiglenes hadműveleti elem, amelynek rendeltetése: *a védelemben kialakult válságos helyzeteknek a harcterületre történő gyors kiszállítás utáni aktív harctevékenységgel való*

megszüntetése, nagy erejű ellenlökések, valamint az ellencsapás sikerének az ellenség fontos objektumainak birtokbavételével történő biztosítása, a támadó ellenség tartalékai manőverszabadságának korlátozása, az ellenség légimozgékonyyságú erői ellen folytatott harc.

E megfogalmazásból nem tűnik ki, hogy a védelemben milyen méretű válságos helyzet megszüntetését kívánjuk elérni, de az sem, hogy mi a nagy erejű ellenlökés egy „teoretikusnak” (minden bizonnyal keveredik az ellenlökés és ellencsapás fogalma), milyen fontos objektumok birtokba vételéről van szó az ellencsapás folyamán, továbbá az sem, hogy milyen nagyságú ellenséges tartalékok ellen kívánjuk bevetni, azok manőverszabadságának korlátozására. Nyilvánvaló, hogy olyan feladatok végrehajtására gondolt a szerző, amelyekre a század erejű LMHCS képes. Itt azonban célszerű egy rövid ideig elmélkedni a gazdaságosság-eredményesség, azaz a *hatékonyság* kérdéseiről.

Egy adott harcfeladat végrehajtásakor az erők és az eszközök hatékony alkalmazásáról akkor beszélhetünk, ha azok minimális felhasználása mellett maximális eredményeket érünk el. Más megfogalmazásban: az adott feladat végrehajtásához annyi erőt és eszközt alkalmazunk, amennyi szükséges (sem többet, sem kevesebbet). Ez nem más, mint az egyik legfontosabb harcászati elvnek, az erők gazdaságos felhasználásának a kifejeződése.

Ezért mérlegelni kell, hogy egy század vagy zászlóalj erejű LMHCS-t milyen feladat végrehajtására vonjunk be. Az elmúlt évek gyakorlatából kiindulva a század erejű deszanttrohamcsoport (deszanttrohamszázad) feladata az alábbi lehet:

- a harcászati légideszantra jellemző feladatok végrehajtása a betört ellenség harcászati mélységében;
- rohamtevékenység végrehajtása (objektumok pusztítása) a betört ellenség harcászati mélységében.

A rohamtevékenységek során a pusztítandó, roncsolandó objektumok a rakétaeszközök, vezetési pontok, hidak, hidrotechnikai berendezések, közúti és vasúti csomópontok.

Mint látható, tevékenységi körzetük mindig az ellenség területén volt. Ilyen feladata a LMHCS-knek védelmi hadműveletben (harcban) is lesz. Ezért ezt a tevékenységet alaposabban meg kell vizsgálni.

Ahhoz, hogy egy ilyen LMHCS a betört ellenség harcrendjében elhelyezkedő objektumhoz légi úton kijuthasson és harctevékenységet folytathasson, szükségessé válik:

- a betört ellenség légvédelmének lefogása a kirepülési sávban;
- a század erejű LMHCS kiszállításához 8–10, zászlóalj erejűhöz pedig 20–25 közepes szállítóhelikopter;
- a közvetlen légi támogatáshoz és légi oltalmazáshoz (legyen az század vagy zászlóalj erejű) minimum 8–12 vadászbombázó és 4–8 vadászrepülőgép (a harchelyzettől függően), továbbá 8–16 harci helikopter.

A harcászati repülőket és harci helikoptereket olyan célpontokat (pl. az adott objektum közvetlen közelében lévő összefegyvernemi alegységeket, földi tüzeszközöket stb.) is kénytelenek pusztítani, amelyek egyébként az adott objektum repülőkkel történő pusztítása során nem jönnének szóba.

Nem kell bizonyítani, hogy az adott objektum LMHCS alkalmazásával való pusztítása – mint önálló és elszigetelt tevékenység – rendkívül gazdaságtalan, és ha

a várható veszteségeket is figyelembe vesszük, rendkívül alacsony hatékonyságú. Ezért a LMHCS-eket nem szabad a védelmi harc során olyan objektumok pusztítására (birtokabavételére) alkalmazni, amelyek kiesnek a csapatok, a tüzérség és a repülőcsapatok fő erő kifejtésének irányából.

Mikor és hol célszerű tehát alkalmazni a LMHCS-eket? Először is nyilvánvaló, hogy saját területünkön, másodszor, a betört ellenség területén, más tevékenységekkel szoros összhangban.

Néhány gondolat a tervezésről és a bevezetendő fogalmakról

A légmozgékony harctevékenység tervezésének tartalmáról is szólnunk kell, mert napjainkban ismételten kezdünk visszaesni a „terv terv hátán” betegségbe. Újabban a LMHCS-nek külön terv elkészítését tűzték ki követelményként. Vagyis a védelmi hadművelet (harc) terve mellett egy kisalegység terve is körvonalazódni látszik, ráadásul nem is akármilyen terv, hanem a haderőnemi és fegyvernemi csapatokra jellemző, ún. „alkalmazási terv”, amelyet hadtestszinten készítenek el, a törzsfőnök és a szállítóhelikopter-alegység parancsnoka látja el kézjegyzével és a hadtestparancsnok hagy jóvá! Elgondolkodtató, hogy vajon ennek a tervnek az elkészítése, vagy pedig a légmozgékony harctevékenységre kijelölt alegység harctevékenységi körzetébe légi úton történő kijuttatása (légi előrevonása) vesz-e igénybe kevesebb időt. Azt hiszem, hogy az utóbbi, vagyis a tervezés akadályozza a gyors reagálást.

Úgy gondolom, hogy az – egyébként is gyors reagálásra létrehozott – alegység nagyságu erők alapvetően váratlan és azonnal vagy rövid időn belül megoldandó feladatok végrehajtására hivatottak. Ezért a kétszintű tervezés célszerűtlennek és indokolatlannak tűnik. A légmozgékonyaságú harctevékenység a védelmi harc szervezésének része, ezért azt nem szabad elszigetelten (külön) tervezni. A feladatszabás és a tervezés nem térhet el a hadtestközvetlen csapatok esetében meghonosodottól. Vagyis a feladatszabást a hadtest védelmi harcára hozott parancsnoki elhatározás alapján célszerű elvégezni (ami sok esetben azonnali helyzetértékelés és döntés eredményeként születik meg), a tervezést pedig a LMHCS vagy LM alegység parancsnoka köteles végrehajtani alegységszintű tervezésnek megfelelő rendben, tartalommal és formában. Esetenként az ilyen terv csak a történelemnek készül, mert a harcfeladatot a formába öntésig már végre is hajthatták, hiszen épp a gyors reagálásra hozzák létre ezeket az alegységeket vagy csoportokat. A tervezés pedig nem lehet gátja a gyors reagálásnak.

A LMHCS-k és a légmozgékonyaságú alegységek alkalmazásával kapcsolatosan tisztázásra és átgondolásra szorul a megindulási körlet és néhány új fogalom, kategória értelmezése.

A megindulási körlet alatt azt a területet (körzetet) értjük, amelyben a LMHCS, a légmozgékonyaságú alegység a harctevékenység előtt elhelyezkedik, felkészül, eléri a készenlétet és berakásra kerül a légi szállítóeszközökbe.

A megindulási körlet (MK) áll: az alegység erejű alkalmi harci kötelékek alkalmazásakor azok várakozási körletéből és a helikopterek leszállóhelyeit magába foglaló berakókörletből; a szervezetszerű alegységek alkalmazásakor azok összpontosítási körletéből és a helikopterek leszállóhelyeit magába foglaló berakókörletből; szervezetszerű (légideszant, ejtőernyős deszant, deszantroham, légmozgékony

stb.) magasabbegység vagy egység alkalmazásakor az összpontosítási körletből, várakozási körletből, valamint a berakásra kijelölt repülőtereket és helikopter-leszállóhelyeket magába foglaló berakókörletből. Az, hogy az MK milyen körleteket foglal magába, a konkrét helyzettől függ.

A megindulási körlet méretei és felépítése (belső tartalma) a légimozgékony harctevékenységekben részt vevő csapatok nagyságától, szervezetétől, felkészítettségétől és a légi szállítás módszerétől függ.

A megindulási körlet a szervezetszerű légimozgékony alegységek kiszállításakor összpontosítási körletből és berakókörletből, míg a nem szervezetszerű LMHCS kiszállításakor várakozási körletből és berakókörletből áll. Az alegységek összpontosítási, illetve várakozási körleteit a berakókörlet közelében kell kijelölni.

Mivel a jövőben szervezetszerű és nem szervezetszerű légimozgékony erőkkel találkozhatunk, célszerűnek tartom és javaslom a *légimozgékony alegység*, a *légimozgékonyaságú harccsoport* és a fenti tartalommal rendelkező *megindulási körlet* elnevezéseket a harcászati elfogadni a régi elnevezések helyett.

Összegezve, a légimozgékony erők harctevékenysége kapcsán az alábbi új fogalmak és kategóriák bevezetését látom célszerűnek.

Légimozgékonyaságú harccsoport a harcfeleletnek megfelelően a szervezetszerű összefegyvernemi és szakcsapatok állományából kikülönített, kis alegységekből álló, egy szervezetbe ideiglenesen összefogott és a harctevékenység körzetébe légi szállítással kijutni képes alkalmi harci kötelék megjelölésére.

Légimozgékony alegység a speciálisan szervezett, felszerelt, kiképzett és a harctevékenység körzetébe légi szállítással kijutni (légi manővert végrehajtani) képes szervezetszerű alegységek megnevezésére.

Légimozgékony harctevékenység, mint összefegyvernemi kategória, amely a légi úton történő harcbevetésre kijelölt alkalmi harci kötelék (jelen esetben az LMHCS), illetve a szervezetszerű légimozgékony alegység harctevékenységre történő felkészülésének a megkezdésétől a harctevékenység a befejezéséig (légi úton történő kiemelése esetén saját területre való visszaszállításának a befejezéséig) tartó időszak alatt – azok, valamint az érdeklükben tevékenykedő fegyvernemek és szakcsapatok által – végrehajtott tevékenységek összességének a megnevezésére szolgál.

A légimozgékony harctevékenység szakai

I. szakasz: az erők-eszközök felkészítése, a harctevékenység előkészítése az összpontosítási körletben, illetve várakozási körletben, valamint a repülőtereken (leszállóhelyeken) és a berakókörletben.

II. szakasz: a légi előrevonás időszaka, amely a berakás megkezdésétől a kirakást követő – harchoz történő – szétbontakozás befejezéséig tart, és magában foglalja az állomány, a harceszközök berakását, a kirepülést a kirakókörzetbe, a kirakást és a szétbontakozást a harchoz, a kirakás előtti tüzelőkészítést (tüzéségi és légi) a közvetlen légi (tüzéségi tűz-) támogatást és a közvetlen légi oltalmazást a kirepülés útvonalán, a kirakás körzetében és a szétbontakozás időszakában.

III. szakasz: a harcfelelet végrehajtása, amely a szétbontakozás befejezésétől a harcfelelet befejezése utáni gyülekezés befejezéséig tartó időszakot öleli fel.

IV. szakasz: az LMHCS, illetve az LM alegység kiemelése, amely a berakás megkezdésétől a saját területen kijelölt körletben való kirakás befejezéséig tart és felöleli a légimozgékony tevékenység ezen időszakába bevont fegyvernemi és szakcsapatok tevékenységét.

*

E néhány gondolattal próbáltam hozzájárulni a légimozgékony harctevékenységekkel kapcsolatos kategóriák és fogalmak tisztázásához, illetőleg azok újszerű alkalmazásának, értelmezésének megfogalmazásához. Természetesen a javasolt fogalmak, illetve kategóriák elméleti és gyakorlati meghonosítása érdekében elengedhetetlenül fontos, hogy a katonai elmélettel és az annak gyakorlatba történő átültetésével foglalkozó szakemberek is megvitassák és kellő konszenzus kialakítása után hivatalosan is elfogadják.

A cikkek és tanulmányok közlési feltételei

A szerzők a szöveget csak a lap egyik oldalára (60 leütés, 30 sor) gépettes-sék, kettes sortávolsággal. A kézirat lehetőleg ne haladja meg a 20—22 gépett oldalnyi terjedelmet. Csak eredeti példányt fogadunk el!

A feldolgozott téma szemléletesebb bemutatására vázlatok, ábrák, esetleg jó minőségű fotók (fekete-fehér) is beküldhetők. A vázlatokat lehetőleg tussal (egy színben) elkészítve, arányos méretekkel és nyelvtanilag (szakmailag) kifogástalan szövegezéssel kérjük. A cikk végén tüntessék fel a felhasznált irodalmat, a szöveg közbeni hivatkozásokhoz készítsenek irodalomjegyzéket.

A beküldött cikkekhez, tanulmányokhoz készítsenek 10—12 soros anotációt, amely hűen tükrözi írásuk tartalmát. Külön mellékelt lapon vagy a cikk, a tanulmány végén tüntessék fel: teljes nevüket, rendfokozatukat, valamint irányítószámmal ellátott pontos munkahelyi és lakcímüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat, olvasói leveleket közvetlenül a Hadtudomány szerkesztőbizottsága címére (1581 Budapest, Pf.: 15.) küldjék meg.

A kézirat átfutási ideje, mivel a folyóirat negyedévenként jelenik meg, 3—6 hónap.

A szerkesztőség — a dokumentumokat kivéve — fenntartja a jogot a cikkek elsőként történő közlésére, a beküldött munkák lényegét nem érintő rövidítésére, a szükséges nyelvtani és formai javításokra. A szerzők szakmai véleményét hűen közöljük, a mondanivalót nem csorbítjuk.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

Nagy Tibor

A gyakorlatokhoz kapcsolódó kutatómunkáról

A hadművészet elméletének fejlesztése három bázisra épül: a hadművészet történetére, a háborúk, különösen a helyi háborúk tapasztalataira és a békeidőszakban levezetett különböző típusú gyakorlatokra. A katonai elmélet fejlesztésében tehát szerepet játszanak azok az elméleti vizsgálatok, amelyek a különböző szintű és jellegű gyakorlatokon folynak. A szerző – kandidátusi értekezése alapján – a gyakorlatokon végzett kutatómunkával összefüggésben fejti ki véleményét és ajánlásokat fogalmaz meg a kutatás eredményességét, az eddigieknél jobban biztosító mechanizmus kialakítására.

A hadtudomány legfontosabb feladata a korszerű háború jellegének tudományos megítélése. Ha ugyanis a háború jellegét pontosan nem tudjuk meghatározni, gyakorlatilag lehetetlen helyes álláspontból megközelíteni egy sor alapvetően fontos problémát. Pl.: milyen háborúra kell felkészülni; milyennek kell lennie a fegyveres erők szervezetének, felszerelésének, vezetésének stb.; a hadműveleti és harcászati feladatok megoldásának milyen formái és módjai lesznek; milyen irányú legyen a csapatok felkészítése stb.

A kérdésekre adható válaszokhoz – a katonai elmélet és gyakorlat fejlesztéséhez – a korábbi háborúk harci tapasztalatai alapul szolgálhatnak. Az elmélet fejlesztése azonban nem folyhat kizárólag a múlt tapasztalatai alapján.

Jelenleg nincs a világon olyan hadsereg – szerencsénkre –, amely a korszerű, nagy hatású, nagy pontosságú, ún. szupertechnikával, csúcstechnológiával megvívott háború átfogó tapasztalataival rendelkezne. A nagyobb helyi háborúk – mint a koreai, a vietnami, a közel-keleti, de ide sorolható még az Öböl-háború is – nem nyújtanak olyan általánosítható, mindenre kiterjedő tapasztalatokat, amelyek meghatározók lehetnének a jövő felkészítésének irányaira. Ezért a katonai elmélet fejlesztésének folyamatában fontos szerepet játszanak azok az elméleti vizsgálatok, amelyek a különböző típusú gyakorlatok alatt folynak, különösen ha azok csapatok részvételével kerülnek levezetésre.

A gyakorlatok tapasztalatainak tanulmányozása és ezeknek a csapatok gyakorlati felkészítésében való elterjesztése természetesen csak akkor hozza meg a kívánt eredményt, ha az erre irányuló munka megszervezése tudományosan meghatározott rendszerben, tervszerűen és céltudatosan folyik.

Jelen cikkben – a téma indoklását szolgáló bevezető gondolatok után – a kandidátusi értekezésemre alapozva foglalkozom a gyakorlatban folyó kutatómunka lehetőségeivel, majd utalok néhány olyan, a korábbiaktól eltérő, gyakorlatias, a kutatás folyamatát, mechanizmusát biztosító módszerre, amely valószínűbb eredményekhez vezethet.

*

Kandidátusi értekezésemben bemutattam, hogy *a hatvanas évektől a rendszerváltásig milyen felfogással és eredménnyel terveztük, szerveztük és végeztük az ilyen jellegű kutatást.* A múltra vonatkozó összegzéseimet azzal zárom, hogy hadseregünkben kezdettől fogva voltak törekvések az önálló katonai gondolkodásra. Az oktatástól, az ismeretterjesztéstől, a hadtudomány külföldi eredményeinek összefoglalásától fokozatosan eljutottunk a gyakorlatok tapasztalatainak gyűjtéséhez, általánosításához, majd az önálló kutatómunkához. A kutatási eredmények hasznosításának, a gyakorlatba való visszaáramoltatásának a rendszere azonban nem került kidolgozásra. Az ehhez vezető út kitaposatlan, hiányzik az a mechanizmus, amely a valós kutatási eredményeket végigviszi a gyakorlati kivitelezhetőségig.

Az értekezés végén következtetésekben rámutatok arra is, hogy a gyakorlatokon végzett kutatások szervezettségét, hatékonyságát lényegesen korlátozta és befolyásolta, hogy a Varsói Szerződésen belüli elkötelezettségünkől adódóan egyfajta kényszerpályán mozogtunk. A hatalmas méretű koalíciós gyakorlatok, de a magasabbegység- és egységgyakorlatok témái is adóttak – általában támadással kapcsolatosak – voltak. Más harcmódot a nyolcvanas évek közepéig alig gyakoroltunk.

A hadtudomány művelése elsősorban az adaptációban jutott kifejezésre. Hazai témák kutatására, problémáink feltárására, a csapatok alkalmazásával kapcsolatos elvek, módszerek önálló kialakítására igen kevés lehetőség volt. Az elvekben, a gyakorlati megoldásokban végbemenő változásokat nem az MN-ben szerzett tapasztalatok, nem a nálunk végzett kutatások inspirálták. Ezeket – beleértve a haditechnikát és a kutatás módszereit is – készen kaptuk. Ennek megfelelően az ilyen kutatásokra a vezetés tulajdonképpen nem is tartott igényt. Az esetleges ilyen kezdeményezések eredményessége iránt nem egy esetben bizalmatlanság is megnyilvánult, mert az uralkodó felfogás szerint vitathatatlan volt a szovjet hadtudomány és gyakorlat fölénye.

Most, hogy önálló nemzeti törekvéseink megbízható védelmét biztosító honvédelmünk kiépítésében magunkra maradtunk, nem nehéz belátni, hogy az új követelményekhez igazodva minden lehetőséget ki kell használnunk ahhoz, hogy a védelem elméleti és gyakorlati kérdéseit kimunkáljuk, a felmerülő problémákat megoldjuk. Ebben sokat segíthetnek a gyakorlatokon végzett kutatások.

A kutatás lehetőségei és jellemzői

A hadművészet fejlődési irányainak legfontosabb tapasztalati bázisát, színterét a különböző szintű csapat- és törzsszervezési gyakorlatok, hadijátékok és gyakorlások képezik, amelyeket fel kell használni az elmélet, ezen belül az új vagy újszerű elvek kipróbálására. A jelentős költséggel végrehajtott gyakorlatokon fokozottan szükséges célirányos kutatómunkát végezni, hiszen különösebb ráfordítás nélkül minden

gyakorlatban – a parancsok és törzsek, valamint a csapatok gyakoroltatásán kívül – benne van a kutatás lehetősége is. Ezzel nem élni, ezt nem kihasználni bűn lenne.

A parancsnokok és törzsek, valamint a csapatok különböző felkészítési formái – céljaikat, módszereiket, a résztvevők körét és sajátosságait, az anyagi lehetőségeket és méreteket tekintve – különböznek egymástól, más-más lehetőséget nyújtanak a kutatás számára. A kutatás végső sikere azt követeli, hogy csak olyan célokat tűzzünk ki, amelyhez a kutatási objektumot és a speciális módszerek alkalmazását az adott „rendezvény” biztosítja, sőt maga is kínálja.

A rendezvények adta lehetőségeket az új felkészítési rendszer keretében célszerű megteremteni, amely azonban még nem nyert végleges formát, bár fő irányaira már lehet következtetni. Ezek a következőkkel jellemezhetők.

Jelentősen csökken a gyakorlatok száma. Ez egyrészt a Magyar Honvédség létszámának közel egyharmados csökkentéséből, másrészt a hadműveleti-harcászati felkészítés keretében végrehajtott gyakorlások, hadijátékok és gyakorlatok lényegesen kevesebb számából fakad.

A gyakorlatok méretei kisebbek lesznek. A harcászati gyakorlatok döntő többsége századszinten kerül végrehajtásra. Az alegységgyakorlatokon növekszik a védelem tárgyköreire fordított idő mennyisége.

Az sem elhanyagolható, hogy a gyakorlatok csak *nemzeti keretekben* kerülnek végrehajtásra. Ez azt jelenti, hogy mindent magunknak kell megoldani, a régi szövetségi keretből kilépve önállóan kell tevékenykedni.

A gyakorlatokon folyó kutatómunka lehetőségeit számos korlátozó tényező befolyásolja. Ezek az alábbiak lehetnek.

Minél jobban törekszünk a gyakorlatok előkészítésekor a valóságot megközelítő körülmények kialakítására, annál nagyobb a *költség- és energiaigény*.

Az ország anyagi helyzete, a célszerű takarékoság korlátozza a gyakorlaton részt vevő harci és más technikai, valamint anyagi eszközök mennyiségét, igénybe vételét, illetve felhasználását. A gazdaság teherbíró képessége nem teszi lehetővé a technika „bevonultatását” a hadrendnek megfelelően, de a csapatok meglévő eszközeit is kímélni kell: nem mindegy, hogy mennyi ideig tarthatók azok szolgálatban. Mindezek következtében a gyakorlatok csökkentett technikával, illetve személyi állománnyal kerülnek végrehajtásra.

A saját csapataink tevékenységének változatait az „ellenség” megközelítően valós működésének függvényében kellene vizsgálni. A „valós” tevékenység megközelítő jelzése, imitálása azonban igen költséges lenne. A fokozott környezetvédelmi rendszabályok érvényesülése miatt valóságos rombolásokat nem végezhetünk, így a manőverek leegyszerűsödnek, nem jelentkezik jelentős idővesztést okozó zavarok. Különösen nehéz az ellenséges légierő tevékenységének megfelelő érzékeltetése.

Sajátos helyet kell biztosítani a technikai eszközökkel kapcsolatos problémák kutatásának is a gyakorlatokon. A vegyes technikai állomány következtében ugyanis az alkalmazhatóságtól a kiszolgálhatóságig, a karbantartásig stb. számos kérdés újszerűen merül fel.

A földrajzi és a környezeti tényezők több szempontból is korlátozzák, illetve bonyolítják a gyakorlatok előkészítését és végrehajtását.

Tovább szigorodnak a környezetvédelmi, környezetkímélő előírások. Az utak, a műtár-
gyak kímélése korlátozza a nehéztechnika mozgását, a különböző manővereket.
Kerülni kell a tűzveszélyes tevékenységeket, a szennyező anyagok alkalmazását.
Mindezek a gyakorlatvezetőségtől és a gyakorlóktól sajátos, a valóságtól eltérő elő-
készületeket, illetve pluszfeladatokat megoldását követeli meg.

A gyakorlóterek, a gyakorlásra alkalmas területek befogadóképessége korlátozott és szá-
muk is egyre csökken. Az infrastruktúra fejlesztése, az urbanizáció, az ipartelepítés, az
erdő- és a vadgazdálkodás, a növénytermesztés a korlátokat még tovább erősíti.

A csapatok kiképzésében a védelem tárgyköreinek gyakorlása kerül túlsúlyba. Ezt
tovább nehezíti a szabályzatokban meghatározott normák (főleg kiterjedési nor-
mák) szerinti gyakorlást, mivel a védelmi kiterjedések két-háromszor nagyobbak,
mint a támadásban előírt normák.

A gyakorlóterek korlátozott lehetőségei miatt, az azonos terepen állandóan is-
métlődő gyakorlatokon a parancsnokok és törzsek munkájában – különösen zász-
lóaljszinttől felfelé – már bizonyos sablonos megoldások alakulnak ki, hiszen másként
csinálni semmit sem, vagy alig lehet.

A tereptani szempontból alkalmas terepszakaszok, körletek behatároltsága mi-
att nincs mód az újszerű elhatárolások meghozatalára. Ez a tendencia érvényesül a hely-
őrséghez közeli gyakorlótereken már az alegységparancsnokok esetében is.

Ezek az objektív körülmények a kutatás lehetőségeit csökkentik, a „torzítások”
a valóság feltárását nehezítik.

A gyakorlatokon végzendő kutatás jellemzőiről és lehetőségeiről elmondottakat fi-
gyelembe véve az alábbi megállapításokat tehetjük:

- a kutatást (mérést) lehetőleg olyan terepen végezzük, ahol a korlátozó té-
nyezők nem vagy csak elhanyagolható mértékben jelentkeznek. Termé-
szetesen ez a korlátozás vonatkozik a kutatás megválasztott témájára is –
mit és hol kutassunk;
- mivel a valóságot legreálisabban megerősített zászlóalj (osztály), illetve en-
nél alacsonyabb szintű gyakorlatokon tudjuk illusztrálni, ezért bizonyos
kérdések kutatását – ha lehet – harcászati vonatkozásban végezzük [a dan-
dár- (ezred-) gyakorlatokon is folyhat kutatás, de főleg parancsnoki és
törzsvezetési gyakorlat vagy hadijáték esetén];
- életszerűbbé kell tenni a feltételezett ellenség tevékenységét az elérhető két-
oldalu gyakorlatokkal, a jelzők tevékenységének javításával, valamint a
döntnökök útján. Így megteremthető a többváltozatú elhatárolás meghoza-
talának és végrehajtásának lehetősége is;
- a különböző típusú gyakorlatok a korlátozó körülmények ellenére is tág le-
hetőséget biztosítanak a tudományos módszerek alkalmazásához szükséges
adatok szerzésére, az elméleti tételek, elképzelések gyakorlati érvényesülé-
sének tanulmányozására. Ezt a lehetőséget kihagyni nem szabad, erre so-
hasem volt olyan szükség, mint napjainkban. Ezért azokat a jövőben – a fel-
készítési, kiképzési alaprendeltetésük csorbítatlansága mellett – céltudato-
sabban és tervszerűbben kell a hadtudomány fejlesztése, közelebből a had-
tudományi kutatások szolgálatába állítani.

A kutatás eredményességét új módszerek, eljárások szolgálhatják

A gyakorlatokon folyó kutatásoknak csak akkor lesz tekintélyük, ha a gyakorlatot is szolgálják és eredményeik mielőbb bekerülnek az ún. szolgálati láncba, s az állami feladatok megoldását segítik. Nem a divatot, a divatos témákat kell követni, hanem *pontosan megfogalmazott kérdésre, problémára választ, megoldást kereső kutatást kell folytatni*. Az ilyen törekvések megvalósításához azonban szükséges a kutatás korábbiaktól eltérő, sokkal hatékonyabb módszereinek a kialakítása és alkalmazása.

Itt nincs mód arra, hogy a gyakorlatokon folyó kutatás valamennyi összetevőjére kitérjek, ezért csak a tervezéssel, a kutatócsoport összetételével, munkájával, a kutatótéma kiválasztásával és a kutatási eredmények gyakorlatbani realizálásával kapcsolatos néhány kérdésre utalok.

□ *A tervezés szintje és a kutatási témák jellege szerint központi és helyi irányítású kutatásokról beszélhetünk.* A központi témák (esetenként komplexnek is nevezhetjük) a Magyar Honvédség egészére kiható kérdéseket, problémákat ölelnek fel, míg helyileg kerülhetnek kutatásra a központi témák részei (felsőbb szinten elrendelt) vagy az adott szintű parancsnokság által megjelölt kérdések, problémák. A központi témák kutatásával kapcsolatos kérdéseket természetesen a honvédség parancsnoksága, míg a helyi témák kutatásának minden részletét önállóan, az adott vezetési szint szabályozza.

A kutatás eredményességének egyik alapvető feltétele a munka részletes megtervezése. Úgy ítéltük meg, hogy a gyakorlatokon folyó kutatás eddig alkalmazott tervezési rendje megfelel a követelményeknek, annak metodikáján, rendszerén változtatni nem szükséges. A terveket azonban jobban az élet rendjéhez kell igazítani, gazdagítva a tartalmukat. Nagyon fontosnak tartom a kutatási témák, problémák pontos megfogalmazását és azoknak a gyakorlatoknak a megválasztását, amelyeken a kutatás történik. Rendkívül fontos a kutatási módszerek helyes meghatározása, továbbá a kutatás egyéb feltételeinek a biztosítása. Bármilyen szintű tervezésről is van szó, alapkövetelmény a feladatok végrehajtásának feszes összehangolása. Ez utóbbira különösen akkor kell ügyelni, ha egy komplex téma részkérdéseit különböző vezetési szinteken megosztva kutatják.

Az eddigi felfogást és gyakorlatot, – mely szerint a kutatást kizárólag a gyakorlat idejére koncentráltuk és a kutatócsoportokat is csak erre az időszakra verbuváltuk, amelyek a gyakorlat után a kutatott témával együtt megszűntek – végleg fel kell számolni. A kutatás szempontjából célszerű, ha három fázist különböztetünk meg: Egy *előkészítési szakaszt*, amely egy hosszabb időszakot – 2–3 vagy több hónapot – foglalna magába (ez nem azonos a gyakorlat előkészítésével, s jóval megelőzheti a szervezési intézkedés kiadását is.) Ezt követné a kutatás, *a gyakorlaton folyó kutatás időszaka* (a gyakorlat kezdetétől a befejezésig, az értékelésig), majd a *kutatás befejezésének időszaka*, amely nem is lenne mindig egyenlő a befejezéssel. Ez utóbbi alatt tovább folya a gyakorlat tapasztalatainak összegzése, elemzése, a kutatási témát illető kérdésekre, a probléma megoldására a válasz kidolgozása, az eredmények formába öntése, az ajánlások megfogalmazása, azaz a döntés előkészítése.

□ Mindhárom időszakban olyan kutatócsoportot kell kijelölni és működtetni, amelynek révén biztosítva van a kutatás folyamatossága. Lehet, hogy azonos összetételű csoport működik végig, lehet, hogy a gyakorlaton részt vevő kutatócsoportból csak valaki viszi tovább a munkát – ez lehet a gyakoribb – újabb személyek bekapcsolásával. A folyamatosság – sok egyéb szempont mellett – az állandó munkakapcsolatok fenntartása és az eredmények áttételek nélküli további feldolgozása végett szükséges. Nagyon fontosnak tartom azt is, hogy a csoport vezetője mindhárom folyamatban részt vegyen, olyan vezető képviselőként, akinek ismerete, tekintélye, rálátása, beavatottsága révén biztosítható a kutatás irányítása és az eredmények megfelelő formába öntése (tálalása).

A kutatócsoport a gyakorlatokon folyó kutatás legalapvetőbb szerve. *Feladata:* a probléma megoldásához szükséges adatok összegyűjtése, a gyakorlat és a kutatás körülményeinek leírása a kutatott téma szempontjából. A kutatókat a gyakorlat során nem célszerű különböző jelentésekkel terhelni, nekik figyelmüket a bizonyító erejű tényanyagok (adatok) megszerzésére, a szükséges adatok rögzítésére kell összpontosítaniuk.

A gyakorlat után lehet, hogy ez a csoport – vagy egy újabb, esetleg részben újabb – a gyakorlatokon működő kutatók anyagai, adatai és egyéb okmányok alapján végzi a tudományos eredmények összegezését.

Mivel a gyakorlatok többsége összefegyvernemi jellegű, célszerű, ha a csoport vezetője is összefegyvernemi képzettségű, tagjai a kutatási kérdéseknek megfelelő szakmát képviselnek. A kutatócsoport tagjai a tudományos munkában szerzett tapasztalataikon túl *ismerjék* a gyakorlat elgondolását, a levezetési rendjét, a gyakorlók szervezetét, a gyakorlóteret, nem utolsósorban a kutatandó téma, probléma minden részletét, összefüggését, a kutatás módszereit stb.

□ A kutatás célirányossága, eredményessége szempontjából egyik legfontosabb, talán legnehezebben végrehajtható feladat a *kutatandó téma, probléma megjelölése és nagyon pontos leírása*. Ennek függvénye ugyanis a kutatócsoport összetétele, munkarendje, a kutatás módszere stb., s ez teszi világossá már az indulásnál, hogy tulajdonképpen mire is keresünk választ, mit kell megoldanunk, bizonyítanunk stb. Mondjuk meg őszintén: nagyon hadilábon álltunk ezzel a kérdéssel. Divatos, mindenki által futtatott témákat vettünk elő. A kutatási feladatok legtöbbször a gyakorlat tárgyából adódtak, ritkán került sor a gyakorlati élet által felvetett probléma vizsgálatára. Az esetek többségében egy gyakorlaton 3–4 téma, azaz minden felmerülhető elméleti kérdés kutatásra került.

A kutatandó téma, probléma forrásai lehetnek:

- a korábbi gyakorlatok tapasztalatai, értékelései, az ellenőrzések megállapításai;
- az előjáró által megszabott feladatok (ebben jelezve a probléma is);
- a hadművészet újszerű kérdései (ezek felmerülhetnek irodalom alapján, továbbképzéseken, konzultációkon stb.), amelyek összefüggnek a honvédség fejlesztésével;
- a komplex témák részei, amelyek megosztva különböző vezetési szinteken kutathatók.

A tapasztalatok bizonyítják, hogy minél részletesebben, minél konkrétan körülírt a kutatási téma, annál jobb eredményekre számíthatunk. Ha a kérdés konkrét, konkrét lesz a válasz is! A kutatás folyamatában a téma pontosítható, tovább bontható. A tanulmányozás (felkészülés), a téma vizsgálatára irányuló adatgyűjtés, de még a tapasztalatok összegezése időszakában is az eredetileg feltett kérdések mellett újabbak merülhetnek fel, vagy az indulásnál nem gondolt bizonyító eljárásokra, újabb összefüggések vizsgálatára lehet szükség.

A fentiek bemutatására vegyünk egy példát. Kutatandó téma: a vezetés hatékonysága növelésének lehetősége. Első olvasásra látszik, hogy nagyon általános és összetett a téma, így nem tudunk vele mit kezdeni, hiszen a vezetés javításának számos összetevője lehet. Pl. a parancsnok és a törzs felkészültsége, a vezetés eszközei, módszerei stb. Más vetületben is vizsgálható a téma, mégpedig a vezetés folyamatossága, operativitása stb. oldaláról.

Ennyi összetevőt egy csoport egy gyakorlaton képtelen kutatni (de nem is biztos, hogy minden összetevő vizsgálatára szükség van). Ezért szűkíteni és pontosítani kell a kört egészen addig, amíg el nem jutunk egy egyértelmű kérdéshez – lehetőleg a legfontosabbhoz –, amire bizonyos módszerek alkalmazásával megfelelő választ kereshetünk. Kérdés lehet például: csökkenthető-e és hogyan, minek és kinek a rovására az ún. ciklusidő (a feladat megkapásától – elhatározás kidolgozása, feladatok megszabása stb. – az első visszajelzésig számított idő). Egy másik kérdés lehet: mennyire biztosítja a harci okmányok tartalma és formája a harc folyamatos vezetését (melyikre van szükség, mennyire nincs, melyik vonható össze, elkészítésük ideje, alkalmazhatóságuk stb.).

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy nagyobb keretbe helyezett, komplex témák apró kérdéseinek, problémáinak kutatására kell törekedni, a részkérdések pontosítására ismételt, többirányú vizsgálatokat kell folytatni. Csak a kellő alaposággal kimunkált kérdések, problémák megoldását előrevivő ajánlások segíthetik elő az elmélet fejlődését, szolgálhatják hatékonyan a gyakorlatot.

Végül hangsúlyozni kell, hogy a témák szubjektumokhoz kötődnek, azokat a kutatóknak alaposan tanulmányozniuk kell, életre kell kelteniük.

□ A kutatás a gyakorlattal, az értékeléssel nem fejeződhet be!

Korábban vallott felfogás és gyakorlat szerint a kutatási „eredmények” egy részét még az adott gyakorlaton kívánták hasznosítani, az értékelésbe beépítve. Úgy vélem, ez irreális kívánság, hiszen az adott gyakorlatra vonatkozó tényleges tapasztalatoknak (nem tudományos eredményeknek) is csak egy része dolgozható be az értékelésbe. A kutatócsoport a gyakorlat befejezéséig, de még az értékelésig sem képes tudományosnak minősíthető eredményeket produkálni, arról nem is szólva, hogy a kutatás – ha valós téma vizsgálatára és valós probléma megoldására irányul – az adott gyakorlaton nem is fejeződhet be. A gyakorlaton részt vevő kutatók egy része kikapcsolódhat ugyan ebből a munkából, a munka folyamatosságát azonban a téma kutatásával megbízott személy, illetve újabb szakemberek bevonásával biztosítani kell.

A kutatómunka eredményeinek hasznosításáról, a kutatás végcéljáról már az elmúlt években is számos hasznos gondolat, megoldás, ötlet merült fel, de a gyakorlatok után ezek további vizsgálatára, feldolgozására nem került sor. A különböző vezetési

szinteken folyó kutatások megállapításai, javaslatai – a kutatási jelentéseken túl – a gyakorlatok értékeléseiben, a vezérkari főnök felkészítésre vonatkozó utasításának évenkénti kiegészítésében, valamint cikkek formájában (főleg a Honvédelem különszámaiban) jelentek meg. Az eredmények azonban közvetlenül nem voltak alkalmasak arra, hogy azokat a gyakorlatba is átvigyék, erre az esetek többségében csak további kutatás során lett volna lehetőség. Ezért a jövőt illetően keresni kell a választ arra, hogy mikor és miképpen lehet és kell egy kérdés, probléma további vizsgálatát folytatni.

Véleményem szerint a gyakorlatokon folyó kutatómunka eredményei összegzésének utolsó fázisában olyan fórumra van szükség – nevezzük ezt konferenciának vagy másnak –, amelyen a kutatók által „odavitt” problémáról kollektív és nyílt vitában, a vélemények ütköztetésével, tudományos igényű „tisztázó” állásfoglalások születnek. Az ilyen tanácskozás jelentheti egy téma kutatásának, problémamegoldásának befejezését, de folytatását is, amennyiben a vita során új bizonyítások, válaszok szükségesek.

□ A kutatási eredmények megvitatására legalkalmasabb fórum a *munkacsoport-értekezlet** és a *tudományos konferencia*.

A *munkacsoport-értekezlet* a tudományos munka időszerű kérdéseinek megvitatására és a kutatási eredmények elbírálására szervezhető. Az értekezletet a munkacsoport vezetője hívja össze és vezeti le. Az értekezletre írásos anyag készül a kutatás során elért eredményekről, a probléma megoldásának változatairól, a témához tartozó megoldatlan, vitás kérdésekről, amelyet a résztvevők megbeszélnek. E fórumon alapvetően háromféle döntés születhet:

- a kutatás eredményes volt, befejezettnek tekinthető, a kutatási eredmény döntésre előterjeszhető;
- a kutatás eredményeit egy szélesebb körű tanácskozáson, konferencián kell megvitatni (pontosítás, tisztázás, megerősítés);
- a kitűzött célokat nem sikerült elérni, a kutatást tovább kell folytatni (még kell vizsgálni a szerzett adatokat, a levont következtetéseket stb.).

A tudományos konferenciákat – amelyeket előljáró hív össze, rendel el – általában több tudományos szakember és szervezet bevonásával, nagyobb jelentőségű tudományos kérdések megtárgyalása céljából szervezik.

Milyenek is voltak ezek a tudományos munkák fontos állomásainak, befejezésének, a „gond letudásának” tekintett konferenciák? Induljunk ki abból, hogy a gyakorlat értékelése befejeződött, mindenki ráállt az abbahagyott vagy soron lévő feladatra. Hátravolt azonban az előírt konferencia. A parancsnokok egy része „kipipálandó” pluszfeladatnak tekintette, igyekezett túlleni rajta. A referátumok, korreferátumok nem a kutatócsoportok által összegyűjtött adatok, jelentések, javaslatok alapján készültek – felmerülhet és joggal, hogy erre egyáltalán ezek alkalmasak voltak-e? –, hanem a parancsnokok és a törzsek feljegyzéseiből, a döntnöki jelentésekből, az értékelésekből, a személyes tapasztalatokból, véleményekből álltak össze, a korábban már „elsütött” anyagokkal gazdagítva. A hosszú, előadásszerű referátumot, korreferátumot nem nagyon követte vita, esetleg csak szolgai hozzászólás.

* A kutatást elrendelő előljáró által az eredmények feldolgozására kijelölt munkacsoportról van szó.

Ma már azonban világosan látni kell, hogy a régi felfogásban rendezett konferenciák felett eljárt az idő. A gyakorlatok tapasztalatainak általános megbeszélése, tartalmában és formájában sem volt több egy értékelésnél. Az egy komplex témát ismertető összejövétel, a tapasztalatok általános ismertetését szolgáló tanácskozás, a mindenről szóló értekezés, a vitát alig tartalmazó, a mindenhez kapcsolható hozzászólások, a szakértelmet – esetleg hűséget – demonstráló közös tanácskozás stb. a tudományos munka eredményeinek összegezésére ma már nem alkalmas fórum.

A konferenciákat e kutatási eredmények feldolgozása és a problémamegoldás változatainak megfogalmazása után kell megrendezni. Nem a gyakorlatokon szerzett adatokat és tapasztalatokat kell tehát megvitatni (bár erre is sor kerülhet), hanem az új, tudományosan megalapozott eredményekről, illetve a problémamegoldás változatairól kell ítéletet mondani. Nagy a felelőssége egy ilyen konferenciának, hiszen állásfoglalása nagymértékben befolyásolhatja a kutatási eredmények elfogadását, gyakorlatban való alkalmazását. Ismét hangsúlyozni kell: a konferencia célja nem a kutatás lezárása – bár ez is lehet –, hanem a betervezett anyag alkotó vitában való gazdagítása, az állásfoglalás (döntés) segítése!

*

Összefoglalásképpen hangsúlyozom, hogy a honvédelmi alapelvek szellemében, a fegyveres erők fejlesztésére vonatkozó elgondolások kialakítása után, sőt azokkal párhuzamosan ki kell dolgozni a csapatok harci alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket, és mindezeket alapszabályzatokba foglalva ki kell adni a csapatoknak, melyre építve folyik felkészítésük, kiképzésük és napi szolgálati életük stb.

E feladatok megoldásában nem nélkülözhetjük a gyakorlatok tapasztalatait és a tudományos kutatások azon eredményeit, amelyek elősegítik az új feladatok, problémák megoldását. A kutatással szembeni ilyen elvárás azonban csak akkor teljesedhet ki, ha a korábbi tapasztalatok racionális részeit meghagyva, a kutatás olyan módszertanát – a kutatómunka összetevőinek olyan egymásra épített rendszerét – dolgozzuk ki, amely biztosítja a problémák megoldására, a kérdések megválaszolására irányuló kutatást és az eredmények realizálását a gyakorlatban, azaz a döntést, az állami feladatok megoldását segíti elő. Ennek érzékeltetésére tettem kísérletet ebben a cikkben.

Krizbai János

Az egyén és a szervezet kapcsolata, humán feladatok a Magyar Honvédségben

 Az MH vezetése részéről döntés született egy humántevékenységet folytató szakmai szervezet, a humánszolgálat közeljövőbeni felállításáról. A szerző részletesen foglalkozik a szervezeti specifikumok emberi vetületeivel, a létrehozandó szervezet működéséhez szükséges humánpolitikai tevékenységgel, benne a tervezett szolgálat helyével és szerepével. Bemutatja a katonai (totális) szervezeteket, azokban az emberi tényezők szerepének változását, az emberre gyakorolt hatását és az emberi problémák kezelését az ilyen keretekben. Végül megfogalmazza, hogy az ún. humánpolitikából mit vállalhat az újonnan létrehozandó szervezet.

Az elmúlt időszakban a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség vezetése több alkalommal áttekintette a honvédségben az emberi viszonyok alakulását, a szolgálatot teljesítő állomány követelményrendszerhez való viszonyát, az élet- és munkakörülmények alakulását, az egyes állománykategóriák közötti viszonyokat.

Az elemzések arra utaltak, hogy több vonatkozásban nem sikerült megállítani a kedvezőtlen jelenségeket ebben a relációban, sőt némely területen további romlás tapasztalható. Nyilvánvalóvá vált, hogy a konfliktusok forrása alapvetően kettős: egyrészt a szervezet normális működéséhez, másrészt azokhoz a változásokhoz kapcsolódnak, amelyek a társadalomban, a gazdaságban és a honvédségben lezajlanak. Mindkét konfliktuscsoportban vannak olyan, objektívnak tekinthető tényezők, amelyekre a honvédség nem tud érdemi választ adni. Ugyanakkor mindegyikben vannak olyanok, amelyek megoldását a hatékony működés érdekében fel kell vállalni.

Ezek alapján — egyéb intézkedések mellett — döntés született egy humántevékenységeket folytató szakmai szervezet közeljövőbeni felállítására. Az első lépések között legfelső szinten döntöttek egy intézményi cél- és feladatrendszeréről és a honvédevezérkar főnöke előkészítő törzset hozott létre, mely — együttműködve a kijelölt HM-szervekkel — megkezdte a humánszolgálat elvi kimunkálását.

A meghatározott feladat végrehajtása érdekében — az MH szárazföldi és kiképzési főszemléző (MHPK h.) kezdeményezésére széles körű párbeszéd bontakozott ki a Magyar Honvédségben — elsősorban az egység- (önálló alegység) szinten —, ahol a véleményalkotók saját igényeiket, elvárásait megfogalmazva, ezt a feltételeikkel összevetve, sajátosságait figyelembe véve konkrét javaslatokat terjesztettek elő a humánszolgálat bevezetésére.

Az átfogó előkészítő munka tapasztalatai alapján megfogalmazódtak a humánpolitika honvédségi sajátosságai, illetve azon vetületei, amelyeket korábban valamilyen oknál fogva nem, vagy kellő hozzáértés híján alacsony hatásokkal műveltek.

E tanulmány célja, hogy a szervezeti specifikumok emberi vetületeinek felvillantásával vázolja a szervezet működéséhez szükséges humánpolitikai tevékenységeket, és benne a humánszolgálat helyét, szerepét. Mindenképpen szükség van e tevékenység magyar sajátosságainak megfelelő, tudományos igényű kialakítására, melyben számítunk a tudományos munka iránt elkötelezettek széles körére.

Az emberi tényező szerepváltozása a szervezetben

A szervezetek történetében koronként találkozhatunk divatos fogalmakkal, mintegy jelezve egyes területek értékrendjét. Témánk szemszögéből ilyennek mondható napjainkban az emberi erőforrással való gazdálkodás, a humánstratégia. Ez a kifejezés mintegy jelzi: manapság nagyon sok — elsősorban gazdasági — szervezet komolyan gondolja, hogy a „legfőbb érték az ember”. Hiszen rohanó világunkban az emberek sokkal nehezebben változtathatók, mint a gépek és az anyagi eszközök, másrészt az azonos technikai szinten levő vállalatok közül az marad „élve”, amelyik valamilyen emberi értékkel (jobb vezetés, szervezés, gyorsabb fejlesztés, ügyesebb reklám stb.) többet tud produkálni.

Ez a fajta gondolkodás Taylor racionális munkaszervezési elméletétől számítva alig százéves tudományos múltra tekint vissza. Mára elsősorban a gazdaságban, de egyre inkább a társadalom más szerveiben is kulcskérdéssé vált az emberi erőforrással való gazdálkodás.

Röviden áttekintve a szervezeti emberről való gondoskodás változását, három, jól elkülöníthető irányzat emelhető ki: az emersoni, a mechanokrata és az emberközpontú irányzat. Az *emersoni irányzat* a személyiséget legyőzhető, ezért a szervezélméletben elhanyagolható tényezőnek véli. Az ember és a szervezet viszonyát ily módon közelítő művek implicit alapgondolata, hogy a szervezet önálló hatalomként száll szembe a munkaerővel, és képes azt meghatározott — az organizáció számára kívánatos — magatartásra kényszeríteni. A *mechanokratának* nevezhető *felfogások* közös esszenciája, hogy a szervezet olyan technikai mechanizmus, amely szükségképpen megfelelően működik, ha tervezője és előállítója nem követett el szerkesztési vagy kivitelezési hibát. Az *ember önálló akaratú centrum* jellegét e felfogás képviselői szervezés útján létrehozott szabályokkal, illetve technikai kényszerfolyamatokkal semlegesíténék. A differenciálódó *emberközpontú irányzat* azután felfedezi az elfelejtett embert, s célja olyan teóriák kutatása, amelyekkel a mind több gondot okozó emberi oldal úgy illeszthető be a szervezélméletbe, hogy a korábban „elhanyagolhatónak”, illetve csupán eszköznek tekintett személyiség — szerepének és a szervezet lényegének megváltoztatása nélkül — valójában azonosuljon a szervezettel.

Függetlenül attól, hogy a hadtörténelem évszázadokra, sőt évezredekre viszszanyúlva érzékeltette az emberi tényező döntő szerepét, a hadseregekben viszonylag későn értékelték át az e területen végzendő munkát. Bár az első tudományos lépések már a század eleji amerikai hadseregben megtörténtek, csak a század kö-

zépén növekedtek meg a napi vezetési gyakorlaton túl mutató humánkutatások és -tevékenységek a modern nyugat-európai haderőkben. (A gyors technikai fejlődést követő „technikai mámor” némileg vissza is szorította ezt a munkát, de kijózanítóak voltak a helyi háborúkban, elsősorban a vietnami háborúban gyűjtött tapasztalatok.)

Korunkban elsősorban a fejlett régiókban katonai és polgári kutatóbázisok és humánszervezetek sora segíti a katonai szervezetek hatékony működését, az emberi erőforrással való gazdálkodást. Természetesen az ember szerepe, az ember és a szervezet viszonya a katonai szervezetekben a feladatok és azoknak megfelelő szervezeti jellegzetességek, tagjaik sajátos összetétele miatt sok más társadalmi alakulattól eltérő. Ebből következően mások a humántevékenységek súlypontjai, a jelentkező problémák kezelési lehetőségei. Tekintsük át röviden a jellemzőket!

A katonai szervezetek mint totális szervezetek

A szociológia totális szervezetnek nevezi az olyan szervezeteket, amelyek a benne dolgozók napi 24 óráját ellenőrzik, és teljes tevékenységskálájukat felügyelik. A totális szervezetekre tehát az jellemző, hogy igyekeznek teljes körű ellenőrzést megvalósítani a hozzájuk tartozó emberek felett. Természetesen tökéletesen totális szervezet nem létezik, de a szervezetek elég jelentős csoportja rendelkezik „totális beütésekkel”.

A totális szervezetek legjellegzetesebb típusa az, ahol az ilyen irányítási forma a szervezet működésének alapvető jellegzetességei közé tartozik, vagyis a totalitás meghatározott foka nélkül a szervezet nem tudná teljesíteni alapvető feladatait, az eredeti célok szempontjából gyakorlatilag működésképtelen lenne. Az ilyen szervezetek közé sorolható többek között a hadsereg.

A honvédség tehát az összes többi totális szervezettől leginkább abban különbözik, hogy a totális működési rend feladatai elvégzésének szerves részeként jelenik meg, miből adódóan mind a sorállomány, mind pedig a hivatásos állomány e totális működési rendnek van alávetve.

Az emberekre gyakorolt hatások a totális szervezetekben

A totális szervezet az egyént saját magához próbálja alakítani. Ezért az ilyen struktúrában különösen erős a szervezetnek az egyénre gyakorolt hatása, a szervezeti ember megjelenése. Az ilyen szervezeti szocializáció mindenki számára konfliktusos folyamat, de sokkal könnyebben megy végbe azoknál, akiknek alapvető gondolkodásmódjuk, viselkedésük, otthonról hozott kultúrájuk részben el tudja fogadni a szervezetnek azon lényegi céljait (a haza védelme, társadalmi kötelezettségek stb.), amelyek teljesítése megköveteli a jelen szervezetben való munkát. Nyilvánvalóan elsősorban közülük kerülnek ki azok, akik az önkéntes szolgálat valamilyen formáját is vállalják.

A sorállomány többségénél azonban más a helyzet. E társadalmi csoport a szervezetet önmagában is átmeneti állomásnak tekinti, egy olyan időszaknak, amely a normálélet szempontjából nézve kieső idő. E „kisesés” annál erősebb pszichés hatást fejt ki, minél inkább félbe kellett hagynia valamit. Ilyen lehet a félbehagyott

munka, az otthagytott család vagy menyasszony, hátrahagyott anyagi, családi problémák, el nem kezdett vagy félbeszakított tanulás. A sorállomány jelentős része egészen más szokásrendszerből és kulturális háttérből érkezik. Alapvető problémái jelentkezhetnek azoknak, akik életstílusukban egészen máshoz szoktak, egyedül laktak egy szobában, nem kellett korán kelni stb, vagyis a szervezetbe kerülésükkor egész addigi életritmusuk felborul. Köztudott, hogy a szokásos, rendszeresített életritmus betartása az egyik legmegnyugtatóbb hatású egy szervezetre, annak idegrendszerére, és pozitívan hat toleranciájára, terhelhetőségére. Az ilyen típusú szokásrend felborulása drasztikusan ki tudja váltani az ellenkező hatást.

Az alkalmazkodást segíti a szocializáció, valamint az aközben megvalósuló tanulási folyamat. E folyamat során az egyénnek három dolgot kell megtanulnia. Megtanulja a viselkedési formákat, presztízst, rangsorokat, alkalmazkodási stratégiákat. E szociális tanulási folyamat mellett megtanulja a rendszer működésének fontosabb szabályait, a szervezeti értékeket és elvárásokat, megismerkedik a hatalmi pozíciókkal, azok viselkedésével. A szervezeti tanulási folyamat mellett létezik még egy szakmai tanulási folyamat, ahol megtanulja azt, hogyan kell a szervezet által működtetett technológiákat ténylegesen, precízen, korrektül kezelni, hogy kell egy fegyvert használni stb.

Az ember tanulási folyamata általában hosszú, miközben a totális szervezetbe bekerült személyek nagyon gyakran erre sem időt, sem lehetőséget nem kapnak. A szervezetbe lépés pillanatától kezdve a szakmai tanulás kivételével a szervezet gyakorlatilag elvárja a másik két dimenzióban a tökéletes alkalmazkodást. Ez az egyénnek önmagában is annak felismerésére kényszeríti, hogy csak a legrosszabb, a legalacsonyabb társadalmi pozíciót foglalhatják el. Ez minden más hatástól függetlenül is a személyiség leértékelődéséhez vezet, és különösen egy érzékeny vagy egy autonóm személyiség számára alig elviselhető pszichés hatásokat vált ki. Nem is beszélve arról, hogy információinak, ismereteinek hiánya miatt szinte pillanatok alatt beindul a feléje irányuló „szervezeti pofozógép”, vagyis egy olyan formalizált és nem formalizált szankciórendszer, amely a személyt gyakran megalázó vagy durva eszközökkel is lenyomja a megfelelő szervezeti-társadalmi pozíciójába. Vagyis a túl gyors, szinte azonnali szocializációs igény, valamint a szervezetben való viszonylag rövid tartózkodás és a szervezet totalitárius jellege miatti belső technikák és eszközrendszerek a sorozottak jelentős részére a tényleges szocializációt gyakorlatilag kizárják. (Valószínű, hogy a 12 hónapos sorkatonai szolgálat ezeket a folyamatokat még keményebbé tette.)

E rövid elemzés során azonban kiemelhetünk más működési sajátosságokat is, melyek mindkét állománykategória körében — természetesen bizonyos sajátosságokkal — erős befolyást gyakorolnak.

Elsőként említhető, hogy az ilyen típusú szervezetekben a tevékenységek technológiai meghatározottsága nem eléggé determinálja a napi munkavégzést. Igen gyakran nehéz meghúzni a határvonalat a feladatvégzés, az önkény és a szankciók között. E három dolog igen gyakran összemosódik, keveredik, sőt, rendszeres gyakorlat az, hogy a rendszerben elvégzendő normálfeladatokat, tevékenységeket úgy — olyan mértékben, olyan arányokban vagy olyan módon — osztanak ki, végeztetnek el, hogy azt adott esetben önkényeskedésre vagy ún. informális, vagyis nem intézmé-

nyesített szankcionálásra használják (főleg megfigyelhető ez a sorkatonák egymás közötti parancsnoki gyakorlatában).

A totális szervezetek általában is szeretnek olyan helyzeteket előidézni és menedzselni, amelyekben nincs, vagy nagyon kevés jól mérhető objektív, értékelő paraméter létezik. Minél kevesebb a mérhető teljesítmény, annál inkább egyéb, szervezeti irányítási eszközök kerülnek előtérbe, vagyis sokkal könnyebbé válik az emberek teljes kontrolljának megvalósítása; annál kifejezettebbé és erősebbé válnak a formálisan meglévő legitim hatalmi jogosítványok, annál kiszolgáltatottabbá válnak a szervezet tagjai. Egy totális szervezetben nagyon jól lehet manipulálni, hiszen külön döntés kérdése, hogy mely teljesítményeket, mely viselkedési formákat tesszünk adott esetben mérhetővé és melyeket nem. Így pl. a hirtelen megnövelt fizikai vagy szakmai követelmények, a tisztikar jelentős hányadát minősíthetik teljesítmény alattivá, ekkor viszont ismét más szempontok alapján lehet minősíteni, válogatni, előléptetni stb.

Valószínűleg sikerült érzékeltetni — plasztikusan elsősorban azokkal, akik meg is élték a vázolt példákat —, hogy ezekben a szervezetekben a mélyreható szabályozás ellenére (vagy segítségével) az „emberi játszmák” milyen széles spektrumúak lehetnek. Kifejezetten létkérdés tehát mind az egyének, mind a szervezet egésze szempontjából, hogy a szabályalkotástól a rajparancsnoki gyakorlatig milyenek a normák, illetve milyen az azok fölötti kontroll.

Az emberi problémák kezelése a katonai szervezetekben

Már az eddigiekből is látható volt, hogy a totális szervezetekben az emberi problémák sok szempontból erősebben, összetettebben, elfojtottabban és szervezeti okok miatt is kevésbé láthatóan jelennek meg. Az ilyen szervezetekben különösen fontos az, hogy átfogó és objektív képet kapjunk az emberi problémákról és az azokat okozó mélyebb összefüggésekről. Látnunk kell, hogy a hagyományos információs utak a totális szervezetekben jobban torzulnak, mint a nem totális jellegű szervezetekben. Így a rejtett, elfojtott problémák csak olyan objektív információt gyűjtő megoldásokkal (pl. közvélemény-kutatással) oldhatók meg, amelyek megközelítési módjai, technikái és az azt lebonyolító személyek, szervezeti egységek többé-kevésbé függetlenek, illetve a közvetlen irányítási kapcsolatoktól függetlennek látszanak.

Miután pedig — mint az eddigiekben írtakból is kitűnik — a totális szervezetekben a konfliktuskezelés, az egyéni érdekvédelem és érdekképviselés igen erős természetszerű gátak ellenében érvényesülhet, miközben az átlagosnál nagyobb sűrűséggel halmozódnak fel belső feszültségek, érdeksérelmek, sajátos egyéni problémák, ezért kifejezetten fontos az ilyen szervezetekben kidolgozni az ezeket kezelő speciális szervezeti formákat és megoldási technikákat (a lelki segélynyújtástól egészen a vezetői tevékenységig).

Meg kell még említeni, hogy bizonyos kérdések szervezeti rendtől és hierarchiától független kezelése azért tűnik fontosnak, mivel egyrészt a problémák megfelelő menedzselése a totális szervezet működését is javíthatja, másrészt e kezelés jellegénél fogva nem, vagy csak nagyon rosszul építhető be a szervezet normális működési rendjébe.

Humánpolitika a hadseregben

A humánpolitika meghatározásának többfajta megközelítése van. Mindezek esszen-ciájaként fogalmazhatjuk meg a következőket: *a humánpolitika a szervezetek emberi fel-tételeinek, viszonyainak, működési struktúrájának kialakítása és befolyásolása, szabályozók létrehozása, és azok használata a napi vezetői gyakorlatban.*

A humánfeladatokat jellegük szerint három nagy csoportba sorolhatjuk:

- az első csoportba a szervezet irányításával, vezetésével kapcsolatos feladatok sorolhatók. Ezek a legfelsőbb szinteken törvény- és szabályalkotásokban, utasít-ások, intézkedések kidolgozásában, a csapatvezetésben pedig a napi parancs-noki tevékenység végzésében realizálódnak. Ehhez természetesen a vezetés min-den szintjén a feladatkörnek megfelelő szakmai felkészültség, a vezetői techni-kák professzionális ismerete és alkalmazása szükséges. Ezen túl szükség van egy szakértői háttérre, mely speciális felkészültségénél, eszközeinél fogva a folyama-tok elemzéséből levont következtetésekkel megalapozottabbá teheti a vezetői munkát, továbbá szervezeti alkalmazkodást elősegítő eszközök alkalmazásával egyszerűbbé teheti a beilleszkedést a honvédség speciális körülményeibe, vala-mint segítséget nyújt a problémák valós okainak feltárásához és megoldásához;
- a humánfeladatok második nagy csoportjába olyan, úgynevezett szolgáltatásjellegű tevékenységek tartoznak, melyek a szervezetben dolgozókat segítik hozzá, hogy megfeleljenek a velük szemben támasztott követelményeknek, illetve megfelelő kö-rülményeket teremtenek az eredményes munkavégzéshez. Ebbe a csoportba tartoz-nak a képzéssel, az élet- és munkakörülmények szabályozásával, a tájékoztatással, a tanácsadással, a szabad idő optimális eltöltésével (művelődés, sport stb.) kapcso-latos tevékenységek, melyek igyekeznek kielégíteni mind a szervezet, mind az egyének szükségleteit;
- a humánfeladatok harmadik csoportja az érdekvédelemmel kapcsolatos szabályo-zások, tevékenységek és ennek megfelelő szervezetek létrehozása és működtetése. Ez magába foglalja az intézményesen kiépített és független érdekvédelem, problé-mafelvetési lehetőség, az intézményes jogorvoslás biztosítását, illetve az ezzel kap-csolatos tanácsadást.

A humánpolitika megvalósítása tehát sok összetevős, komplex feladathalmaz. A fel-soroltak után valószínűleg mindannyiunk számára nyilvánvaló, hogy e munkának nagyon sok területe a mai honvédségben valamilyen formában többé-kevésbé teljesül. Vannak azonban olyan területek, amelyek nem voltak, vagy hosszabb-rövidebb ideje nincsenek művelve, ugyanakkor a honvédség egésze vagy egyes szervezeti egységei működésében az emberi viszonyok alakulása szempontjából meghatározóak. Ezt kü-lönösen jól érzékeltetik olyan tények, mint a fegyelmi helyzet általános romlása, a konf-likthusok felerősödése, a nagy létszámú pályaelhagyás stb.

Mielőtt a megvalósítás konkrét lehetőségét áttekintenénk, röviden vegyük számba az átmenetinek tekintett, de valószínűleg még több évre hatást gyakorló, ezért reagálást igénylő tényezőket is. Ezek két területen is megfogalmazhatók, úgymint a honvédség külső környezetéből hatást gyakorló és a szervezeten belül játszódó folyamatok ered-ményei. A külső társadalmi tényezők között említhetünk olyan tényezőket, mint az

anyagi források szűkössége, mely kihat mindkét állománykategória élet- és munkakörülményeire. Meg kell említeni a társadalmi változások valamilyen formában szinte mindenkit érintő hatásait, illetve az állampolgári fegyelem ezzel törvényszerűen együtt járó lazulását, a szabályozók kialakulatlanságát, ezekkel is szoros összefüggésben a bűnözés, benne a fiatalkori bűnözés honvédséget is elérő, erőteljes növekedését. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a sajátságos, több évtizede meglévő gyakorlatot, mely — elsősorban a növekvő számú csonka családok, illetve az elnőiesedett pedagóguspályák miatt — a fiatalok között egyre jobban felerősödő szocializációs zavarokat, mentális problémákat okoz.

Nem kevésbé jelentenek problémákat az átmeneti kategóriába tartozó belső konfliktustényezők.* Ezek között vannak az előző időszakból örökölt, kezeletlen vagy rosszul kezelt tényezők; az új szervezeti működési rendre való átállás természetes konfliktusai, illetve az új szervezet nem szükségszerű hibáiból táplálkozó konfliktusok (aránytalanságok, szervezeti torzulások, belső szabályozottság hiánya, koncepcióhiány).

Amint látható: ezek egy része önmagában is feszültségekeltető tényező lehet, éppen ezért a honvédségnek ezekkel is számolva kell olyan humánpolitikai rendszert működtetni, mely biztosíthatja a szervezet feladatainak eredményes végrehajtását.

Természetesen a humántevékenységek sokrétűségéből következik, hogy a vázolt feladatokhoz, problémák megoldásához önmagában nem elég egy humánszervezet létrehozása. Szükség van a humánpolitika egyéb területein is változásokra, mint ahogy ezek néhány vonatkozásban már folyamatban is vannak. (Gondoljunk csak a képzési rendszer korszerűsítésére vagy az új szempontú és tartalmú továbbképzésekre, illetve az érdekvédelmi szervezetek megjelenésére!)

Mit vállalhat fel a tervezett humánszolgálat az előbbieken vázolt humánpolitikából?

Tevékenységi körébe mind az átmeneti, mind a szervezet normálállapotához tartozó, előbbieken vázolt problémákat figyelembe véve, az alábbiakat célszerű beépíteni:

- haladó nemzeti és honvédő hagyományok közvetítésével, a honvédség társadalomban elfoglalt helyének, szerepének megértetésével a haza, a nemzet iránti elkötelezettség erősítését; a képességfejlesztő, személyiségformáló munka során az általános emberi értékek, a hagyományos katonai erények fejlesztését;
- az állomány regenerálódása, szellemi és fizikai kondíciójának javítása érdekében a szabad idő értelmes eltöltésének szervezését, a szabadidős sporttevékenységek végzését;
- az élet- és munkakörülmények javításával kapcsolatos szervezőmunkát; az állomány szociális gondjai enyhítésére irányuló munka végzését; a szervezeti alkalmazkodást elősegítő, problémás viszonyokat feltáró szaktevékenységek (pl. csapatpszichológusi munka) végzését;
- humán kutató- elemző munka végzését a döntés-előkészítés, a különböző szintű vezetői tevékenységek támogatása érdekében;
- a honvédség valós társadalmi megítélését elősegítő, decentralizált külső, valamint az állomány szervezeti biztonságát erősítő belső tájékoztatómunka végzését, koordinálást, a társadalmi kapcsolatok szervezését.

* Részletesen: Dr. Szabó János: Humánkonfliktusok a Magyar Honvédségben (kézirat).

A hatékony munkavégzés érdekében a humánszolgáltatnak munkája során együtt kell működnie más — humánjellegű tevékenységet folytató — honvédségi szervezetekkel, szolgálati személyekkel, katonai szövetségekkel, egyesületekkel és az érdekérvényesítési (érdekvédelmi) szervezetekkel.

Kapcsolatot kell tartania:

- a társadalmi nyilvánosság érdekében — a vezetési szintek függvényében — a helyi és az országos médiumokkal, önkormányzati és társadalmi szervezetekkel, ifjúsági szervezetekkel;
- a hazai és a nemzetközi kutatóbázisokkal, oktatási és kulturális intézményekkel szakmai feladatai színvonalas teljesítése, szakállománya korszerű képzésének biztosítása, a személyi állomány körében végzendő oktató-nevelő munka hatékony végzése érdekében.

A feladatok jellegéből is adódik, hogy e szervezetnek speciális összetételűnek kell lennie. Ehhez a munkához a katonai életet, szervezeti sajátosságokat is ismerő szakemberek — pszichológus, szociológus, szociális munkás, humánszervező, sajtó- és társadalmi kapcsolatot szervező, közművelődési szakember stb. — kellenek.

A szervezet működését és struktúráját célszerűen a feladatok tartalma, megjelenési helye és nem szigorúan a katonai hierarchia elve befolyásolja. Ebből következően a szervezetben dolgozók közel 90 százaléka az alegységek (zászlóalj, osztály), egységek (ezred, dandár) szintjén funkcionál. Mivel a tevékenységek a felsorolt szinteken is önálló szakszerűséget igényelnek, nincs arra szükség, hogy felsőbb szerveknél dolgozók valamilyen operatív irányítást végezzenek. Ezért ezeken a szinteken (kerület, haderőnem) csak annyi és olyan szakember képzése szükséges, amennyi a helyi állomány körében végzett tevékenységhez elégséges, illetve a vezetési szint parancsnoki munkáját képes eredményesen támogatni. A szervezet legfelső szintjének a szakmai központ szerepét kell betöltenie, mely szakmai felügyelet ellátásával, továbbképzések szervezésével, tájékoztatóanyagok készítésével, közvélemény-kutatásokkal biztosítja a humántevékenységeket végzők munkáját, illetve szakszempontról támogatja a honvédség vezetői tevékenységét.

Annak érdekében, hogy a szervezeten belül összefogott humántevékenységek hatékonyan segítsék a parancsnoki munkát, képesek legyenek az emberi problémákat hitelesen, más érdekektől nem befolyásolva közvetíteni, célszerű ezt a szervezetet az alakulatok parancsnokai közvetlen alárendeltségében létrehozni.

Amint a bevezetőben is hangsúlyoztuk az ember „átalakulása” a tárgyi viszonyokhoz képest lassú. Egy ilyen szervezet létrehozása és hatékony működése nem valósulhat meg egyik napról a másikra. Ehhez elsősorban az szükséges, hogy kellő számban rendelkezésre álljanak a szakemberek, és megismerjék munkájuk gyakorlatát is. De legalább ilyen fontos a befogadó környezet is. Itt elsősorban kell megemlíteni a parancsnoki állomány hozzáállását, támogató, igénylő magatartását.

Befejezésül fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a humánpolitika egészében, annak parancsnoki és egyéb vetületeiben olyan „lépésváltás” szükséges, mely a valószínű és hatékony emberi erőforrással való gazdálkodáshoz elengedhetetlen.

Hirdetések, reklámok közlésének lehetőségei és feltételei

A Hadtudomány című folyóirat lehetőséget biztosít hirdetések közzétételére.

Ezt a lehetőséget különösképpen a honvédséggel kapcsolatban álló, vagy kapcsolatba lépni szándékozó vállalkozók, cégek, vállalatok, kft.-k, gazdálkodó szervezetek és az előfizetők, a honvédség hivatásos, továbbszolgálgó és polgári állományú tagjai, nyugdíjasklubok, bajtársi szövetségek, társaságok figyelmébe ajánljuk.

A hirdetések árai

Borító III.	Egész oldal	20 000 Ft	Fél oldal	11 000 Ft
Borító IV.	Egész oldal	23 000 Ft	Fél oldal	12 000 Ft
Belső oldal	Egész oldal	18 000 Ft	Fél oldal	10 000 Ft
	Negyed oldal	5 000 Ft		

Az összegek egy hirdetésre és egy megjelenésre vonatkoznak, ÁFA-val együtt. Ábrával, illetve fotóval illusztrált hirdetéseket is közlünk.

A hirdetőket és hirdetéseket a következő címre várjuk:

Magyar Hadtudományi Társaság titkársága
Budapest X., Hungária krt. 9—11.
Telefon: 134-07-40/13-59 mellék.
Levélcím: 1581 Budapest, Pf. 15.

Ács Tibor

A hadtudomány emancipációjáért

In memoriam Kiss Károly

Nemzeti múltunk értékeinek és emlékeinek kutatásában a legelhanyagoltabb területek közé tartozik a magyar hadtudomány-történet. Sajnálatos módon elmaradott e tudomány jeles alakjaira vonatkozó életrajzi kutatás is. Ezért tartom időszerűnek és indokoltnak – a teljesség igénye nélkül – felidézni Kiss Károly életét és hadtudományi munkásságát.

Cikkem témaválasztását az is ösztönte, hogy a közeljövőben – 1993. augusztus 12-én lesz 200. évfordulója Kiss Károly születésének, akit munkássága alapján a hivatásos katonatisztek közül elsőnek választottak meg a Magyar Tudós Társaság I. nagygyűlése 1831. február 17-i, negyedik ülésén levelező taggá, a XI. nagygyűlés 1840. szeptember 5-i, kilencedik ülésén pedig hadtudományi rendes taggá. Kora közismert személyiségeként a XIX. század első kétharmadában több mint negyven esztendőn keresztül végzett tudományos munkát és harcolt a hadtudomány egyenjogúsításáért. Ezt példázza az MTA XVII. nagy-

gyűlése 1846. december 17-i, harmadik ülésére benyújtott alábbi levele is:

„Tekintetes tudós társaság!

A hadtudományi alosztály eddig elé a Matematikai osztály egy hozzá csatolt kiegészítő részének tekintett, s így működött is mennyire tőle telhetett, de az idei osztálybeli tanácskozmány folytában alkalmam volt az iránt meggyőződni, hogy a matematikai osztály nagyon érdemes tagjai a hadtudományokat az azokat illető térről egészen kiszorították elannyira, hogy a hadtudományból sem pálya kérdést kitűzni, sem e tudományban megjelent munkát a nagyjutalomra bocsájtani, sem pedig levelező tag megválasztását ajánlani nem engedék, ők mint a Matematikai osztály tagjai tán helyesen tették ezt, de így én, mint a hadtudományoknak az Academiánál képviselője azon kénytelenségre szorítottam, a tek. társaságot tisztelettel megkérdezni az iránt: valyon a hadtudományok mennyiben azok sokszerűségükhöz képest, ha a matematikai tudományokkal nem foglalkoznak, a tek. tudós társasághoz tartoznak-e? mert még eddig majd magam is azon véleményben vagyok, hogy maga az Académia sem igen hajlandó azokat oda sorozni.

Alázatos indítványomat tehát oda irányozom: méltóztassék a tek. tudós társaság a hadtudományokat, ha azok nem a mathemati-

A szerző az első katonai akadémikus életét és munkásságát bemutató könyve: *Tudós és katona Kiss Károly élete és hadtudományi munkássága (1793-1866)* címmel jelent meg. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1982 – A szerk.

kai körben működnek is, vagy maga köréhez számítani és azokat Mathematikai osztály alul emancipálni, és egy önálló osztállyá alkotni, vagy pedig kereken ki nyilatkoztatni, hogy a hadtudományokat passzív állásukból kiemelni teendői kívülinek találja.

Pesten December 17. 1846.

Kiss Károly"

Az ülésen „olvastatott Kiss Károly hadtudományi r. tagnak nyilatkozata melyben panaszt tevén.” Sőt a jegyzőkönyv szerint az „írott kívánságaihoz előszóval még azt adá, miszerint ha ez meg nem történhetik, azzal is megelégszik ha a Mathematikai osztályt illető minden harmadik időközben a nagyjutalom odaítélése és pályakérdések kitűzése kizárólag a hadtudományi osztálynak engedtetik által... mire még többen a hadtudományi alosztálynak, és a létesítés végett alapított tőkének viszonyát az Académiához és ennek összes tőkéjéhez taglaltván határozattá lőn:

1-ör hogy a tek. igazgatóság megkeresések az iránti intézkedésre, miszerint ezentűl a hadtudományi osztály számára alapított 10 000 pengőforintnyi tőkét külön kezeltetvén... abból minden harmadik évben 50 aranyat tevő jutalmat alakítanék, melyre a hadtudományi r. t. tűzhessen ki szakából pályakérdést, mely kitűzése azon esetre, ha az igazgatótanács e javaslatot elfogadná, már a jövő 1847-diki nagygyűlés alatt eshetnék meg, a jutalom megítélése 1849-ben történhetvén.

2-ör. A nagyjutalomérti versenyzés és levelező tag ajánlást illetőleg a nagygyűlés a Mathematikai osztály tagjainak méltányosságától várja, hogy illő tekintettel fog lenni a hadtudományok körében megjelenő jeles munkákra és azokkal foglalkozó tudós férfiakra, fennmaradván a hadtudományi r. tagnak, mint általában minden osztálybeli kevesebbségnek, egyes esetekben midőn az általa képviselt tudomány szakot az osztálynak bármely határozata által mellőzvéen hiszi, e sérelemnek orvoslását a nagygyűléstől kérni, mely eféle

vitás kérdésekben az eldöntési jogot magának, valamint eddig fenntartotta úgy jövőre is fenntartani kívánta."

A hadtudományok méltó akadémiai elismertetése és az elért kompromisszumos megoldás Kiss Károly kitartó küzdelmének eredményeként született meg az MTA nagygyűlésén. Tudományos életműve azonban ennél nagyobb jelentőségű. Tevékenységével nem nőtt a nagy hírnévre szert tett kortársai fölé, mégis mindenki tisztelte. Széles körű műveltségét, írói tehetségét, lendületes tudományszervezői teljesítményét és óriási munkabírását nagy elismeréssel vették tudomásul, és minden fenntartás nélkül sorolták a kor nagyjai közé.

Érdekes és színes egyéniség volt. Tudós felkészültség és a megoldandó problémákkal küszködő belső feszültség jellemezte. Mohón szívta magába korának új ismereteit. Közreadott munkáit progresszív polgári nézetek hatják át. Egyszerre volt alkotó és befogadó személyiség. Sokoldalú érdeklődő, akit a legkülönbözőbb tudományok foglalkoztattak. Tevékenységének reális talaja azonban a hadtudomány volt.

Hadtudósként bontakozott ki a legteljesebben. Követni tudta kora hadtudományának dinamikus változásait, és megértette a legfontosabb törvényszerűségeket, fejlődési tendenciákat. Nagy tehetséggel választotta tanulmányai tárgyává a politikailag is időszerű hadtudományi és hadtörténeti témákat. Kutatásaiban és írásaiban sohasem vált egyoldalúvá. Katonai szakírói munkálkodásának legfőbb erénye az volt, hogy gyakorlati tapasztalataiból és elméleti megállapításai-ból írásaiban szintézist tudott alkotni.

A kor tudományos színvonalán alkot-ta meg munkáit. Hadtudományi irodalmi munkássága megkezdésekor, 1825-ben

még „ábrándozónak” tekintették, és sokan feltették neki a kérdést: „Minek ez nekünk? Hasznukat veheti-e valaha ez igyekvéseknek a magyar?” A feleletet még Kiss életében az 1848–1849. évi polgári forradalom és szabadságharc adta meg. A nemegyszer tapasztalt részvétlenség sem csüggesztette el, hanem vezető szerepet vállalt a hadtudomány hazai honosításának nehéz és hálátlan feladatában.

A történelem igazolta, hogy Kiss Károly, ha jóval szerényebb szerepében és módon, de egyike azon keveseknek, akik Zrínyi Miklós hadtudományi munkásságának folytatói. A XIX. század első kétharmadában ő kezdeményezi a magyar hadtudomány ujjaélesztését. Ő a Zrínyi-hagyomány igazi hordozója, aki korán felismerte, hogy a magyar nyelven művelt tudományok – így a hadtudomány is – nemzeti ügygé válva a polgári átalakulást, a függetlenség megteremtését szolgálják.

Ha áttekintjük a korabeli folyóiratokat, lapokat és más kiadványokat, azokban számos hadtudományi és hadtörténeti értekezést, cikket és fordítást találunk Kiss tollából. Igaz, ezeknek a munkáknak és publikációknak a többsége nem veheti fel a versenyt a német és a francia szerzőknek a hadtudomány fejlődését meghatározó, a hadügy új törvényszerűségeit feltáró és a hadtudományban máig is élő, nem egy axiómát megteremtő munkásságával. Ám Kiss Károly mégis a magyar hadi műnyelv, a hadtudomány és a hadtörténet egyik kiemelkedő művelője és egyik leghatásosabb népszerűsítője volt hazánkban a XIX. században. Ezért életműve beletartozik a nemzeti függetlenségért, a társadalmi haladásért és a tudományos fejlődésért folyó azon hatalmas áramlatba, amelyet a XIX. századi hazai progresszió különböző eszközökkel és különböző fokon munkált.

Kiss Károly nem csak a napóleoni háborúk tisztjeként tűnt ki. A reformkor-

ban elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar hadi műnyelv és a nemzeti hadtudomány fejlesztésében; honvéd ezredesként kiemelkedő szerepe volt az 1848–1849. évi polgári forradalom és szabadságharcban, az új honvédelmi rendszer megteremtésében, a nemzetőrség és a honvédség szervezésében és kiképzésében, az új nemzeti tisztképzés szervezetének kialakításában; az abszolutizmus időszakában hadtörténeti tevékenységével segítette elő a nemzeti függetlenség és az önálló hadügy eszméjének ébren tartását.

Több mint egy évtizede készítettem el Kiss Károly életét és hadtudományi munkásságát összefoglaló értekezésemet, melyben a következő ajánlásokat tettem.

1. Célszerű lenne összeállítani a magyar hadtudomány története kutatásának és feldolgozásának hosszú távu programját, ennek keretében a különböző korokra résztanulmányok, szemelvénygyűjtemények és végül összefoglaló kézikönyv készítése, kiadása.
2. Közvetlenebb célnak tűnik a XVIII. és XIX. századi magyar katonai szakírók életének és műveinek feldolgozása, a Magyar Tudományos Akadémia szerepének feltárása a hadtudomány és a hadtörténet művelésében, különös tekintettel a katonai akademikusok életére és munkásságára.
3. Indokoltnak látszik belátható időn belül megindítani a magyar katonai szavak történeti-etimológiai szótára elkészítésének és közreadásának munkálatait.
4. Sor kerülhetne Kiss Károly, az első katonai akademikus példamutató életművének elhelyezésére katonai hagyományaink között és emlékének méltó módon való ápolására.

Ajánlásaim közül néhány már megvalósult, de még több az, amit azóta sem vettek figyelembe a kutatók, a szakem-

berek. A legjobban annak örülök, hogy Kiss Károly élete és tudományos munkássága az elmúlt egy évtizedben kilépett a történelemből és ösztönző útítássunkká, szinte kortársunkká vált. Ezt bizonyítják az új országvédelmünk, honvédelmünk, hadügyünk és hadtudományunk értelmezéséről és különböző kérdéseiről folyó viták és az e folyóirat hasábjain közreadott írások is. Úgy gondolom, hogy Kiss Károly életműve ma a hadtudományi kutatás, a szakemberek és a Magyar Hadtudományi Társaság számára, – a nagy kihívások és feladatok miatt – két, figyelemre méltó tanulsággal szolgálhat.

Egyrészt ha abból indulunk ki, hogy

a hadtudomány alapja, alfája és ómegája a matematika, és a hadtudományi szabályokat és elveket matematikai igazságok, eljárások, számítások és ábrák segítségével magyarázzuk, akkor ez a tény azt követeli meg, hogy ösztönözzük a matematika fokozottabb alkalmazását az országvédelem, a honvédség kérdéseiben és a tisztképzésben. Másrészt ha komolyan vesszük a hadtudomány értelmezése és egyenjogúsítása körüli vitákat, zavarokat, akkor több mint szükségesnek és lehetségesnek tűnik, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság meglévő szakosztályai mellett megalakuljon és alkotóan működjön egy *hadtudomány-elméleti és -történeti szakosztály*.

Csapody Tamás

A katonai szolgálatmegtagadás helyzete Magyarországon*

A napóleoni háborúk óta ismeri a világ a mindenkire (általában a 18–50 év közötti egészséges férfiakra) kiterjedő általános hadkötelezettség intézményét. Ma a világ országainak több mint felében létezik valamilyen formában hadkötelezettség. Európa minden olyan országában, ahol hadsereg van – Anglia kivételével – általános hadkötelezettség van érvényben, s a becsült adatok szerint a Föld lakosságának közel kétharmada

olyan országban él, ahol kötelező a katonai szolgálat.

A katonai szolgálat megtagadása jóval a napóleoni háborúk előtti időktől ismert. Amióta az emberek, a népek és a nemzetek közötti konfliktusokat harccal, fegyverrel, háborúval próbálják megoldani, mindig voltak olyanok, akik nem voltak hajlandók katonáskodni. A világtörténelemnek nincsen olyan csatája, háborúja, fegyveres konfliktusa, amelyben valaki ne mondott volna nemet a harcra, aki vállalva az ezzel járó következményeket, ne maradt volna tudatosan ki a háborúskodásból. Mindig akadtak olyan vallásos csoportok, egyházak,

* A kisebbségek és emberi jogok helyzete Magyarországon című konferencián az Erőszak, erőszakellenesség, erőszakmentesség szekció ülésén elhangzott előadás szövege.

gyülekezetek, amelyek azt vallották, hogy embert ölni háborúban is bűn, hogy katonáskodni nem szabad.

A XX. század elején létrejövő béke-mozgalmak némelyike, a különböző kis-egyházak sokat tettek azért, hogy az első és a második világháborút követően törvénybe iktassák a katonai szolgálatmegtagadás jogát, az alternatív szolgálat választásának lehetőségét. A nyolcvanas évek végére a kötelező katonai szolgálattal kapcsolatban oly mértékű szemléletváltozás következett be világszerte, és az emberi jogi és a vallási szervezetek, továbbá a nemzetközi katonai szolgálatmegtagadó szervezetek hangja oly mértékben felerősödött, hogy 1988-ban az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága – ezt méltányolva – a lelkiismereti okból történő katonai szolgálatmegtagadást emberi jognak ismerte el. Így ennek és az ehhez kapcsolódó más ENSZ-dokumentumok, továbbá az Európai Parlament, az Amnesty International ajánlásai, jelentései nyomán ma már pontosan körülírható a katonai szolgálatmegtagadás, a polgári szolgálat szabályozásának kívánatos formája.

Európa nyugati felében – Svájcot nem számítva – nincsen olyan ország, amelyikben ne lehetne választani a katonai szolgálat helyett a civil, más néven polgári szolgálatot. Kelet-Közép-Európában a rendszerváltás időszakára tehető a polgári szolgálat intézményének a bevezetése, s nem véletlen, hogy a visegrádi hármas mindegyikében működik ez az intézmény. Kelet-Európában, a Baltikum államaiban és Oroszországban tervezik a polgári szolgálat bevezetését, Szlovéniában és Horvátországban a jugoszláviai polgárháború akadályozta meg ennek az új szolgálati formának a meghonosítását.

Magyarországon szerencsés egybeesések nyomán az Országgyűlés 1990

elején e tárgyban módosította az alkotmányt, 1990 nyarán pedig a honvédelmi törvényt. Ezáltal Magyarországon – Kelet-Európában Lengyelország után másodikként – lehet választani fegyveres, fegyvertelen és polgári szolgálat között. A börtönök kapui már korábban – 1989. március elsején – megnyitáltak, s kiszabadultak a katonai szolgálat megtagadásáért 1–3 évre elítélt Jehova tanúi, a nazarénusok, a reformadventisták és a Bokor katolikus bázisközösség tagjai (Keszthelyi Zsolt „politikai” katonai szolgálatmegtagadó néhány héttel korábban szabadult). A katonai szolgálat megtagadóit mentesítették a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól, és a folyamatban lévő „katszolgos” perekben felmentő ítéletek születtek.

A nyugat-európai tapasztalatoktól eltérően (ahol a bevonulók 3–5%-a él az alternatív szolgálat lehetőségével) nálunk nem növekedett ugrásszerűen a katonai szolgálatot elutasítók száma, a hadköteleseknek csak néhány ezreléke választja a polgári szolgálatot. A Honvédelmi Minisztériumtól származó hivatalos adatok szerint 1989 augusztusa és 1991 augusztusa között 1114 polgári szolgálat és 137 fegyver nélküli katonai szolgálat iránti kérelem érkezett a területvédelmi és hadkiegészítő parancsnokságokhoz. Ebből elbíráltak 938, illetőleg 114-et, és 465-öt, illetőleg 97-et fogadtak el. Vagyis 176, illetőleg 23 esetben a kérvények elbírálása még nem történt meg. 1991 augusztusában 473, illetve 17 (összesen 490) alkalommal mondtak a beadványokra nemet a „hadkieg” parancsok. Amíg tehát a fegyvertelen katonai szolgálat teljesítésére irányuló kérelmek 85,0%-át engedélyezték, addig a polgári szolgálat iránti kérelmek 50,4%-át elutasították.

Az 1991 augusztusi bevonuláson – a napi sajtóból vett adatok szerint – lel-

kiismereti okra való hivatkozással polgári szolgálatot 17, fegyver nélküli katonai szolgálatot pedig egy fő kérvényezett. (Ismeretlen ok miatt 1991 februárban 198-an, májusban 79-en, augusztusban 343-an nem jelentek meg a bevonulás helyén.) A kérvényeket elutasító határozatok bírósági felülvizsgálatát kevesen kérik. Saját tapasztalataim szerint az első fokon eljáró bíróságok az esetek több mint felében nem adnak helyt a fellebbezésnek. A másodfokon eljáró fővárosi bíróság 1991 novemberéig összesen 26 esetben hirdetett ítéletet és mind a 26 esetben jóváhagyta az első fokú ítéletet, azaz elutasította az alternatív szolgálatot kérő felperes keresetét.

A honvédelmi tárcától származó, a sajtóban közzétett adatokkal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy azok nem tartalmazzák a kérvényezők teljes számát, hanem félreérthető módon csak azokat, akik lelkiismereti okokra való hivatkozással nyújtották be kérelmüket. Ez azonban mit sem változtat azon a tényen, miszerint a fegyveres alakulatokhoz (honvédség, határőrség) évente behívásra kerülő 60-70 ezer sorköteles és ennek sokszorosát kitevő hadköteles (tartalékos állományban lévő) férfilakosság közül két év alatt összesen 1251-en kívántak csak alternatív szolgálatot teljesíteni, és hogy ma Magyarországon 500 fő körül van azok száma, akik polgári és 100 fő körül azok száma, akik fegyvertelen katonai szolgálatot teljesítettek, illetőleg teljesítenek.

Az egyesült Németországban 1991-ben, az Öböl-háború évében mintegy 150 ezren – besorozottak kb. 30%-a – kérvényezték a polgári szolgálatot, és mindössze 4 %-ukat utasították el. (Az elutasítottak közül sokan fordultak az illetékes bizottsághoz, majd annak nemleges döntése után a bírósághoz, a 4% te-

hát tovább apadt.) Ha figyelembe vesszük, hogy annak idején Nyugat-Németországban a katonai szolgálatot elutasítók aránya mindig is a nyugat-európai átlag 3-5-szöröse volt, akkor egyrészt arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ez a hihetetlenül magas megtagadói arány és létszám az Öböl-háború tükrében sem meglepő, másrészt el kell gondolkodnunk azon, hogy Magyarországon a nyugat-európai átlaghoz képest is miért olyan indokolatlanul kevesen élnek a lelkiismereti okból történő katonai szolgálatmegtagadás emberi jogával.

Az alacsony számok mögött meghúzódó okokat legalább három oldalról, a *jogalkotói és jogalkalmazói, a megtagadói* és a mindezeket is magában foglaló *társadalmi háttér* oldaláról egyaránt értelmezni kell.

Nézzük először a jogalkotói, jogalkalmazói megközelítést! 1989-ben hosszas és nehéz előkészítés után, heves viták közepette, a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakban születtek meg a polgári szolgálattal kapcsolatos jogszabályok. Ezért a szabályozás magán viseli a foganás (Grósz-kormány) és a születés (Németh-kormány) idejének minden problémáját, nehézségét és kínját. Akkor, amikor még a levegőben volt az erőszakos hatalomátvitel, a hatalom megtartás lehetősége, amikor a régi és az új hatalmi elit kerekasztal-tárgyalásai kimenetének eredménye még bizonytalan volt, amikor Magyarország területén még kb. 50 ezer szovjet katona állomásozott – nos, akkor a katonai szolgálatmegtagadás lehetősége törvénybe foglalásának csak örülni lehetett, és nem lehetett elvárni, hogy a szabályozás színvonalát tekintve azonnal utolérjük az alkotmányos demokráciákat.

1990 őszén, a honvédelmi törvény ismételt szabályozásának időszakában

már természetesen egészen más a kül- és a belpolitikai háttér. A katonai szolgálatmegtagadók jogaiért korábban kiálló és a (nemzeti) hadsereg fontosságát hangsúlyozó pártok egyaránt bekerültek a demokratikusan megválasztott Országgyűlésbe, az ország túljutott az előbb említett bizonytalanságokon és „győzött” a békés átmenet. A katonai szolgálat megtagadására vonatkozó jogszabályokat azonban nem sikerült alapvetően hozzáigazítani a nemzetközi ajánlásokhoz, nem sikerült „korszerűsíteni”. Az ún. lelkiismeret-vizsgáló bizottságok kiktatásán kívül – a lényegét tekintve – nem történt változás: ugyanaz a felemás, végig nem gondolt, emberi jogi szempontból vitatható, félreértésekre okot adó szabályozás maradt hatályban. Mivel korábban a jogalkotókat az alternatív szolgálatot vállalók nagy számától való félelem vezérelte, olyan szűrőket, fékeket hagytak a törvényben, és olyannyira nem sikerült tisztázni az ezzel összefüggő fogalmakat, jogi kérdéseket, hogy a jogszabályok alkalmazása (a jogalkalmazás) problematikussá vált. A területvédelmi és hadkiegészítő parancsnokok – a kérelmeket elbírálók – megoldhatatlan helyzetbe kerültek, és csak sajnálkozni lehet azon, hogy tömegesen hoznak a jogszabály félreértelmezhetőségéből adódóan elutasító határozatokat, saját vélt érdekeiknek megfelelően döntenek, és rendkívül alacsony színvonalon képesek csak ellátni ezen feladatukat. A túlterhelt, a lelkiismeret fogalmával kezdeni mit sem tudó bíróságok, egységes irányelvek és joggyakorlat hiányában szemmel láthatóan vergődnek egy-egy polgári szolgálatos perben.

Ha a másik oldalról, a megtagadói oldalról próbálunk okokat keresni az alacsony megtagadói arányra, akkor első megközelítésben kézenfekvő, hogy a

történelmi hagyományokra, a katonai szolgálat nevelő hatására, a katonaiseltséggel kapcsolatos stb. még mindig pozitív beállítódásra, a mindenféle új meghonosításával szükségszerűen együtt járó bizonytalanságra, az információhiányra gondolunk. A válasz azonban nyilván nem ilyen egyszerű, hiszen elég csak arra utalni, hogy a bevonulók nagy része emberemlékezet óta része boldogan elkerülné a hadsereget, ha rajta múlna. Továbbá a tartalékos állományban lévők nagy része azon fáradozik, hogy elkerülje a visszahívást. Nagyon sokan szereznek alkalmatlanságukat bizonyító, fiktív egészségügyi papírokat, vagy helyezkednek el olyan munkakörben, ahonnan gyakorlatilag nem kell bevonulniuk. Számomra mindazonáltal úgy tűnik, hogy az alternatív szolgálat kérvényezési procedúrájában, időtartamában, juttatási rendszerében, azaz diszkriminatív, elriasztó jellegében – tehát a jogalkotói oldalon – keresendők az elsődleges okok.

A jogalkotói, jogértelmezői és megtagadói oldal mellett azonban szólni kell arról a társadalmi közegről is (és ez lenne a problémafelvetésünk szempontjából a harmadik oldal), amelyben ezek a folyamatok lejátszódnak. Abban a politikai, társadalmi térben, abban a kelet-közép-európai régióban, amelyben a katonai szolgálatmegtagadás (azaz egyfajta erőszakmentes attitűd) felmerül, témánk szempontjából számos releváns jelenséget kell figyelembe venni. A társadalmi átalakulás és átalakítás, a jogállamiság megteremtése, a gazdasági gondokon való túljutás szándéka annyi problémát, feladatot vet fel, hogy ezek között eltörpül, elvész a katonai szolgálatmegtagadás problematikája.

A katonai szolgálatmegtagadás gondolatát korábban támogató, életben

tartó civil társadalmi kezdeményezéseket „felfalták” a pártok, a pártosodás szférája alatt nincsenek, illetőleg erőtlennül léteznek csak társadalmi szervezetek. Az ország kormányzásába beleszóló pártok, a hatalmon lévők vagy afelé törekvők – a dolgok és a politikacsinálás évszázados természetéből adódóan – már másként gondolkodnak a katonai szolgálatról, mint tették protopárt vagy választási párt korokban.

A tömegkommunikáció – és itt teljesen mindegy, hogy milyen pártállású vagy beállítottságú médiáról van szó – egységesen hanyagolja és hanyagolni kénytelen a politikai elit által témává nem tett kérdéseket, illetőleg nem tudja a felszínre hozni a társadalom mélyrétegeiből azt, ami nincs meg benne. Tudomásul kell venni, hogy Kelet-Európában nincs békemozgalom, nincs feminista mozgalom és – meg merem kockáztatni – nincs ökológiai mozgalom sem. Kelet-Európa országai nem tartanak még (vagy már) ott, hogy alternatív mozgalmak legyenek, hogy a polgári engedetlenség jelenségeinek értő és értékelő háttere legyen. Kelet-Európa népei pillanatnyilag az életben maradással és nem a polgárosodással vannak elfoglalva; a lelkekben nem történt rendszerváltás és nem történt meg az átmenet az alattvalói létből az állampolgári létbe. Kelet-Európa számára az Öböl-háborúban való részvétel a Nyugat-Európához (Euró-

pához), a legújabb szövetséges hatalmakhoz való csatlakozást jelentette, nem pedig az olajért, a térség egyeduralkodóért, tízezrek életét precízen kioltó háborúban való részvételt.

Talán a mindezeket túlmutató, igen fontos kérdésről azonban – még mindig a harmadik, a társadalmi háttér oldalánál maradva – itt nem beszéltünk. Nem térünk ki térségünk ébredő nacionalizmusa-ira, a nemzetállami létet kivívó vagy azt megtartani szándékozó törekvésekre, a nyílt vagy burkolt határmódosítási szándékokra, az új nemzeti identitást kapó hadseregekre, a régióink országaira jellemzővé vált mini fegyverkezési versenyre, a ki tudja a leggyorsabban legkevesebb pénzből a legjobb fegyvert beszerezni, az éhező országokat megszegyenítő programokra, a felszabadult és elszabadult érzésekre, az *erőszak, a harc, a katonai erények gerjesztett kultuszára*.

A magyar demokrácia két évét szemlélve nekem úgy tűnik, hogy a magyar Parlament, a magyar honvédelmi tárca, a magyar egyházi intézményrendszer ugyanúgy képtelen belátni, mint történelmi elődei, vagy mint a környező országok hasonló intézményei, hogy fegyverekkel, korszerűsített harci repülővel, a nemzeti érzések militarizálásával és az állam erőszakszervezeteinek megkeresztelésével és megáldásával nem lehet tartósan sem a belső, sem pedig a külső békét megteremteni.

Barna Géza

A tudomány igényességével

A folyóirat 1992 decemberében tartott szerkesztőbizottsági ülésén élénk vita bontakozott ki a megjelent, illetve a publikálás követelményeinek meg nem felelő (elutasított) cikkekkal kapcsolatban. Hangsúlyt kapott a téma aktualitása, a tartalom, a szerkezeti felépítés, a stílus és a nyelvi helyesség. Ezekben a kérdésekben egyetértés volt.

Különbözőképpen értelmeztük viszont az írások tudományos feldolgozását. Ezért e rövid írásban kísérletet teszek arra, hogy a tanulmányok készítésének néhány, általam fontosnak ítélt területéről véleményt mondjak. Nem azt akarom megismételni, amit a tudományelmélet szakszerűen megfogalmaz, ezt képzett szakíróink jól ismerik. Csak azokról a problémákról szólok, amelyek évek óta gondot jelentenek: módszerbeli és tudományetikai kérdésekre szorítkozom. E kérdéskomplexum tárgyalásánál fontosnak ítélem a döntési szféra és a tudomány művelői kapcsolatának vizsgálatát.

Mindenekelőtt arra a kérdésre kell választ adnunk, hogy *milyen követelményeknek feleljen meg a tudományos munka (írás)*.

Véleményem szerint a tudományos munka csak akkor lehet hasznos és előremutató, ha nemcsak a jelen, hanem a jövő várható követelményeit is kielégíti. Az alapvető normatívák betartása mellett a tudomány kénytelen átszakítani a törvényekre emelt szabályzók és szabályzatok korlátait abból kiindulva, hogy az új megjelenése korábban nem ismert problémákat vet fel, megoldásukhoz a régi szabályzók nem elégségesek.

A döntési szférához tartozó személyek feladata, hogy a tudományos munka eredményeiből kiemeljék az igazi értékeket és a törvények (szabályzatok, szabályzók) rangjára emeljék azokat. E felfogás alapján nem válik ballasztanyaggá a tudományos munka (kutatási eredmény), nem merevedik dogmává az élő törvény és az alapszabályzó (a szabályzat). Csak ezen az alapon tudjuk megoldani a tudomány (hadtudomány) területén jelentkező ellentmondásokat.

A korábbi években gyakran *keveredtek a vezetői feladatok, a napi operatív tevékenységek és a rutinmunkák a tudományos feladatokkal*. A vezetők (a döntéseket előkészítő-kidolgozó csoportok és a döntéshozók) napról napra, percről percre élesben dolgoznak. Felelősségük rendkívüli módon megnőtt. Ennek megfelelően törvényes keretek, behatárolt jogszabályok korlátai között kell végezniük munkájukat. A vezetők felelnek mindazért, amit tettek vagy tenni elmulasztottak.

Minden döntésnek emberre, anyagi javakra, kis és nagy közösségekre, végső soron az államra közvetlen, azonnali, illetve távlataiban évtizedek múlva jelentkező hatása van. Például a Magyar Honvédség fenntartását a népgazdaság biztosítja. Nem könnyű feladat annak megállapítása, hogy egy szuverén állam védelmére csak annyit költsünk, amennyi elégséges és szükséges. E feladatra – legalább a követelmény alsó szintjén – ne hiányozzék egyetlen forint sem, ugyanakkor egy felesleges fillér se terhelje a költségvetést.

Ma már nem szerencsés dolog a múlt dolgaiban vájkálni, de egy gondolat erejéig, tanulságként, szükségesnek érzem közelmúltunk felidézését. A vezetés misztifikálása olyan mértékű volt, hogy döntést főleg alacsonyabb szintekről bírálni még a legenyhébb fokon sem lehetett. A bölcs vezér a napi operatív ügyektől a hosszú távú stratégiai kérdésekig mindent a legjobban tudott. Vezető, szakértő és tudós volt az általa irányított terület teljes terjedelmében. Aki a vezető döntéseit akár jóindulatú szakértőként is bírálni merte, azt ellenségként kezelték.

A '80-as évektől, valamit változott a helyzet. Egyes területeken a hosszabb távú tervek kidolgozásánál igényelték az alternatív megoldási lehetőségeket, az autokratikus vezetők beavatkozása azonban gyakran ott is érvényesült. Nem egy esetben kényszerítették a kidolgozókat, hogy a vezetők által preferált megoldások előnyeit kiemeljék, hátrányait kicsinyítsék vagy elhallgassák. Személyes indítékok vagy politikai motivációk gátolták a meztelen igazság feltárását, amelyek gyakran káros döntésekhez vezettek. Valaminek az elhallgatása vagy manipulált előtérbe helyezése látszólag apróságnak tűnik, de élesen ütközik a tudományetikai elvekkel. *Mind azt, amit szándékosan vagy egyszerű félelemből manipulálnak, azt már nem lehet tudományos munkának tekinteni.*

Milyen lehetőségekkel rendelkezik a tudomány, közelebről a hadtudomány? A tudományt a vezetői beosztásokból adódó felelősség nem terheli. Ebből következik, hogy a szabályozók nem korlátozzák tevékenységi körét. A tudomány eredményei „csak” ajánlások. A nagyobb szabadság tágabb teret biztosít a kutatás számára. A tudományos-technikai potenciál fókuszolása a kulcsfontosságú te-

rületekre parancsoló igényként jelentkezik. Környezetünkben olyan változások következtek be, amilyeneket történelmünk nem minden évszázadban produkál, s ezeket a régi beidegzésű rutinmunkával megoldani nem lehet.

Napjainkban a fejlett és korszerű társadalmakban a döntési szférához tartozó személyek szakembergárdával bástyázzák körül magukat: tudományos kollektívák számítógépekkel dolgozzák fel a döntés-előkészítés fázisaiban az alternatív megoldásokat. A fontosabb döntések hatásait és következményeit térben és időben behatárolják, előnyeit, hátrányait kiemelve ajánlják elfogadásra. A tudomány művelői kimondhatják, leírhatják azokat a kényesnek tűnő dolgokat, amelyekkel a hivatalos vezetők az adott pillanatban nem azonosulhatnak. Ezek a gondolatok talán érzékeltetik, hogy hol és mikor célszerű a problémákat a tudomány eszközeivel megoldani.

Jól tudjuk, az írástudó szakember nem a szivarzebből varázsolja elő bölcsességét, hanem szakértelmével, tudományos módszerek alkalmazásával, lelkiismerettel, kellő bátorsággal és hittel készíti el ajánlásait. A felsorolt jelzők nem üres frázisok, hanem valóságtartalmuk van. Pl. ma még bátorság kell ahhoz, hogy egy hivatalos álláspontot bíráljunk. A tudomány módszerével, tárgyilagosan, kellő tapintattal, de határozottan kell a publikációkat bírálni. Sajnos az ilyen bírálatok nem gyakoriak e folyóiratban sem. Napjainkban még lehetnek olyan kényes témák (pl. '56-os események), amelyeket jeles szakemberek sem mernek írásaikban vállalni.

A tudomány szabadsága természetesen nem jelent szabadosságot. A szabályozók kereteit ki kell tágítani, de a realitás talaján kell maradni. A cikkek egy részét azért nem lehetett közölni, mert irreális

elképzeléseket tartalmaznak. Gyakran nagyon leszűkített, egy adott szakterület belső kérdéseit, problémáit érintik. Vagyázni kell azonban arra is, hogy új gondolatok ne kallódjanak el. A cikkek bírálóinak a felelőssége nagy! – de nem árt megjegyezni, hogy a *mondanivalóért egyszemélyben csak a szerző felel!*

A tudomány politikai intaktsága jó és hasznos dolog, de az életben sok csábítást kell elhárítani. Veszélyes lehet a „szponzor iránti hűség”, a rejtett ideológiai kötődés, érdekcsoportok egyoldalú preferálása vagy mellőzése. Ezek is érintik az etikai szabályokat.

Újraolvasva e rövid írást, tetten értem saját magamat. A tudomány igényességével készített cikkekről akartam írni, de úgy tűnik egy kicsit elkalandoztam. Ez azonban csak látszólagos. Minden tudományos gondolat, dolgozat végső soron írásban (hang- és képanyag mellett) tükröződik, amely legtöbb esetben sajtótermék formájában jelenik meg. A megjelenő publikáció már a tudományos munka hasznosítását jelenti. *A cikkben a döntési szféra és a tudomány bizonyult kapcsolatának kérdései is nyomon követhetők.* A vezetőknek – a felelősség súlyát érezve – igényelniük kell a tudományosan megalapozott alternatívákat. Nyilvánvaló dolog, hogy a tudomány sikerei adják a megrendelőknek azt a bizalmat, amely az egészséges együttmű-

ködés záloga lehet. Szükség van a döntési szféra és a tudomány művelőinek egyfajta békekötésére. De szükség lenne kölcsönös bizalmi kapcsolatra is, amelyben a vezetők igénylik a tudomány művelőinek szakértelmét, a szakember, a tudósgárda pedig tudományos igényességgel készült ajánlásaival segíti a döntési szférát felelősségteljes munkájában.

A Hadtudomány című folyóirat a harmadik évfolyamában jár. Még fiatal, de úgy tűnik: hű krónikása napjaink biztonságpolitikai eseményeinek. Felkarolja, ápolja és gazdagítja a honvédelem ügyét, a hadtudományt. Nemes feladat ez, hiszen a ma eseménye a holnap történelme. A folyóirat igyekszik aktívan részt venni a tudományos életben is. Kialakult a szerzői gárdája, amely az írástudók felelősségével eredményesen dolgozik. Pozitívum, hogy (ha szerény mértékben is) megjelentek a fiatal szerzők, munkájuk révén színesebb és tartalmasabb lesz a folyóirat. Reméljük, hogy egyre ismertebb, olvasottabb lesz, s a ma még csekély számú – néhány száz fős – megrendelői létszám gyarapodni fog. Megítélésem szerint az MHTT tudományos folyóirata egyre magabiztosabban, szakszerűbben teljesíti funkcióját – ezt hangsúlyozta a februárban megtartott küldöttértekezlet is –, ezen keresztül a társadalmi szervezet megszűnteti bezártságát és méltóképpen megmutatja magát a szélesebb nyilvánosság előtt.

Julier Ferenc

Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén (1919-ben)

II. rész*

A III. hadtest élén

A május 2-i munkástanácsi ülés, mely a katonai helyzet alapján a tanácsrendszer felszámolását volt hivatva kimondani, egyes tetterős népbiztosok (különösen Landler) elszánt fellépésének hatása alatt, a tisztikar és polgárság nagy megrökönyödésére, az utolsó csöpp vérig való kitartást határozta el és ennek hatása alatt a tisztikar és polgárság mozgósítását rendelte el.¹

E határozat vetette meg a használható hadsereg alapját. A leglázasabb tevékenység kezdődött. Az egyes népbiztosok a budapesti nagy ipartelepeket a végzendő szervezési munka tekintetében egymás között felosztva, személyesen mentek ki a helyszínre a munkásokat besorozni, felöltöztetni, felszerelni és felfegyverezni. Az így sebtében megalakított munkászászlóaljakat személyesen vezették a felvonulási területre való irányítás végett a pályaudvarra és ellenőrizték azt, hogy a mozgósítási parancs annak utolsó részletéig végrehajtassék.

E lázas munkának pár nap alatt megvolt az eredménye. A felvonulási területre érkezett zászlóaljak itt megkapták lovaikat és járműveiket, aztán ezredekbe vonattak össze, ezekből pedig hadosztályok és hadtestek alakultak. A korábban laza, szervezetlen erő így szervezkedett át működő hadsereggé, mely május közepén már három hadtestre, több önálló hadosztályra és dandárra tagozódott.

A III. hadtest vezérkari főnökévé a hadsereg-főparancsnokság engem rendelt ki. A Hadügyminisztérium hadműveleti osztálya megszűnt, a beosztott tisztek a frontra mentek.

De nemcsak a szervezés, hanem a csapat minősége is nagy haladást tett.

A vezető tisztek a legnagyobb csodálkozással észlelték, hogy az új munkásezredek már komolyabb katonai alakulások, melyekben rend és tisztaság iránti érzék, bizonyos öntudatos fegyelem, sőt meglehetősen adag ösztönszerű nemzeti érzés is honol.

* A cikk I. része a folyóirat előző (1993/1.) számában jelent meg.

Közlésünk lényegében az eredeti ortográfiát vette figyelembe – a szerk.

Budapesttől távol – a Duna-Tisza közének színmagyar vidékén – a kommunista ideológia és frazeológia is kezdett veszteni erejéből, a munkásból a tisztek befolyása alatt katona lett, aki annak érezte magát, ami korábban volt, vagyis a hatalom eszközének, mely hivatott az ország területét megvédeni. A tisztikar nem látta többé annyira az undorítóvá vált vörös színt, nem hallotta naponként a diktatúra újabb és újabb képtelen rendelkezéseit, nem észlelte azok hatását és így minden gondolatát a katonai szolgálatra összpontosította.

A józanul gondolkodó tisztek remélték, hogy a bolsevizmus kilengései csak ideig-óráig tarthatnak, s hogy az államhatalom megint az arra hivatott értelmiség kezeibe kerül vissza – de érezték és tudták, hogy a cseh és a román a magyar ellensége volt és lesz örökre, tekintet nélkül arra, hogy a forradalom átmenetileg milyen államformát idéz elő Magyarországon.

A hadsereg e szervezkedése alatt az antant teljesen tétlen maradt, a románok a Tiszánál megfoghatatlan módon állva maradtak. A belső helyzet csak belülről volt megváltoztatható.

Hadjárat a csehek ellen

A Tiszántúl és Miskolc környékének elvesztése után a kis Magyarországnak alig volt hatmillió lakosa.

Az akkori Nagy-Románia körülbelül 15 millió, Cseh-Szlovákia és Jugoszlávia egyenként 12-12 millió lakost számlálhattak. Ezen az óriási, 6-7 szerez túlerőn kívül még Szegeden és környékén álltak a kiválóan felszerelt francia csapatok és ellenünk volt az egész antant.

Ily helyzetben a támadás megindítása egyet jelentett a kétségbeesett vakmerőséggel és a támadást elrendelő katonai vezető ama törhetetlen hazaszeretetének volt tanújele, mely az ország felszabadítása érdekében a látszólag lehetetlent is megkísérli.²

Minden katona előtt világos volt, hogy amennyiben támadólag lépünk fel, azt a csehekkel szemben kell megtennünk. A románoktól a Tisza választott el bennünket és így a románok ellen intézendő vállalkozásnak a Tiszán való átkelésrel kellett volna kezdődnie. Ez azonban mindenképpen nehéz és kockázatos lépésnek látszott. A Tisza-hidak közül ugyanis a szegedi és a tokaji hidak az ellenség kezében voltak, a csongrádi, poroszlói és kiskörei hidat a románok felrobbantották, a szolnoki vasúti hidat egy kommunista árkász-szakaszparancsnok a hadvezetőség intenciója ellenére pusztította el és csak a szolnoki országút-híd volt birtokunkban, de ennek az árterületen át vezető építményeit a románok robbantották fel.

A szerbek ellen intézett támadás a francia csapatok azonnali beavatkozását vonta volna maga után. Különben is a szerbek nyugodtan álltak a demarkációnális vonalon, minden agresszivitás nélkül, nem látszott tehát tanácsosnak, hogy felingereltessenek.

A csehek azonban minden eddigi ténykedése a magyarok szemében vérlázító volt.

Eddigre Magyarországtól már oly területeket raboltak el, melyekre sem földrajzilag, sem néprajzilag még a legerőszakosabb okoskodás mellett sem lehetett jogcímük. De ez még nem volt elég. Minden megmagyarázható ok nélkül elfoglalták Miskolc gazdag vidékét és már a salgótarjáni kőszénbányák felé nyúltak.

A cseh légiók harcértékét sem sokra becsültük, hiszen oly katonákból állottak,

akik az osztrák zászlót hűtlenül elárulták. E csapatoknak komoly hadi tapasztalataik nem is lehettek.³

Csak az lehetett a kérdés, hogy a támadás mely irányban hajtassék végre, azaz az Ipoly mentéről kiindulva a Kismagyar-Alföldre, vagy pedig a Sajó mentéről Kassa felé.

Mindkét iránynak megvoltak a maga előnyei úgy hadászati, mint politikai szempontból.

A Kassa felé vezető irány a románokat választotta volna el a csehektől és széjelrobbantotta volna az ott létesített korridort, visszahozta volna az országhoz a hozzánk ragaszkodó rutén népet és megteremtette volna az alapot a románok későbbi megtámadására Tokajon át.

A képzett katonák túlnyomó része azonban úgy vélte, hogy a Kismagyar-Alföldre vezető irány jobb, mert az előnyomulás kisebb terepakadályokra talált volna útjában és mert siker esetére a cseh front kettészakítása után birtokunkba hozta volna Pozsony, Nyitra és Trencsén vidékét, ahonnan a hadműveleteket gyorsan lehetett volna ócseh területre átvinni.

De az is bizonyos, hogy egy ily hadművelet jobb oldalának és egyáltalán Budapestnek s a Tisza-Duna közének biztosítása megkívánta, hogy Miskolc és környéke visszaszereztesse.

A hadsereg számbeli gyengesége volt az okozója annak, hogy Miskolc megszerzésére és megtartására irányuló harcokhoz szükséges csapatok leszámítása után a Kismagyar-Alföldre szándékolt támadáshoz elegendő erő nem maradt, s így a tulajdonképpeni fő támadás ebben az irányban az események folyamán ellanyhult.

Katonailag talán sokkal szebb eredményt lehetett volna elérni, ha a hadsereg vezetője [Stromfeld] az utóbb említett fő támadási irányt a viszonyok hatása alatt egészen elejti és minden erőt Kassa felé vet latba.

A hadműveleti terv megítélésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni még azt a körülményt, hogy a fiatal hadseregnek kezdetben könnyű feladatot kellett kiutalni, nehogy mindjárt az első lépést balsiker kísérje, mely az ily forradalmi hadsereg későbbi harcképességét sokkal súlyosabban befolyásolja, mint a régi, állandó hadseregét.

A Miskolc körüli harcok

A csehek ellen a rendelkezésre álló 113 zászlóaljból fokozatosan 100 zászlóalj került alkalmazásra, vagyis körülbelül 45 000 puska, ezenkívül 600 géppuska és 250 löveg. A cseheknek körülbelül ugyanannyi emberük volt.

A csehek ellen végrehajtott hadműveleteket 1919. május 20-án Miskolc elfoglalása vezette be. A hadereg-parancsokság e feladattal a III. hadtestet (az 1. hadosztály, a 10. dandár és néhány önálló zászlóalj) bízta meg.⁴ Ez volt az első próba az átszervezett hadsereg harcképességének megállapítására.

A magasabb parancsnokok bizonyos pesszimizmussal fogtak a dologhoz, mert a csapat, mellyel dolgozniuk kellett, még új, idegenszerű eszköz volt a számukra. Nem tudták, hogy mely harcmódot kell alkalmazniuk, mennyit követelhetnek teljesítmények és veszteségek elviselésének tekintetében ettől az új hadseregtől. Azt sem tudhatták biztosan, hogy az antant által támogatott csehek milyen modern harceszközöket fognak alkalmazni. [Nevezetesen: nem bukkannak-e fel a csehek oldalán tankok és harci repülőgépek, nem fognak-e gázzal dolgozni?⁵]

Ezért a Miskolc visszafoglalására irányuló hadműveletet a hivatott parancsnokok a legnagyobb körültekintéssel, mondhatni, metodikusan készítették elő. A lelkiismeret kérdése is volt, hogy felesleges veszteségek elkerültesse, mert mégis csak színmagyar vérnek hullásáról volt szó. Azt sem tudhatták a tisztek, hogy a szerencsétlenül operáló parancsnok nem felel-e balszerencséjéért a forradalmi törvényszék előtt.

A támadás Emőd környékéről kettős átkarolással, erős tűzérési támogatás mellett május 20-án a kora délelőtti órákban indult meg s az esti órákban Miskolc a magyaroké volt.⁶ Az ez ideig csak hátráló csapatokra nézve ez nagy sikert jelentett, melyet a tanácskormány kissé izléstelenül ünnepelt is.

Alig szállt el a győzelmi mámor, midőn Miskolc birtokát a cseheknek és a már korábban Tokaj felől Tiszalucig előrevonult románoknak május 23-án egységesen végrehajtott ellentámadása kétségessé tette. Ez volt a III. hadtest egyik legkritikusabb napja.

[Megemlíteném, hogy az itteni hadműveleteket vezető III. hadtest vezérkari főnöke a fővezérlettel szemben (Stromfeld) garantálta Miskolc elfoglalását, de megtartásáért nem vállalt felelősséget, minthogy csapatai védőképességét nem tartotta sokra. Úgy ítélte meg a helyzetet, hogy forradalmi hadsereggel csak előre lehet menni, de nem védekezni. A fővezérlet erre erősítések odairányítását ígérte meg. Május 23-án a hadtest vezérkari főnökének jóslata majdnem valóra vált. E napon a Sajószentpéter–Ónod vonalában álló csapatokat a csehek észak felől és a románok (egy dandár) kelet felől megtámadták.⁷]

A meglepően végrehajtott, koncentrikus ellentámadás a postás zászlóalj megsemmisítése után a csapatokat átmenetileg Miskolc közvetlen közelébe szorította vissza és csak a tisztek önfeláldozó munkájának, különösen pedig a tényleges tisztek által parancsnokolt páncélvonatoknak volt köszönhető, hogy a támadások mindenütt visszaverettek. E változatos, hullámozó harcokban a csapatok erős veszteségeket szenvedtek (körülbelül 400 sebesült), melyet a cseh hivatalos jelentés leplezetlenül beismert, egyik ezred a másik után felváltását kérte, egyes részek a harcvonalat önkényűleg elhagyták, s csak a tisztek kitartásának volt tulajdonítható, hogy a győzelem verességé nem fajult.

Az úgynevezett második miskolci csatát kísérő körülmények gondolkodásra adtak okot.

Bebizonyosodott, hogy a szakszervezeti fegyelem a munkásezredeket nem lelkesíti annyira, hogy válságos helyzetben is kitartásra bírja. Ezt a csatát nem a csapatok, hanem a tisztek nyerték meg.

Landler, a hadtestparancsnok

Köztudomású, hogy a hadtestparancsnoki állásokat népbiztosok töltötték be. Ezek a hadműveletekbe nem avatkoztak, hanem igazi feladatuk a hadtest katonai törzsének politikai ellenőrzése volt, nehogy a vezérkari főnök a csapatot ellenforradalmi célokra alkalmazza.

A III. hadtesthez ily minőségben Landler Jenő volt beosztva.

Nem lehet a célom, hogy Magyarország történetében e végzetes szerepet játszott egyént jellemezzem, csak néhány epizódot említek fel arra nézve, hogy mily viszonyban volt a tisztkarral és hogy miért tudtunk vele dolgozni.

A hadtestparancsnokság katonai törzse Hatvanban már megalakult és javában dolgozott, midőn egyik este egy rendkívül kövér polgári egyén megjelent a hivatalos helyiségben, tiszteletteljesen bemutatkozott, hogy ő „Landler”, hozzáfűzte, hogy nem akar minket zavarni, mondta, hogy a régi rendfokozati elnevezéseket használhatjuk egymás között és kérte, hogy tájékoztassuk őt, amennyiben szükségesnek tartjuk. Aztán kedélyesen beszélgetni kezdett. Este 10 órától reggel 3 óráig vitte a szót, irónikus megjegyzésekkel fűszerezve mesélte el az októberi forradalomban viselt szerepét, e forradalom egyes vezéreinek tehetetlenségét és gyávaságát, a proletárdiktatúra nevetséges intézkedéseit.

Midőn eltávozott, az a benyomásunk maradt, hogy ez derék, közvetlen embernek látszik, aki nem azonosítja magát a tanácskormány rendelkezéseivel, s erélyénél fogva alkalmas, hogy a bolsevizmus túlkapásait letörje.

A második miskolci csata alatt, midőn a Mezőkövesden lévő hadtestparancsnokság azt sem tudta, áll-e még Miskolc, vagy elveszett, érkezett meg Budapestről Landler a hadtesttörzshöz, az onnan menekülő direktóriumot visszazavarta és még pár száz főnyi fegyveres erőt is szedett össze munkásokból, hogy legalább ezekkel támogassa az ingadozó csapatokat. E harcok után mondta Landler: „Kérem, most már megértem Lukachichot. Ha revolver lett volna nálam, belelöttem volna abba a gyáva bandába.”⁸ Így lett Landler militarista.

A tiszték felfogásával szemben igen megértően viselkedett. Respektálta a tisztikart, csodálkozott, hogy a régi társadalmi berendezkedés ily kiváló testületet tudott produkálni. Belátta, hogy mi nem lehetünk az új rendszer barátai, sohasem vette rossz néven, ha mi a tanácsrendszer rendelkezéseit a legélesebben megkritizáltuk, sőt velünk együtt szidta azokat.

A tisztikar által kezdeményezett piros-fehér-zöld mozgalom mellé állt és azt Kun Bélával szemben is védelmezte. Ő maga jelentette ki előttünk, hogy addig nem tesszük le a fegyvert, míg Magyarország egy fűszálán is ellenség tapos.

Sőt egy alkalommal becsületszavát adta arra, hogy pár hét alatt erős jobbrafordulás lesz, s hogy a mérsékeltek már összefogtak a túlzó irány letörésére.

A tisztikar szívesen hitt az ily szavaknak, mert a jobbrafordulás volt mindenkinek a reménye, s az ember szívesen hiszi azt, amiben remél.

Kassa elfoglalása

A második miskolci csata után a hadsereg-parancsnokság a kellő erősítéseket, többek között a földművesekből álló tiszántuli 6. hadosztályt és később még a székeleket (a volt székelly hadosztály maradványait) osztotta be a hadtesthez, hogy a támadást folytassuk.

Az erősítéseknek Miskolc környékére való irányításával a hadsereg-parancsnokság a Kismagyar-Alföld felé való főtámadást elhalasztotta és a Kassa felé vezető irány mellett döntött.

Cél volt: északi irányban előretörve, a csehek és románok által az április folyamán létesített korridort szétrobbantani, aztán előbb a cseheket döntően megverni, majd pedig a románok ellen fordulni. A III. hadtestparancsnokság ekkor az 1., 4., 6. hadosztály, a székelly dandár, a 3. és 10. dandár felett rendelkezett (összesen 50 zászlóalj, 24 üteg), amely megfelelt a működő hadsereg felének.

Az egyesült csehek és románok a második miskolci csata után széles körívben a Sajó és Hernád mentén fekvő magaslatokon, körülbelül Szendrő–Szikszó–Sajótor-
kolat vonalában foglaltak állást, elzárva az utat Kassa és Tokaj felé.

[A III. hadtestnek tehát megerősített állásokat kellett megrohanni és kézrekeríteni. Arctámadásról volt szó.^{9]}

Ezt a zárt gyűrűt sikerült a III. hadtestnek a május 30-tól június 1-ig vívott Hernád-menti csatában szétörni. Különösen kitűnt a 6. hadosztály, mely Szikszónál áttört és a 4. (munkás) hadosztály, mely parancsnokával az élén, az egyesült Sajó-Hernádon vert hadihídon átkelve, a románok állását délről karolta át.¹⁰ E harcokban egy 30,5 cm-es mozsárnak és a harci repülőknak döntő szerepük volt.

A csehek Kassa és Torna felé, a románok pánikszerűen Tokaj és Csap felé húzódtak vissza és közben a zsolcai Hernád-hidat felrobbantották.

[Az azonnal megkezdett üldözés különösen Tokaj felé járt szép eredménnyel. Itt a 4. hadosztály Szerencsnél utolérte a románokat, mire ezek megfutamodtak és Tokajnál a Tisza déli partjára menekültek el. Sajnos, felrobbantották maguk mögött mind a két Tisza-hidat. A 4. hadosztály erre folytatta az előnyomulást, rövidesen elfoglalta Sárospatakot, Sátoraljaújhelyt és Töketerebest és már Ungvár felé volt előnyomulóban, ahová jelentékeny számú cseh csapat szorult el. Ekkor azonban a fővezérlet a 4. hadosztályt elvonta a III. hadtesttől és az Ipoly mentére rendelte. Helyébe a 3. (csendőrr) dandár került, de ez nem volt elég erős ahhoz, hogy Ungvárt és Munkácsot visszafoglalja. Huzamosabb időn át csatározott a csehekkel, akiknek több csapata a duklai horpadáson át hagyta el az országot, zömük azonban megmaradt Ungvárnál, ahonnan állandóan fenyegették nemcsak Sátoraljaújhelyt, hanem a 6. és 1. hadosztály hátát is.^{11]}

A Hernád mentén Kassa felé a 6. és 1. hadosztály által és Bodva mentén Torna felé a 10. dandár által végrehajtott üldözés az időközben erélyes francia vezetés alá került csehek ellenállása következtében kissé lassabban haladt. Folytonos ütközetek, s egy, Kassától délre, Nagyida mellett vívott nagyobb harc után a csehek ellenállása azonban teljesen megtört, mire Kassát kiürítették és a Szepességbe vezető utak mentén foglaltak újból állást.

A 6. hadosztály a lakosság mámoros lelkesedése mellett vonult be június 6-án Kassára, az 1. hadosztály pedig a következő napon Eperjesre és Bártfára.

A fegyvertények a cseh–román korridort megszüntették és Felső-Magyarország jelentékeny részét a cseh uralom alól felszabadították.

A katonai sikerekben nem a nemzetközi szellem, hanem a tisztikarban rejlő magyar nemzeti erő nyilatkozott meg. Ez az erő késztette a tisztikart arra, hogy fegyvert ragadjon, mihelyt a harchoz szükséges eszköz: a félig-meddig szervezett hadsereg rendelkezésre áll. Ez adta a reményt, hogy a kétségbeesett harc a tájékozatlan külföld előtt talán demonstrálja, hogy mennyire igazságtalan a legyőzött Magyarországgal való bánásmód és ezáltal esetleg enyhíthet a várható békefeltételeken.

Hadműveletek Kassa elfoglalása után¹²

Kassa és Eperjes elfoglalása után a III. hadtest a fővezérlet parancsára az elért helyzetben megállt. Közben a székely dandár (négy zászlóalj, hét üteg) Tokajnál a Tisza mentén helyezkedett el, hogy a hadtest hátát a románok ellen fedezze.

Maga a hadtestparancsnokság június 9-én a fővezérletnek azt javasolta, hogy a támadás a Hernád mentén és attól mindkét oldalt a Vág völgyében folytattassék, miután a legyőzött csehek – bár megrendültek – de még nincsenek tönkrevérve.

A fővezérlet azonban a javaslatot nem fogadta el. Azt parancsolta, hogy a III. hadtest elégedjék meg a Hernád völgyében meghátrált cseh haderők megfigyelésével. A fővezérlet ugyanis most a főtámadást a Kismagyar-Alföldre – az Ipoly mentéről akarta intéztetni.

A III. hadtest csapatainak a megállás nem volt ínyökre. Csatározásokra került sor, amelyek általában a magyar fegyverek győzelmével végződtek, de Abosnál sikerült a cseheknek egy gondtalanul tanyázó magyar zászlóaljat meglepni és ennek súlyos veszteséget okozni, majd a rajtaütés után bántatlanul elmenekülni.¹³

A III. hadtest parancsnoksága számított is rá, hogy a támadást folytathatja. Ezért elvonta a székely dandárt a Tisza mentéről és vele az 1. hadosztályt erősítette meg. Tokajnál csak egy zászlóalj és egy üteg maradt a románok ellen vissza.¹⁴ Nyugodtan merte ezt kockáztatni, mert úgy gondolta, hogy a második miskolci csatában pórul járt román – cseh együttműködés nem fog megismétlődni.

Végre a fővezérlet megengedte, hogy a III. hadtest a támadást folytassa. Elérendő célul Ruttká környékét jelölte meg.

A III. hadtest tehát június 19-én megkezdte az előnyomulást. Ezen a napon a 6. hadosztály Kassahámornál vetette vissza az ellenséget. Június 20-án a 6. hadosztály eljutott Margitfalva–Aranyida vonalába, míg az 1. hadosztály Kisszeben birtokáért vívott győzelmes ütközetet.

Ezen a napon a III. hadtest vezérkari főnöke a fővezérletnek javasolta a nemzeti zászló kitűzését, a hadseregnek általános mozgósítás alapján való kiegészítését és egyben nemzeti alapra való helyezését.

Június 21-én a 6. hadosztály elfoglalta Gölnicbányát. Az 1. hadosztály déli szárnyán latba vetett székely dandár pedig Kelembéernél szuronnal rohanta meg a csehek állásait, néhány ágyút és 14 géppuskát zsákmányolt, számos foglyot ejtett és eljutott a Branyiszko lábáig.

A hadi helyzet tehát igen szépen fejlődött. A III. hadtest Poprád elfoglalását rendelte el, mikor június 23-án értesült arról, hogy a tanácskormány a hadműveletek beszüntetésének gondolatával foglalkozik, majd pedig megkapta a III. hadtest a fegyverszünet elrendelését tartalmazó parancsot...

A piros-fehér-zöld mozgalom

A győzelmek a III. hadtest hangulatát nagyon előnyösen befolyásolták.

Kassa és Eperjes a bevonuló magyar csapatokat lángoló lelkesedéssel és nemzeti színű lobogódísszel fogadta. A lakosság a csapatokban nem a tanácskormány eszközeit, hanem a cseh rabigát összetörő magyar erőt látta. Ez nem maradt hatás nélkül a csapatra.

A művelt körök örömmel tapasztalták, hogy a tényleges tisztek nem a nemzetközi ügy harcosai, hanem derék magyar emberek.

Az érintetlen és romlatlan vidéki lakossággal érintkezésbe jövő legénység látta, hogy milyen elnyomatásban élt a nép a cseh és román megszállás alatt, észlelhette, hogy a nemzetközi eszme nem sokat ér, mert hiszen az ellenséges állam prole-

tárkatonája az, mely népünket sanyargatja. Az egyszerű paraszt természetes és józan hazafisága nem maradhatott befolyás nélkül a legénységre. Érezte, hogy amilyen tarthatatlannak bizonyult a pacifizmus, éppoly lehetetlen a nemzetköziség.

E fokozatos hangulatváltozás, melyhez még a tisztikar tekintélyének a győzelmek révén való megerősítése járult és amely maga után vonta a politikai megbízottak hatalmának csökkenését, támasztotta alá a tisztikar mozgalmát a piros-fehérvörös zászló rendszeresítése érdekében.

A vörös zászló nem lehetett a hazafias tisztikar érzéseinek szimbóluma. Ez jelentette magyar voltának, nemzeti létének megtagadását. A piros szín minduntalan emlékeztetőbe idézte, hogy fanatikus emberek idegen országban fogant oly eszmék szolgálatába akarják állítani, mely nevelésénél fogva tőle távol áll, s melynek megvalósulása sok eddigi eszményének ledöntését jelentené.

Midőn e kedvező hangulatváltozást személyes tapasztalataim és egyes tisztek jelentése alapján eléggé megérettnek véltem, hivatalosan sürgönyöztem a hadseregparancsnoksághoz, javasolva a nemzeti zászló kitűzését, a hadseregnek általános mozgósítás útján való kiegészítését és egyben nemzeti alapra való helyezését. Egyidejűleg az alárendelt hadosztályok bizalmas utasítást kaptak, hogy a megindult mozgalmat fejlesszék.

Másnap a nemzeti színek követelése tárgyában újabb sürgöny ment a hadseregparancsnoksághoz, melynek vezérkari főnöke ezt az egész hadseregnek szóló napihelyzet értesítésben közölte, s ezáltal az eszmét szélesebb körben felvetette.

Tudni lehetett, hogy a kérdés kedvező megoldása igen nehéz. Bizonyos volt, hogy az említett sürgönyök, melyek tartalma a tanácskormány elvi álláspontjával homlokegyenest ellentétben állott, bizonyos nyugtalanságot fog politikai körökben előidézni, mert a javaslat a legerősebb, a legnagyobb sikereket aratta s így esetleg legveszedelmesebb hadtest tisztikarának véleményét tükrözte vissza.

A proletárdiktatura ugyanis azt vélte, hogy az egész világ szervezett munkásságára támaszkodik. Ezzel kellett neki szolidárisnak lennie. Ennek a jelvénye a vörös zászló. E zászló eldobása egyértelmű volt a nemzetközi szolidaritás megtagadásával, a piros-fehérvörös zászló jelentette a nemzeti magyar irány kezdetét. De ekkor a proletárdiktaturának már semmi létalapja nincs.

A proletárdiktatura elvi álláspontjából eredő nehéz döntést azonban a tisztikar javára befolyásolhatta több fontos körülmény:

A hadsereg létszáma a hadműveletek alatt állandóan csökkent. Az ipari munkásság már unta a harcot.¹⁵ A fölműves lakosság, különösen azokon a vidékeken, melyeket éppen felszabadítottunk, könnyebben és szívesebben vonult volna a zászlók alá, de nem a vörös zászló alá.

A tanácskormány vezetői beláthatták, hogy az ő rendszerük senkinek sem kell,¹⁶ az még ellenséges behatás nélkül is önmagában össze kell, hogy omoljon. Talán e rendszer fokozatos likvidálása érdekében is engedményeket tesznek a nemzeti eszméknek.

Remélhető volt a sima, megrázkódtatás nélküli belső fordulat.

A mozgalom mindinkább nagyobb hullámokat vetett, az Eperjes körül harcolt csapatok egy része már kitűzte a nemzeti jelvényeket. (Ekkor állt be a fegyverszünet.)¹⁷

Visszavonulás a cseh frontról

A szándékolt visszavonulás hírére telefonon hívtam fel a hadseregparancsnokot és a III. hadtest hangulatának ismertetése mellett kértem, hogy adjon ki egy parancsot, melyben cáfolja meg az antantattal való tárgyalásokat és rendelje el a nemzeti színű zászló kitűzése mellett a támadás folytatását.

Azt a választ kaptam, hogy én nem tekinthetem át a politikai helyzetet úgy, mint ő, azonban telefonice nem közölhet velem többet, de jöjjenek azonnal Gödöllőre, ahol részletesen tájékoztat.

A III. hadtestparancsnokság ekkor Kassától délre, Hernádcsányon volt.

Gödöllőn megtudtam, hogy a visszavonulás gondolatát az érlelte meg, hogy a hadsereg balszányán balsikerű harcok folytak le, és hogy az antanttól egy, a csehek kétségbeesett katonai helyzete által diktált sürgöny érkezett, melynek tartalmából a tanácskormány az elismerés lehetőségét vélte kiolvashatni. A sürgönyben ugyanis az állott, hogy az antant a kormánnyal csak akkor hajlandó tárgyalni, ha a cseheknek békét hagyunk.¹⁸

A hadsereg-parancsnokság különben elvben elfogadta a hadműveletek folytatására és a nemzeti zászló kitűzésére tett javaslatot azzal, hogy ezt a tanácskormánynak fogja indítványozni és hogy a hadműveletek továbbvezetésére Landlert fogja ajánlani.

Tény, hogy e javaslatom következtében a tanácskormány aznap kora délután ülést tartott.

Ennek az ülésnek részletes lefolyásáról az alábbi adataim vannak:

Június 24-én délután valamennyi népbiztos Garbai elnöklete alatt egy, az Andrássy út 4. szám alatt lévő klubhelyiségben gyűlt össze. Az ülés megnyitása után Böhm kijelentette, hogy ő fáradt, beteg, a hadműveletek vezetését Landlernek akarja átadni, annál is inkább, mert Landler bízik a hadműveletek sikerében, míg ő (Böhm) pesszimisztikusan ítéli meg a helyzetet.

Erre Kun Béla szólalt fel, ki a hadműveletek folytatása mellett érvelt, de egyben felkérte Böhmöt, hogy maradjon továbbra is helyén, mert rossz vért szülne a munkásságban, ha Böhm, mint a munkásságból származó ember visszalépne.

Ezután Landler vette át a szót, ki csatlakozott Kun Béla előadásához és hozzáfűzte, hogy a katonai helyzet a III. hadtestnél rózsás, a hadműveletek sikereket fognak hozni, de szükséges, hogy azokat Böhm vezesse, mert ő, mint intellektuell, a munkásság szemében nem oly népszerű, mint Böhm.

Böhm erre lemondását visszavonta.

Ezután vita indult meg, melyben többen a katonai kalandok ellen szólaltak fel és a lényegét abban látták, hogy a tanácsrendszer minden katonai kockázat nélkül iparkodjék fennmaradni és belül konszolidálódni, mire a helyzet különösen kedvezővé válik, ha az antant nyomásának engedve, az offenzíva a csehek ellen megszűnik.

Az ülést végül azzal a többségi határozattal fejezték be, hogy az offenzívát mégis folytatják, de egyelőre az antanttól követelnek garanciákat a Tiszántúl beígért kiürítésére, emiatt kérik a fegyverszünetnek néhány napi meghosszabbítását, mely idő alatt az általános mozgósítást elrendelik, miközben a hadsereg kipihenheti magát és a támadás folytatásához átcsoportosulhat.

Ezen az ülésen a piros-fehér-zöld színről szó sem volt.

Böhm talán szégyelte magát, hogy erről beszéljen, s elvtársai előtt elvmegtagadásnak tűnjék fel és Landler is hallgatott.

Midőn az ülés lefolyásáról értesülve emiatt Landlernek szemrehányást tettem, azt a választ kaptam: „Kérem, majd megcsináljuk saját hatáskörben.”

Különös figyelmet érdemelnek az ülésen elhangzott vélemények közül azok, melyek az offenzíva folytatása ellen érveltek. Ezekből azt lehetett kiolvasni, hogy a népbiztosok egy része a rendszer kiépítését és konszolidálását fontosabbnak tartja, mint a katonai sikereket. Nyilvánvalóan azért, mert a győzelmes sereg ugyanolyan veszélyt jelent a rendszerre, mint a balsikerű hadművelet.

Ha ez a nézet a népbiztosok között általánossá válik, akkor a célok látszólagos közössége: az elrabolt területek visszaszerzése, mely közösség a célban idáig a tisztikar és a rendszer között fennállott, megszűnik.

A tisztikar csak addig szolgálhat, míg támadó hadműveletek folynak.

Június 24-én úgy látszott, hogy ez az eset még fennál.

Ezután – június 24-én délután – visszautaztam a III. hadtesthez, abban a reményben, hogy az offenzíva folytatása lesz közbelépésem eredménye.

Útközben Miskolcon értesültem arról, hogy Budapesten – sajnos – sikertelen ellenforradalmi kísérlet történt.

Visszaérkezve, kiadtam a parancsot a támadás folytatásának előkészítésére Ig-ló-Poprád felé azzal, hogy az előnyomulás a fegyverszünet lejárta után azonnal megkezdendő.

A fegyverszünet június 29-ig tartott és nem előnyomulással, hanem visszavonulással végződött.

Miért rendelték el a visszavonulást?

Hogy mi volt az oka a visszavonulásnak, dacára a hadsereg-vezérkari főnök szándékának, azt nem tudom, csak sejtem.

A népbiztosoknak fontosabb volt a tanácsrendszer, mint az ország felszabadítása. Az ellenséggel való harc kockázatos dolog és vereséggel is végződhetik, mely esetben a rendszer bukik. A támadó hadműveletek beszüntetése esetén a tanácsrendszer számára veszélyes piros-fehér-zöld mozgalmat meg lehet szüntetni. A kormányzat úgy vélte uralmát megszilárdítani, ha a hadműveletek által lekötött hadsereget a feladat alól felszabadítja, hogy ez az ország belsejében esetleg még fellángoló ellenforradalmi kísérlet letörésére kéznél legyen. Kétségtelen, hogy a június 24-i ellenforradalom a tanácskormányt éberségre intette. Végül a hadsereg-vezérkari főnök – katonai sikerei révén – kezdett veszedelmes versenytárs lenni.

A tanácsrendszer rájött, hogy az általa kisajátított militarizmus kezd ellene fordulni. Hadsereget szervezett, hogy ezzel uralmát biztosítsa, azonban elkövette azt a hibát, hogy a hadsereg vezetését a régi tisztikarra bízta, mely a rendszer ellensége volt. (Nem szakemberekre azután nem bízhatta – a sajtó alá rendező megjegyzése.)

Ehhez járult az antant említett sürgőnye, nemkülönben az a lehetőség, hogy a hadsereg rövidesen nyíltan a tanácskormány ellen fordul.¹⁹

Ez a kérdés is megérdemel néhány gondolatot.

A III. hadtest katonai helyzete még a visszavonulás gondolatának lehetőségét

is kizárta. A szemben levő csehek már egészen megtörttek, egyes csapatok már lázongtak. Még egy lökés, és a III. hadtest a Vág völgyét is eléri.

A III. hadtest azonban a visszavonulási parancs teljesítését nem tagadhatta meg, mert a hadtest vezérkara a legénység előtt nem volt népszerű. A hadsereg-vezérkari főnök e tekintetben más helyzetben volt. Ő kezdeményezte és hajtotta végre a szép eredményeket hozott hadműveleteket. Övé volt a felelősség, övé volt a siker. Ez népszerűvé tette őt a tisztek előtt, kik bíztak – jogosan – az ő erélyében és katonai tudásában. Rendkívül ügyes magatartása megszerezte neki a legénység ragaszkodását is. Neve azokban az időkben fogalommá vált. Tőle várta mindenki, hogy az elhatározó lépést megtegye.

Azonban június végén már oly ellenőrzés alatt állott, hogy bizonyára nem vélte lehetségesnek a nyílt szembehelyezkedést.²⁰

A visszavonulás tehát megtörtént s ezzel az egyetlen lehetősége annak, hogy az országra nézve kedvező fordulat álljon be, örökre eltűnt.

Kassától fájó szívvel vettünk búcsút. Magam is szolgáltam a világháború alatt Kassán, a felvidéki magyarságnak e gyönyörű központjában, ahol annyi minden emlékeztet bennünket dicső fejedelmünkre, Rákóczi Ferencre.

Az itt lakó magyar tisztek és legénység bevonulásunk után tömegesen vonultak a zászlók alá, úgyhogy két új zászlóaljat állítottunk fel.

Most, hogy a várost ki kellett üríteni, tartani lehetett attól, hogy az újra bevonuló csehek a Kassán megnyilatkozott nemzeti érzés miatt a lakosságon bosszút állanak.

Eltávozásunk előtt a város parancsnokságát egy kiváló magyar huszártábornoknak adtuk át, akivel a világháború alatt együtt szolgáltam, s akit felkértünk, hogy a csehek bevonulásáig tartó interregnum alatt a rendet fenntartsa.²¹

A visszavonulás programszerű lefolyását ellenőrizendő, a III. hadtestnél három amerikai tiszt (két ezredes, egy százados) jelent meg, akikkel volt alkalmunk bizalmasan beszélgetni. Úgy láttuk, hogy rokonszenveznek velünk, sajnálták a hadsereget, hogy sikerei ellenére hátrálnia kellett, teljesen méltányolták a tisztikar nehéz helyzetét és megértették, hogy az miért harcol.

A visszavonulás alatt a hadsereg oly csoportosítást vett fel, mely inkább az ellenforradalom, mint az ellenség ellen irányult.

Különösen említést érdemel egy hadosztálynak a Dunántúlra való eltolása, egy munkás-hadosztálynak pedig Budapest közvetlen közelébe való elhelyezése. A tanácskormány minden támadó hadművelet gondolatát elejtette és nyugalomra számított.

A visszavonulás befejezése után az eddigi hadsereg-vezérkari főnök állásától megvált.

A forradalmi hadsereg harcmodora²²

A hadsereg harcmodora a világháborúban alkalmazott harcászati szabályoktól lényegesen eltért.

Mindenekelőtt nem volt állásharc, hanem mozgóháború.

A forradalmi hadsereg lélektanában feszik, hogy védőharcot nem bír el, ehhez hiányzik a fegyelem, mely megköveteli, hogy a csapat pergőtűzben rendületlenül, nagy veszteségek után is kitarson.

A védőharchoz még az is szükséges, hogy a csapat állásokat és akadályokat építsen, azaz, hogy a tulajdonképpeni harc idején kívül is dolgozzék. Erre azonban a proletár 1919-ben nem volt kapható.

A forradalmi hadsereg csak támadni tud, ezt is csak akkor, ha az ellenség nincs megerősített állásban és ha a tüzéség a támadást előkészíti, s azt folyamatosan kíséri.

A viszonyok a mozgóháborúra 1919-ben kedvezőek voltak. Az arcvonalak hosszúsága és a hadműveletekre rendelkezésre álló csapatok csekély létszáma okozta, hogy oly zárt arcvonalakat, mint amilyenek a világháborúban voltak az ellenfelek egymással szembeállítani nem tudtak. [Hadosztályonként 5–6000 puska, 28 löveg.] Így lehetségessé vált a manővrírozás, az ellenség szárnyainak és oldalainak megkerülése. A döntést az egyes ütközetekben nem a lököerő, az arcvonal áttörése, hanem az ellenség szárnyának megkerülése idézte elő. Divatba jött az a harcmodor, amelyet a hadsereg békében tanult.

Így például az első miskolci csatában a döntést az ellenség nyugati szárnyának megkerülése, a Hernád-menti csatában az ellenség déli szárnyának átkarolása idézte elő.

A gyalogságnak általában csekély lököereje volt. A legtöbb csapattest létszáma valamely támadás kezdetén nagyon megfogyatkozott: az emberek iparkodtak a veszélyes zónából hátrafelé kimenekülni. Ütközet után a létszámok ismét megnövekedtek, a mozgókonyhák varázsereje e tekintetben sokkal nagyobb volt, mint a világháborúban. Már az első miskolci csatában a csapatok mögött erős csendőrkordont kell felállítani a „lógások” megakadályozására. [A kordonnak azonban ekkor még nem sok dolga akadt. Később azonban egész zászlóaljkat kellett a harcvonalba visszaterelni, sőt Abostól északnyugatra szükségessé vált, hogy egy egész munkásezred, amely az arcvonalat elhagyta, lefegyvereztessék. A vezető tiszteknek tehát nem volt könnyű dolguk.]

Az 1919. évi harcokban a manővrírozás lehetőségénél fogva nagy szerepet játszhatott volna a lovasság. [De nem volt elegendő lovasság. A világháborúban kizsákmányolt ország helyzete nem engedte meg, hogy jó lovak nagyobb számban elvonassanak a mezőgazdaságtól.]

Annál fontosabb volt a tüzéség működése, melynek teljesítményei olyanok voltak, mint a világháborúban. Kassa előtt egy zsákmányolt ellenséges hadosztály-intézkedésből olvastuk, hogy a csehek a magyar tüzéséget nagyon respektálták. Az említett intézkedésben a vezénylő francia tábornok erős szemrehányást tesz a cseh légióknak, akik a világ minden csataterén oly „kiválóan” harcoltak, hogy a magyar tüzéségtől annyira félnek.

Miskolcnál és Szolnoktól keletre az elhagyott tüzéségi ütegállások körül a magyar ágyuk pontos lövéseit volt alkalmam megfigyelni. Utóbbi helyen a románok töltött ágyúikat is otthagyták.

Rendkívül jól volt a páncélvonatok működése, melyek egy gyorstüzelő ágyúval és több géppuskával voltak felszerelve.

Így például egy páncélvonat az első miskolci csatában a gyalogság előtt a miskolci pályaudvarig futott be és bátor magatartásával a sikerre lényeges befolyást gyakorolt; a második miskolci csatában a román ellentámadást egy páncélvonat vette vissza, mely a románok frontját Miskolctól keletre áttörte és azt hátulról vette tűz alá. Ez a páncélvonat ez alkalommal 10–12 ellenséges géppuskát is zsákmányolt.

[Eleinte kellemetlen volt az ellenséges repülőgépek bombadobása. Miskolcon egy magyar csapatokkal telt laktanyába dobott bomba számos halálesetet s ennek kapcsán nagy pánikot okozott. A miskolci pályudvart is naponta felkeresték az ellenséges repülőgépek. Végül aztán egy magyar gép egy ilyen bombadobó román repülőgépet üldözőbe vett és azt még a magyar vonalak mögött le is lőtte. A bombadobás ettől kezdve megszűnt. A magyar gépek nem élhettek a bombadobás eszközével, minthogy a bombák magyar emberek életét is veszélyeztethették. Már az is kellemetlen volt, hogy a magyar ágyúzás a harcvonalba eső magyar falvakat is pusztította. Ez azonban elkerülhetetlen volt, ezért a vezérkar úgy segített magán, hogy például a Hernád-menti csata előtt repülőgépekről dobott röpcédulákkal figyelmeztette a lakosságot a falu kiürítésére és elrejtőzésre, mert ágyúzás következik. Érdemes még megemlíteni, hogy a lelőtt román hős repülőtiszt értéktárgyait (aranyóráját, gyűrűit, pénztárcáját) a III. hadosztály-parancsnokság (helyesen: hadtestparancsnokság) Tiszafürednél a románoknak hadikövet útján kézbesítette.]

Feltűnően csekély volt az ejtett foglyok száma. Ennek is megvolt a maga oka. Az ellenség gyűlölete a hadseregben sokkal jobban begyökerezett, mint a világháborúban. A magyar szemében a világháború alatt sem az orosz, sem az olasz, mint faj nem volt gyűlöletes, ezek a magyar föld elfoglalására nem törekedtek. Más volt a helyzet 1919-ben. A hadsereg a csehek és románok előnyomulását rablóhadjáratnak nézte, melynek célja a hazai föld elfoglalása. Az ebből eredő gyűlölet okozta, hogy a magyar nem szívesen ejtett foglyot. Így egy ízben Kassabélánál a 6. hadosztály nagyobb számú foglyot ejtett, de ezekből senki sem került hátra; a székely dandár Kelembérenél (Branyiszkó előtt) egy igen szépen végrehajtott arctámadásnál több cseh tisztet is fogott el, kiknek szintén nyoma veszett.

Hitelesen megállapítottuk, hogy a magyar foglyokat is hasonló sors érte, így például a második miskolci csata elején megsemmisült postászászlóaljából ejtett foglyokat a csehek legyilkolták.

Sok tekintetben elvadult háború folyt le akkor.

Összefoglalás²³

A proletárdiktatúra minden magyar ember borzalommal tekint vissza.

A vörös hadsereggel, mint a proletárdiktatúra eszközével sem lehet rokonszenvezni. Szokás erre is gyűlölettel és megvetéssel visszaemlékezni. Másrészt azonban vannak olyan mozzanatok, amelyek a hadsereg megítélésénél megfontolást érdemelnek.

A hadsereget hazafiasan érző magyar tisztek vezették. A hadsereg színmagyar fiúkból állt.

A hadsereg vezérkari helyeit, hadosztályparancsnoki, dandárparancsnoki, ezred- és zászlóaljparancsnoki állásait kivétel nélkül tényleges, túlnyomó részben a honvédségtől származó tisztek töltötték be.

Tagadhatatlan, hogy az 1919. évi hadsereg bővelkedett árnyoldalokban.

Mindenekelőtt a fegyelem állt rossz lábon. A régi hadsereget az őszi (1918-as) forradalom bomlasztotta meg és azután Pogány József tette teljesen tönkre.

A magyar tisztek értettek ahhoz, hogy győzelemre vezessék ezt a fegyelmetlen és politikai frázisokkal elbódított csapatot, amely a halálveszélyt túlságosan kerülte.

A felvidéki hadjárat folyamán fiatal magyar tisztek kerültek szembe francia tá-

bornokokkal. 35-40 éves hadosztályparancsnok, 30 éves és fiatalabb ezredparancsnokok vezették neki a fegyelmetlen és hadianyagban szűkölködő csapatokat az antant szövetségeseinek, akit a váratlanul ölébe szakadt világháborús „győzelem” lelkiileg fel-emelt és akiről feltehető volt, hogy ezen állapotában nagy tettekre is hajlamos.

Mikor a felvidéki hadjárat megkezdődött, a cseh kormány azon volt, hogy az új cseh állam határait a Duna-Tisza közén körülbelül Vác-Sajó torkolat vonalába tolja ki. Ezt az akkor kiadott cseh térképek is bizonyítják. A megtörtént tény aztán az antant jóváhagyta volna. Cseh kézre került volna tehát a salgótarjáni szénmedence, Miskolc környéke, a tokaji bortermő vidék, Sátoraljaújhely. Az antant földrajzi és néprajzi ismereteinek feltűnő hiányossága mellett a cseh propaganda bizonyára talált volna módot annak a beigazolására, hogy a mondott terület lakossága túlnyomó részben nem magyar. Ezt a törekvést azonban a magyar hadsereg megakadályozta.

Bármennyire is nem lehet párhuzamba állítani az 1919. évi hadsereg harci teljesítményeit a világháborúban szerepelt magyar csapatokéval, mégsem lehet azt a tényt elvitatni, hogy az 1919-es csapatok tették jóvá a Károlyi Mihály féle hadsereg bűneit és ezek a „vörös” magyar csapatok nyomták vissza észak felé a határt Kassa alá és Sátoraljaújhely keleti szélére.

Ez ugyan csak vékony sáv az elvesztett területekhez képest, de legalább ez magyar maradt, míg ott ma az 1919-es hadjárat nélkül a csehek uralkodnának.

Nincs tehát egy magyarnak sem oka arra, hogy az 1919. évi felvidéki hadjárat eredményeit lebecsülje.

(A III. – befejező – részt a következő számban közöljük.)

Jegyzetek

II. rész

1. Ágoston Péter külügyi népbiztos április 27-i feljegyzése szerint Borghese herceg azt ajánlotta a tanácskormánynak, hogy járuljon hozzá Budapestnek a csehek általi megszállásához, mert az előnyösebb volna az ország részére, mint ha a románok szállnák meg. „Ezt az ajánlatot Kunnal együtt ketten utasítottuk vissza. Ma az a felfogásunk, hogy az oroszok mégiscsak meg fogják üzeni Romániának a háborút, s akkor könnyebben ki a mi helyzetünk. Az ígéret már megvan.” (Dr. Ágoston Péter naplójegyzései, Magyar Tudományos Akadémia MS 5060/c.) Érthető, hogy május 4-én a román fegyverszüneti feltételekre és a cseh-szlovák újabb területi követelésekre azzal reagált, hogy „Választani nem lehetett. Meghalni fejünket lehajtva a bárd alá, vagy meghalni fegyverrel a kezünkben. Mi az utóbbit választottuk.”
2. Stromfeld még olvashatta Julier elismerő méltatását, csak 1927. október 10-én halt meg torokgyulladásban. A szerző eltérő politikai szemlélete ellenére végig Stromfeld baráti köréhez tartozott.
3. A Magyar Tanácsköztársaság ellen harcoló cseh-szlovák alakulatok nagyobb része csak az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében harcolt – az antant ellen. Az oroszországi légiók 1919-ben még Szibériában harcoltak, de az olasz légió hat gyalog- és két tüzérezrede, valamint a francia légió négy gyalogezrede 1918 végén már megérkezett a hazájába. Az antant oldalán csak a világháború utolsó évében kezdtek harcolni, az orosz légió már 1917-ben.
4. A 10. dandárt az 5. hadosztályból az északi hadjárat idején önállósították, az önálló zászlóaljak a székei hadosztály maradványaiból alakultak, pl. a Verbőczy-zászlóalj.
5. Julier F.: Az 1919 évi felvidéki hadjárat (Abauj-Torna vármegye; Bp. 1935/ 238-239. Az innen átvett közbeiktatásokat ezután szögletes zárójelek közé téve, így jelöljük: Julier II.).
6. Pontosan május 21-én. A harcok nehezét viselő 1. hadosztályt Kerekess József alezredes vezényelte.
7. Julier II., 239-240. Itt említi, hogy a budapesti 32-esek Sajószentpéter felől özönlöttek vissza Miskolcra, a halottak számát százra teszi.

8. Báró Lukachich Géza altábornagy, Budapest térparancsnoka, az őszirózsás forradalom kitörése előtti napokban több katonaszökevényt hadbírószági ítélettel főbe lövetett. Ezt helyesli Landler.
9. Julier II., 241.
10. 4. hadosztály parancsnoka Békési Béla alezredes volt, az átkelést Pogánál erőszakolta ki.
11. Julier II., 242.
12. Az egész fejezet a Magyarságban megjelent emlékezősekből hiányzik, teljes egészében az 1919 évi felvidéki hadjárat (Julier II) 245-246. oldaláról vettük át.
13. A Sároskőszeg-Abosnál nyugati irányból, 1919. június 11-én történt rajtaütés azért járt sikerrel, mert a meglepett II/101. zászlóalj elhanyagolta a biztosítást. Emiatt átmenetileg a vasuti összeköttetés is megszakadt Eperjes és Kassa között (HIL TI 62. doboz, 611/13 hdm.).
14. A 2. (székely) dandár elszállítása a Hernád-menti frontra június 18-án történt. A tokaji védőszakaszban visszamaradt 39-es zászlóalj és 38-as üteg a 21. ezredparancsnokság alárendeltségébe került.
15. A „Jön az orosz testvér” és hasonló rölapokkal injekciózott munkásatonák, akiket „csak egy nyomásra” jelszóval küldtek harcolni, kedvetlenül váltak, amikor látták, hogy a vörös oroszok nem sietnek a Kárpátokon átvonulni és hogy a többi ország munkásainak a forradalma is késlekedik. Június közepéig a magyar vörös hadsereg létszámának a fogyatéka kb. 10% volt a sebesülések és betegségek folytán, sőt számosan önkényileg hagyták el a fronton (Julier II. 247.).
16. Pontosabb fogalmazással: a proletárdiktatura tömegbázisának folyamatos csökkenése látható volt. Még a hű munkások is elégedetlenek voltak.
17. Itt a fölösleges ismétlés elkerülése végett kihagytunk négy mondatot és ennek helyébe a szerkesztés jogán egy mondatot szűrtünk be, amellyel a szerző mondanivalóját nem rövidítettük meg.
18. A békekonferencia elnöke a háború félbeszakítására hívta fel a tanácskormányt azzal, hogy erre a másik két vele háborúskodó kormányt is felszólította.
19. Rab Ákos alezredes, a 6. hadosztály parancsnokát politikai megbízottja, Münnich Ferenc előtt tett könnyelmű kijelentése miatt (hogy hadosztályával Budapestre kellene vonulni a tanácskormány elkergetése végett) rendelkezési állományba helyezték.
20. Stromfeld az ellene folytatott pör folyamán maga is vallotta, hogy figyelték. Aki az ő szobáját takarította a gödöllői főhadiszálláson, napi száz koronát kapott, hogy őt ellenőrizze. (HIL Stromfeld-gyűjtemény.) Juliert pedig Korvin Ottó figyeltette, amiért az 1919. június 25-én Landlernél eredményesen panaszt is tett. (Dr. Szabó László: Fehér volt-e Julier? Az Est 1919. október 11., 2. p.)
21. Hegedűs Pál vezérőrnagy, nyugállományban, akkor kassai lakos, az ottani polgárőrség parancsnoka a magyar csapatok elvonulása és Hennocque francia tábornok visszatérése közti időszakban.
22. A forradalmi hadsereg harcmodora c. fejezetben azért iktattuk be valamennyi, szögletes zárójelben lévő részletet a II-es számmal jelzett Julier-memoárból, mert az I-es számúban csak röviden volt említve, vagy ott egyáltalán nem is szerepelt. (242–245.o.) Ehhez annyit, hogy Abosnál a 8. munkásvezetést kellett lefegyverezni.
23. Az Összefoglalás teljes egészében Julier II.-ből (249–251.o.) való. Csak a magvát vettük át.

Összeállította és sajtó alá rendezte:

Dr. Fogarassy László

Helyreigazítás

Kérjük olvasóinkat, hogy Julier Ferenc emlékiratainak I. részében (Hadtudomány 1993/1. sz.) a következő javításokat szíveskedjenek eszközölni:

87.o., alulról 3. sor: „bolgárok betörése” helyesen: „bolgárok letörése”. Julier a bolgár kapitulációt nevezte így, amiből a szedőszekrény ördöge bolgár inváziót korrigált.

91.o. utolsó és 92. o. 1. sor helyesen: „Egy napon egy alacsony, kövér, *a faji jelleg minden ismertetőjével felruházott* férfi jelent meg a szállításvezetőségnél és miután bemutatkozott, hogy ő „Pogány”... (A dőlt betűkkel szedett rész kiesett.)

Küldöttértekezlet után

1993. február 25-én tartotta idei küldöttértekezletét a Magyar Hadtudományi Társaság. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémián több mint ezer tag megbízásából mintegy másfélszáz küldött vitatta meg az elnökség és a felügyelőbizottság beszámolóját az elmúlt esztendőben végzett munkákról, illetve az 1993-as esztendőre tervezett feladatokról.

A rendszerváltással egyidős, hároméves társaság tagjai és szakosztályai révén ma már a hadtudomány összes területét képviseli, annak minden területén munkálkodik és igyekszik a hadügy, a honvédelem kérdéseiben kifejezni a véleményét. Néhány kivételtől eltekintve tagjai között megtalálható szinte mindenki, aki ma Magyarországon hadtudománnyal foglalkozik, vagy véleménye mérvadó.

A gazdag ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkező kollektíva igen nagy szellemi kapacitással rendelkezik. Ám ahogy a küldöttértekezleten többen felvetették: a társaság – mint a magyar tudományos élet egyik szakterületét képviselő fórum – *nincs még igazán a helyén*. Bár időnként a honvédelmi, belügyi vezető szervek kikérik véleményét, ez az igény azonban szűk körre korlátozódik, többnyire udvariassági gesztusnak tekinthető. Úgy tűnik, hogy ez a szerény igénybevétel elsősorban néhány személynek szól, nem pedig a társaság valódi elimertségének.

Jelentheti-e ez a szerény, inkább csak személyeknek szóló igénybevétel, hogy valóban kíváncsiak is a véleményünkre? Az igazi megbecsülést – véleményem szerint – majd az fogja fémjelezni, amikor a társaságunkat, mint a pártoktól, kormányzattól független, önálló véleményt képviselő szervezetet, már a tervezés kezdeti időszakában felkérlik, önálló, tudományosan megalapozott javaslatok kidolgozására, amelyeket a hivatalos megoldásoknál lehetséges alternatívaként figyelembe vesznek. Úgy gondolom, hogy csak igény kérdése, mert a *társaság már most rendelkezik olyan szellemi kapacitással, hogy ké-*

pes legyen egy-egy ilyen felkérésnek a legmagasabb elvárásokat is kielégítő színvonalon eleget tenni! Ahhoz viszont, hogy egy-egy ilyen igény jelentkezze, ismertté kell válnunk. Nem elég, ha mi tudjuk, hogy mit érünk. Másnak is ismernie kell lehetőségeinket, kapacitásainkat, felkészültségünket.

Mi az oka annak, hogy még nem vagyunk a helyünkön? Súlyos hiba lenne más szervekre hárítani minden felelősséget a kérdésben. Minden éremnek két oldala van és a küldöttértekezlet vitája eléggé kézzelfoghatóan bebizonyította: van elegendő söpörni való a saját portánkon is.

Tisztáznunk kell például, hogy több szakosztályunknak miért nem sikerült eddig az egyébként nagyon tiszteletreméltó önképzőkori klubjelleggel túllépni, és miért nem sikerült elfogadtatni magát teljes értékű tudományos fórumként szakmai eljáróival. Véleményem szerint ez csak félig írható a szakmai szervek tudományos igénytelenségének a számlájára! Legalább oly mértékben nyom a latban saját „elefántcsonttorony”-ba húzódásunk. A félreértések elkerülése végett megjegyzem, hogy az önképzőkori feladatokat is a társaság nélkülözhetetlenül fontos feladatának tekintem. Jelenleg mi vagyunk az egyetlen olyan társadalmi szervezete az országnak, ahol bármilyen politikai vagy társadalmi elkötelezettség nélkül (!) az azonos hadtudományi témákkal foglalkozók összejöhetnek, véleményt cserélhetnek, szabadon vitatkozhatnak, tájékozódhatnak és számot adhatnak kutatási eredményeikről. Ezt az állandó igényt is ki kell elégítenie szakosztályainknak. De ha tényleg országos elismertséget akarunk szerezni magunknak, akkor tovább kell lépniünk. Az igazi perspektívát jelentő utat a társaságon belüli alkotóműhelyek, egy-egy meghatározó személyiség, kutatási téma körül szerveződő „iskolák” megjelenése szolgálná. Olyan „iskoláké”, csoportoké, amelyeknek a véleményére, tudo-

mányos állásfoglalására érdemes odafigyelni az adott szakterületen.

Már vannak biztató jelei az ilyen irányú elmozdulásnak. Ilyennek könyvelhető el a honvédelmi hadműveletről a ZMKA-val közösen megtartott tudományos vita. Vagy hasonló értékű volt a Hadtörténeti Intézettel karöltve megrendezett nemzetközi tudományos tanácskozás a 2. magyar hadsereg 1942–43. évi harcairól és a sztálingrádi csatáról... stb. Jó néhány esetben azonban úgy tűnik, mintha a Magyar Hadtudományi Társaság megijedne az önmaga által emelt magas mércétől és a pont a cél előtt torpan meg.

„Klasszikus” példája volt e „félelem-szimptómának” a hadtudomány mai értelmezéséről rendezett, egyébként nagyon magas színvonalú vita, melynek anyaga könyv-alakban is megjelent. A témát, külső és belső szakértők bevonásával, alaposan körbejártuk, sokoldalúan elemeztük. Sőt a Hadtudomány című folyóiratunk hasábjain is folytatódott a diszkusszió. Csupán a szintézis és az erre épülő véleményalkotás maradt el mind a mai napig!

Úgy tűnik, mintha félnénk kimondani: *szerintünk a hadtudomány önálló tudomány, melynek ismérvei a következők...* Úgy tűnik, mintha félnénk vitatkozni a Magyar Tudományos Akadémia egyes vezetőinek ismert pejoratív véleményével, pedig a helyzeti előny a mi kezünkben van, mert velük ellentétben mi ismerjük a hadtudományt. Nem arról van szó, hogy egy-egy ilyen esetben, minden komoly, tudományos tanácskozáson képesek lennénk megváltani a világot és örök érvényű tételeket tudnánk felállítani, csupán arról, hogy legalább mi magunk jussunk közös nevezőre és alkossunk véleményt. Tömören fogalmazva, több bátorságra és tudományos kezdeményezésre van szükségünk!

A küldöttértekezlet alaphangját a tényleges eredmények méltatása és elismerése mellett mégsem a megelégedettség, hanem a *nemes értelemben vett türelmetlenség és a jobbító szándék vezérelte kemény bírálókat határozták meg.* Gyuricza Béla altábornagy fogalmazta meg talán legtömörebben, hogy a társaság elsősorban nem önmagának élő szervezet, hanem az eseményeket elemző és előrelátó, a csapatoknál a napi gyakorlati munka során jelentkező problémákra tudományos igényű választ adó testület. Jó lenne, ha a társaság minél hamarabb olyan rangot vívna ki magának, hogy egy-egy közgyűlésén, tudom-

mányos rendezvényén aktív résztvevőként ott üljenek a hovádelmi és a belügyi tárca vezetői és más illetékesek. Az ilyen elismertséghez vezető utat keresték a hozzászólók is.

A beszámolókat nem számítva, a több mint kétórás vita két fő kérdés köré csoportosítható. A legtöbb bírálat vagy javaslat valamilyen formában érintette az egyiket vagy a másikat.

Az első: a társaság és ezen belül az elnökség és a titkárság munkája.

A második: minél gyorsabb nyitás a nagyobb nyilvánosság és ezen belül az elismertség irányába.

Vegyük sorra a vitatott kérdéseket. A társaság elnöksége alapszabályzatunkat úgy értelmezte, hogy mivel a társaság alulról felfelé építkezik, ezért elsősorban koordináló szerepet tölt be. Az érdemi tudományos munka a szakosztályok, területi szervek, szakcsoportok kebelén belül folyik. Az elnökség fő feladata a koordinálás és a szakosztályok segítése, azok tevékenységéhez szükséges feltételek biztosítása.

A szakosztályok önállóan tervezik, szervezik munkájukat és – ha van rá lehetőségük szponzorok segítségével – még az anyagi feltételeiket is önállóan teremtik meg. E felfogást tükrözi a társaság 1993. évi munkaterve is, amely a II. országos hadtudományi konferencia megrendezése és a hadtudományi lexikon elkészítése kivételével gyakorlatilag a szakosztályok tervezte feladatok összegzéséből és az alapszabályzatban előírt kötelezettségekből áll. Vitathatatlan, hogy ennek a felfogásnak vannak előnyei is. Így például a szakosztályok tevékenységét gyakorlatilag nem korlátozza senki és semmi.

A vita azonban bebizonyította, hogy ez a felfogás csak részben váltotta be a hozzá fűzött reményeket. *Túl nagy a szóródás az egyes szakosztályok között,* ami csak részben tudható be az egyes szakosztályok valóban érzékelhető passzivitásának. Legalább olyan mértékben gyengítette a munkát az egységes elképzelések, a központi célok hiánya. Többek között az elnökség és a titkárság munkájában is több a szubjektív elem a kívánnál. A döntések a megfontolt elemzések helyett gyakran szubjektív intuíciókra épülnek. Ez is nagyrészt arra vezethető vissza, hogy *hiányzik az egységes felfogáson alapuló, távlati, mindenki munkáját összefogó cél,* és a jelenlegi, túl általános éves munkatervek helyett egy célorientált, csak a fő feladatokra összpontosító

éves munkaterv. Ahogy elhangzott az elnökség előterjesztett 1993. évi munkaterv, az valójában nem az elnökség munkájának terve, hanem a szakosztályok tervezett munkáinak szintézise. Hiányzanak azok az elnökség által szervezett rendezvények, amelyek kellően reprezentálnák mind a tagságnak, mind a széles közvéleménynek a társaság tevékenységét.

A szakosztályok közötti együttműködés valójában nem irányított, túlzottan rapszodikus. Pontosabban megfogalmazva: kimerül a kapcsolódó rendezvények szervezésében és lebonyolításában. A kapcsolatok nem annyira a titkárság egy cél érdekében mozgósító tevékenységének gyümölcsei, hanem a korábbi baráti, illetve munkakapcsolatok eredményei, amelyek a pillanatnyi érdekek erővonalain alakultak ki. A titkárság munkájában a központi szervezés helyett inkább a spontaneitás érvényesül.

Az elnökség néhány központilag irányított rendezvényt – mindenekelőtt a ZMKÁ-val közösen rendezetteket – és a szakosztályi rendezvények válogatását leszámítva, szinte teljesen önmagukra hagyta a szakosztályokat. Pedig a gyengébben funkcionáló szakosztályok tevékenysége sokak véleménye szerint jelentősen javult volna, ha központilag is segítik, támogatják.

Néhány bírálat szerint az elnökség túlméretezett, mivel néhány tagja csak díszfunkciót tölt be, valóságos tevékenységet egyáltalán nem folytat. Ez vitathatatlan tény. Az első közgyűlésen a tagság többsége nem ismerte még jól egymást. És így több elnökségi tagot korábbi funkciója alapján választott be. Az eddig eltelt két esztendő viszont lehetőséget nyújtott mindenkinek, hogy megismerjék a társaság elnökségi tagjait, figyeljék tevékenységüket a tudományos életben, a társaságban és véleményt alakítsanak ki alkalmasságukról vagy alkalmatlanságukról. Az ismeretek, tapasztalatok birtokában a társaság tagjainak módjuk lesz arra, hogy az esedékes tisztújítás alkalmából már ne beosztások, hanem az eltelt évek tényleges munkatéljesítménye alapján válasszák meg az új tisztségviselőket.

Általánosnak mondható az a vélemény, hogy az elnökség vizsgálja felül – az eddig felsoroltak tükrében – munkáját, valóban legyen a társaság életének a motorja, irányítója, és ne csak a koordinátora. Különösen a titkárság munkáján kell sokat változtatni, mivel szer-

vező-, tervező munkáját meglehetősen sok bírálat érte. Többnyire kimerül, az egyébként valóban nélkülözhetetlen ügyvitel intézésében, pedig inkább a szakosztályok életének segítésére kellene több energiát fordítania. Mind az elnökségben, mind a titkárságban megvan a lehetőség a sokkal szervezettebb, összehangoltabb tevékenységre. Bizonyítéka ennek a hadtudományi lexikon szerkesztése terén megindult munka is.

Nem könnyű a hadtudomány oly nagy bonyolult területeit összefogni. Az első pillantásra viszonylag alig lehet kapcsolódó pontokat találni, mondjuk a katoniorvosi munka és a határőrizeti vagy akár a légvédelmi feladatok között. Mégis közös a feladat: hazánk honvédelmének a szolgálata. Ezért különösen jelentős az elnökség szerepe. A társaság élén álló elnökség feladata – helyette ezt nem végzi, nem végezheti el más – azoknak a céloknak, fő feladatoknak, tudományos érdeklődési és kutatási területeknek a felkutatása és megfogalmazása, amelyek összekötik a különböző szakosztályokba tömörült szakágakat, egyrészt orientálva, ráhangolva őket a közös feladatokra, ugyanakkor széles körű kezdeményezési lehetőséget biztosítva a szakszerűletek számára. Az elnökségnek kell hosszú és rövid távra megfogalmazni a célokat, és keresni a lehetőségeket ezek következetes megvalósításához. Ilyen központi kérdés például a honvédelmi alapelvek megvalósítását és a Magyar Honvédség modernizálását elősegítő elképzelések és gondolatok felvetésének és publikálásának szorgalmazása.

Ez irányú kezdeményezési lehetőség az évi pályázatok rendszere is. Az elmúlt két esztendő tapasztalatait összegezve megállapítható, hogy a pályázati felhívások terén is van mit javítani. Az első pályázatot – központi kézben tartva – az elnökség hirdette meg. Sikerén (mert eredménye vitathatatlan) sokat rontott, hogy a központi elvárások, célok nem voltak eléggé határozottan megfogalmazva, ezért a beküldött pályázatok témái nagyon nagy szórást mutattak. A jelenlegi, második pályázati felhívást a szakosztályok önállóan írták ki, bírálták és bírálják el. A hiba itt is megismétlődött. Láthatóan hiányzik az egységes irányba mozgósító cél. Gyakorlatilag mindenki arról ír, amiről akar. Ez sem elvetendő módszer, de a legaktuálisabb kutatási témákra orientálás jelentősen javította volna mind a színvonalat, mind a pályázatok esetleges gyakorlati hasznosíthatóságát.

A megoldás szerintem valahol a két

módszer kombinációjában van. A társaság által fontosnak ítélte és a honvédség, a belügy hosszú távú kutatási céljaival összhangban lévő pályázatok témáit az elnökség központilag, a részterületek feladatait pedig a szakosztályok írhatná ki, évi rendszerességgel. A valóban értékes pályázatokat pedig a publikáláson túl, célszerű lenne valamilyen formában hasznosítani. Ez az elnökség és a szakosztályok közös feladata!

*A vita második fő témaköre a nyilvánosság, a társaság imázsa kialakításának kérdése volt. A katonai és a belügyi sajtót leszámítva, a társaságról, rendezvényeiről – a belügyi szakosztályét kivéve – alig jelent meg valami hír, közlemény, kivéve társaságunk folyóiratát, a Hadtudományt, amely a negyedévenként megjelenő számaiban beszámol a társaság és a szakosztályok életéről, rendezvényeiről.**

Nem vagyunk eléggé nyitottak. Ennek több összetevője is van. Egyrészt gyenge és nem elég célirányos a központi propaganda szervezése, mert csak a honvédelmi sajtóra koncentrálnak. Másrészt azzal, hogy a valóban működő szakosztályok szinte belügynek tekintették rendezvényeiket és erről időben nem tájékoztatták sem a többi szakosztályt, sőt gyakran az elnökséget sem, gyakorlatilag kikapcsolták a sajtó, a televízió, a rádió stb. meghívásának még a lehetőségét is. Így az ott valóban elhangzott értékes gondolatok a jelenlévő szakembereken kívül nem juthatnak el a társadalom érdeklődő részéhez. Jobb szervezéssel ezen a közeljövőben feltétlenül javítani kell.

A szakpropaganda közelmúltban bevált módszereit és fórumait is érdemes feleleveníteni. Így többek között fel kell használni a fővárosi, a megyei és a városi TIT-szervezetek honvédelmi szakosztályait, előadás-sorozatait, és a sikeres szolnoki nyári egyetemet. E két területen az értelmiség és a pedagógusok között tudunk eredményeket elérni. Révükön pedig – ha nem is azonnal – a honvédelemről és a honvédségről, a rendőrségről a

lakosság egy részében kialakult negatív képen tudunk esetleg valamiképp javítani.

Erre pedig nagy szükség van. *Dr. Kovács Jenő* altábornagy fogalmazta meg legpontosabban a mai helyzetet. „A magyar katonai vezetés még sohasem volt olyan nehéz problémák elé állítva, mint most. A katonai gondolkodást meghatározó magyar hadtudomány – mint háttér – az elmúlt kétszázötven évben, amióta létrejött és kifejlődött, mindig valamelyik nagyhatalom befolyása alatt állott. Osztrák, porosz, szovjet (orosz) és most brit, amerikai hadtudósok befolyásolták(-ják) gondolatainkat. Hatásuk ma is tetten érhető mind a hadtudományban, mint a parlamenti vitákban. Ugyanakkor az élet olyan kérdéseket vet fel mostanában, amelyeket nem szabad a nagyhatalmi lehetőségek diktálta gondolkozással megoldani, ezekre jellegzetesen magyar és a mai lehetőségeinkkel összhangban álló választ kell adni. E megoldások kutatása ma a magyar hadtudomány talán legfontosabb feladata. És itt és ebben kell megtalálnia a társaságnak helyét, szerepét!”

Ez volt az 1993. évi közgyűlés célja is. A viták sok kérdést tisztáztak, felvetettek és jeleztek. A válasz rájuk még hátravan, még várat magára. A viták azt is jelezték, hogy a társaság tagsága egyre jobban aktivizálódik és mindinkább szeretné saját elképzeléseit érvényre juttatni. Ez különösen egy, a tudományos munkára, alkotó gondolkodásra kész és képes társaságban a világ legtermészetesebb törekvése. Ez a társaság létének értelme és elsőrendű célja! Sajnos a közgyűlés nagyon tárgyilagos hangvételét – amelyet a hozzászólóknak a legkeményebb bíráló szavai mellett is sikerült megőrizniük és ezzel jelentősen emelni az egész vita színvonalát – gyengítette egy-két személyeskedő hozzászólás is, amelyek nem méltóak egy tudományos társasághoz. Remélem, a gyermekbetegségből előbb-utóbb sikerül kinőnünk.

A megszokottól eltérő formában számoltam be a küldöttértekezletről, nem követtem az előadások, hozzászólások kronologikus sorrendjét, tartalmi ismertetésének módszerét. Ehelyett két kérdéskört kiemelve, az értekezlet hangulatát, lüktetését akartam érzékelteni. Remélem, sikerült. Ily módszer esetén azonban elkerülhetetlen, hogy az írás hangvétele subjektívabb legyen a tárgyszerű beszámolóknál.

Dr. Pataky Iván

* Az elnökség beszámolója, de a küldöttértekezlet résztvevői közül többen is elismerően szóltak a társaság eredményeit reprezentáló és az életét bemutató Hadtudomány című folyóiratról. A tartalmi célok és feladatok mellett többen hangsúlyozták – erre utal az állásfoglalás is – a folyóirat terjesztésére irányuló szervező- és propaganda-munka javításának szükségességét.

ÁLLÁSFOGLALÁS

A Magyar Hadtudományi Társaság 1993. február 25-i küldöttértekezlete megállapította, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság az 1992-es évben összességében eredményesen tevékenykedett az alapszabályban lefektetett elvek és célok érdekében. Eredményeket ért el a hadtudománynak, mint tudományágazatnak az elismertetésében, annak művelésében és publikálásában, a hadtudománnyal foglalkozni kívánók összefogásában. Előrelépés történt a szervezeti élet kiépítésében, a szükséges anyagi alapok megteremtésében, valamint a hazai és a nemzetközi kapcsolatok kiépítésében.

Ugyanakkor a társaság elmúlt évi tevékenységét bizonyos negatív jelenségek is jellemezték:

- az elnökség irányító, koordináló tevékenysége még nem kellően hatékony, a szakosztályok közötti együttműködés rapszodikus;
- az egyes szakosztályok munkatílusa továbbra is kiforratlan, munkájuk nem kellően szervezett és tervszerű;
- a társaság tudományos tevékenységét nem eléggé ismeri a magyar tudományos élet.

Az 1993-as tevékenység hatékonyabbá tétele érdekében:

1. Az elnökség fordítson fokozott figyelmet az MHTT presztízsének növelésére a tudományos élet területén. Tegye szorosabbá az együttműködést a HM, a BM és a HVK illetékes szerveivel, használja ki jobban az állami szervek részéről az MHTT irányában jelentkező igényeket, lehetőségeket. Tegyen lépéseket a társaság feladatainak még eredményesebb megoldása érdekében stratégiája felülvizsgálására, az elnökségi tagok feladatkörének meghatározására. A szükséges módosításokat terjessze a közgyűlés elé.

Fokozza a társaság életének szervezethez, javítsa a szakosztályok közötti munka koordinálását. Rendezze határozottan a tagnyilvántartás terén még meglévő anomáliákat, kezdje el az áttérést a gépi nyilvántartásra.

2. Fontos feladatnak kell tekinteni 1993-ban a II. országos hadtudományi konferencia előkészítését és megtartását. A szervezőbizottság készítsen intézkedési tervet, amely

alapján fel kell kérni ismert tudósokat a konferencia munkájában való részvételre, referátum, korreferátum megtartására.

3. A korszerű hadtudományi, rendvédelmi elmélet fejlődésének elősegítése érdekében kiemelt feladatként kell kezelni a hadtudományi lexikon anyagának kidolgozását és a nyomdai munkára történő előkészítését olyan számítással, hogy az 1994. év végére megjelenjen. A szakosztályok e téren adjanak meg a szerkesztőbizottságnak minden segítséget.

4. A hadtudomány elméletének további fejlesztése érdekében – az elmúlt évek tapasztalatai alapján – át kell térni a központi és kombinatív pályázatok kiírására: néhány szakosztályi pályázat mellett egy-két központi témájú pályázat kiírására. A küldöttgyűlés reméli, hogy ezen kombinált módszerrel sikerül a szakosztályok tagságának aktivitását jelentősen növelni a hadtudományi elméleti munka terén, ugyanakkor a társaság figyelmét, energiáját a központilag kiírt témák feldolgozására irányítani. A helyes arányok kialakításával a küldöttgyűlés az elnökséget, illetve az intézőbizottságot bízta meg.

5. Fokozni kell az állami és az egyéb társadalmi pályázatokon való részvételt. A tagság céltudatosan használja ki az OKTK (országos kiemelésű társadalomtudományi kutatások), a Szerencsejáték és egyéb pályázatok részvételében rejlő lehetőségeket.

6. A társaság Hadtudomány című folyóirata eddig is a Magyar Honvédség legjobb hagyományait ápolva, a szakosztályok és az egyéni kutatók sikereiből termékeket publikált. A jövőben növelni kell a honvédelemmel és a hadsereg fejlődésével kapcsolatos, szélesebb értelemben vett kérdések tudományos feldolgozására irányuló cikkek számát. Ezzel kapcsolatban törekedni kell az ilyen témákkal foglalkozó polgári tudósok és szakemberek bevonására is. A folyóirat színvonala emelésének érdekében meg kell vizsgálni a honoráriumok emelésének lehetőségét, javítani kell a szerkesztés feltételeit. Nagyobb propagandát kell kifejteni a folyóirat hazai és nemzetközi megismertetése érdekében. Javítani kell a terjesztési munkát.

7. A küldöttértekezlet megköszöni az MH parancsnokának, az MH vezérkari főnökének, valamint a HM, a BM és a HVK szerveinek tevételes támogatását, továbbá az ala-

pítvány és kuratórium elnökének, titkárának, tagjainak és a ZMKA-nak a társaság munkáját segítő tevékenységét.

A küldöttgyűlés elfogadja a felügyelőbizottság vezetője által tett jelentést a végzett munkáról, egyetért a felvetett javaslatokkal. Kéri, öröködjenek továbbra is a jogszerű tevékenység érdekében az állami szabályzók, az alapszabály és a gazdálkodási szabályzat betartása felett.

8. A küldöttgyűlés kötelezi az elnökséget a társaság jelvényének kialakítására, va-

lamint egy *emlékplakett* létrehozására, amelyet a titkárság 1993. szeptember 30-ig – a szakosztályok véleményével egyeztetve – terjesszen az elnökség elé jóváhagyásra.

9. Az elnökség a jogerőre emelt Tanárky Sándor-díjra vonatkozó alapító okmányban foglaltaknak megfelelően – a megválasztott bizottság javaslata alapján – döntően az 1993. évben kiadandó 1–3 díj odaítéléséről olyan számítással, hogy azt 1993. szeptember 8-án az elismerésben részesülőknek ünnepélyesen átadhassa.

Küldöttértekezlet által elfogadott bizottságok

1. A tisztségviselőket jelölő bizottság az 1994. évi közgyűlésre

Elnök: Dr. Szenes Zoltán

Tagok: Dr. Kozma Endre

Dr. Kormos László, valamint az őszi szakosztályi üléseken kijelölt 1–1 tag

2. Alapszabályt és más szabályzatokat módosító bizottság

Elnök: Dr. Simon Sándor

Tagok: Dr. Pataky Iván

Dr. Lajtos Béla

3. A Tanárky-díjra jelölő bizottság

Elnök: Dr. Perjés Géza

Tagok: Dr. Lánszky János

Dr. Szenes Zoltán

Dr. Várhelyi István

Dr. Kozma Endre

Dr. Opál Sándor

Dr. Iván Dezső

4. Az 1993. utolsó negyedében megrendezésre kerülő hadtudományi konferenciát szervező bizottság

Elnök: Dr. Kovács Attila

Tagok: Dr. Várhegyi István

Dr. Vámosi Zoltán

Dr. Czégény Julianna

Dr. Lajtos Béla

Tízéves a Kiss Károly Hadtudományi Klub

A hadtudomány művelői részéről a '80-as évek elején mind több alkalommal elhangzott az igény, hogy időszerű lenne egy klub adta lehetőségek kihasználásával fórumot teremteni a közvetlen véleménycserére, egyben a széles körű és tudományos igényű tájékozódásra. 1982 végére már a hadtudományi klub tevékenységi rendjével és alapfeladatával kapcsolatos elképzelések is megfogalmazódtak.

A nemzeti hadtudományi múltat kutatva, a reformkor eszméjével azonosuló katonai teoretikusok között – a Magyar Tudományos Akadémia által is elismert, a napóleoni időktől a kiegyezés időszakába ívelő intellektuális tartalmú életművét értékelve – *Kiss Károly személyére esett a választás.*

A klubot az alapítók, a tudományos fokkalal rendelkezők, valamint a hadtudomány és a határtudományok művelésében részt vevő hivatásos és nyugállományú tábornokok, tisztek, valamint polgári alkalmazottak részére hozták létre. A klub az MH művelődési ház keretén belül – annak programjába beépülve – kezdte meg működését.

A tagság igényei szerint a klub célja és feladata az alábbiakban került meghatározásra:

- a hadtudomány és a kapcsolódó határterületi tudományok művelői közötti rendszeres eszmecsere, a közvetlen ismeretség elmélyítése és fejlesztése;
- a hadtudomány területeinek művelésével összefüggő kérdések közvetlen és kötetlen formában való megbeszélése;
- a klubtagok érdeklődésének megfelelő konzultációs alkalmak megteremtése;
- a hadtudomány területeit érintő oktatási kérdések elemzése az anyanyelvi, az idegen nyelvi kifejezésbeli tisztaság igényével, egyben a tudományos továbbképzésben részt vevők patronálása;
- az akadémiát és egyetemet végzett tisztek bekapcsolása a hadtudományi kutatásba, a tudományos továbbképzés rendszerének figyelembevételével.

A célok figyelembevételével került sor a módszerbeli kérdések tisztázására. Hosszú távra megfelelőnek bizonyult a havonkénti tematikus vitaestek megrendezése, a budapesti, a vidéki, esetenként a külföldi konzul-

tációs kirándulások szervezése, valamint a tudományos továbbképzés rendszerében felkészülők fórumának biztosítása (kutatási módszereik, eredményeik bemutatására).

1983 végéig az alábbi témákban került sor a klub összejöveleire:

- a hadtudományi klub megalakításának felvetése, meghívás alapján szervezett kötetlen beszélgetésen;
- a hadtudományi klub megalakítása (dr. Deák Péter);
- Kiss Károly tevékenysége a XIX. században, hadtudományi jelentősége, Kiss Károly nevének felvétele (dr. Ács Tibor);
- program és tervek, elképzelések megbeszélése (dr. Vasváry Vilmos);
- hadtudományi elképzelések és kritikájuk (dr. Móricz Lajos).

Ebben az időszakban a 31 taggal induló klub vezetősége és tagsága a kezdeti munkát erősítő és támogató gondolatokkal találkozott (esetenként kétkedő vagy bizalmatlannak mondható vélemények is voltak). Kialakult az elnök, az elnökhelyettes és a titkár együttműködésével a klub vezetésének a módszere.

Az 1980-as évek közepére mintegy 20-an a tudomány doktoraként, 200-an pedig kandidátusként dolgoztak és – nem számítva a külföldi aspiránsokat, akiknek tudományos felkészítésében közreműködtek a doktorok és a kandidátusok – 70-en vettek részt tudományos továbbképzésben. A tudományos fokozatosok közül azok, akik nyugállományba kerültek, még aktívabb segítői lettek a klub életének. A klub rendezvényeit, a viták sokszínűségét gazdagította továbbá az a tény, hogy ebben az időben a tudományos fokozattal rendelkezők 76%-a a hadtudomány és 24%-a a társadalomtudományi területek, a természettudomány, a műszaki tudomány és az orvostudomány különböző kérdéseivel összefüggő témákból készített értekezést.

A klub rendezvényeire – a témaválasztásra és a tartalmi vizsgálódás irányaira – hatással volt a Varsói Szerződés katonai doktrínájával kapcsolatos 1987. évi berlini tanácskozás; nem kevésbé a társadalmi, politikai, gazdasági változások beindulásával összefüggő haderőreform adta hadtudományi ki-

dolgozó munka. A tárgyalt időszak végén a vizsgálódásaink során előtérbe került a védelmi képesség sokoldalú elemzése.

Az értékelt időszakban a klub rendezvényein napirenden szerepelt:

1984-ben:

- a közel-keleti helyzet katonapolitikai értékelése (Réti Ervin);
- a katonai nyelv művelése (dr. Kocsis Bernát);
- infrastruktúra - hadszíntér (dr. Vasváry Vilmos);
- a terrorizmus összetevői (dr. Láng György);
- a csillagok háborúja (dr. Szentesi György);
- a kommandó-hadviselés reneszánsza (dr. Kőszegvári Tibor);
- Magyarország hadtörténete (dr. Kocsis Bernát);
- expedíciók - konfliktusok - helyi háborúk (dr. Deák Péter).

1985-ben

- a rádióelektronikai jelenség (dr. Bokor Imre);
- a katonai gazdasági képzés időszzerű kérdései (dr. Kazinczi István);
- a katonai sajtó helyzete és feladatai (dr. Szabó Egon);
- a katasztrófamedicina etikai és szociológiai vonásai (dr. Novák János);
- a 10. szovjet gl. hadosztály harca a Margit-vonal áttörésénél (dr. Fűzi Imre);
- a rendszerszemlélet a hadtudományi kutatásban (dr. Nagy Károly);
- a személyi számítógépek alkalmazása (Gerlits Péter);
- a hadművészet-történeti kutatás új forrásai (dr. Borus József);
- a tudományos továbbképzés helyzete (dr. Enzsöl Gyula).

1986-ban

- a hadtudományi kutatómunka legújabb eredményei (dr. Vasváry Vilmos);
- korszerű híradó rendszerek a nyugati fegyveres erőknél és a RÁF kapcsolata (dr. Várhegyi István);
- az anyagi-technikai biztosítás folyamatai (dr. Kazinczi István);
- a tudománypolitika időszzerű kérdései (dr. Damó László);
- a második világháborús tapasztalatok és hasznosításuk (dr. Deák Mihály);

- a Magyar Királyi Honvéd Légierő tevékenysége a második világháborúban (dr. Szabó Miklós);
- újabb gondolatok az SDI-ről és a földi-légi hadművelési elgondolásról (dr. Zsíros Ösz Imre);
- atomerőmű-katasztrófák tapasztalatai (Tokai Gábor);
- a műszaki fejlesztés időszzerű feladatai (Mazán Pál).

1987-ben

- a magyar hadtörténeti könyvkiadás áttekintése (dr. Kocsis Bernát);
- a hátszágvédelem újabb összefüggései (dr. Report József);
- a korszerű tűzérési eszközök kifejlesztése és várható hatásuk (Hamar Sándor);
- a tálpálkozás kutatás instrukciói a katonai élelmezés korszerűsítésében (dr. Bíró György);
- a tömegpusztító fegyverek korszerű értelmezése, alkalmazási lehetőségei (Madaras Péter);
- a védelmi képesség és a gazdaság kapcsolata hazánkban (Háriné dr. Balogh Vilma);
- a Magyar Néphadsereg történeti kutatásának helyzete (dr. Zágoni Ernő);
- a hadtápszolgálat fejlesztésének időszzerű kérdései (dr. Lapos Mihály);
- a tudományos alapokon végzett személyügyi munka (dr. Kovács Jenő).

Ebben az időszakban megkezdődik a tudományos továbbképzésben az ösztöndíjas vagy levelező formában részt vevők segítése, fórum biztosítása a tudományos fokozat megszerzésére törekvőknek, védekre felkészülőknek. Mindezzel összefüggésben a klub rendezvényeinek gerincét továbbra is a vitákkal bővített előadások képezték, amelyeket esetenként külső konzultációk, tapasztalatcserék egészítettek ki. Egyesek kezdeti aggodalma az előadások, vitaestek gyakoriságát, színvonalát, eredményességét illetően alaptalannak bizonyult. A rendezvények egy részénél eltekintettünk a tagsági kötöttségektől, a katonai főiskolák, a ZMKa hallgatóinak is lehetőséget adtunk a részvétellel.

A '80-as évek végén a klub programjában előtérbe kerültek a biztonságpolitikai és a rendszerváltás által felvetődő kérdések, amint az a következő tematikából is érzékelhető:

1988-ban

- változások a katonai doktrínában (dr. Val-ki László);
- a páncélosok elleni harc újszerű formája (dr. Enzsöl Gyula);
- a hadigazdálkodás és a katonai gazdálkodás rendszertani összefüggései (dr. Janza Károly);
- a hadtudomány újszerű metodológiai kérdései (dr. Móricz Lajos);
- a katonai pedagógia időszerű kérdései (dr. Deák Mihály);
- a tudományos együttműködés tapasztalatai (dr. Farkas Pál);
- a rádióelektronikai infrastruktúra (Torma Béla);
- atomháború-konceptiók vagy hagyományos fegyver? (dr. Zsíros Imre);
- a Zrínyi-kutatások helyzete (dr. Kovács Sándor Iván).

1989-ben

- a katonai szabványosítás szervezete és felépítése (dr. Jászi Brúnó);
- az európai biztonság és bizalom erősítése (dr. Kőszegfalvi Tibor);
- alacsony intenzitású fegyveres konfliktusok (dr. Török László);
- a védelmi ágazatok fejlődése és társadalmi-gazdasági kihatásuk (dr. Kovács Attila);
- a honvédelmi törvény összefüggései (dr. Csabai Károly);
- honvédelmi politikánk aktuális kérdései (dr. Kovács Jenő);
- finnországi katonai konzultáció tapasztalatai (dr. Kőszegvári Tibor);
- a hadművészet elméletének változásai (dr. Pusztai János).

1990-ben

- a biztonságtechnikai felkészítés múltja, jelene, jövője (dr. Vasvári Ferenc);
- a hadtudományi ismeretterjesztés helyzete, további feladatai (dr. Simon Sándor);
- a műszaki biztosítás kiemelt és újszerű problémái (Szabó Sándor);
- a katonai doktrína védelmi jellegének gazdasági hatásai (dr. Janza Károly);
- Kiss Károly honvéd ezredes életműve, valamint szerepe a Honvédség és Nemzetőrség szervezésében (dr. Ács Tibor);
- erősebb-e a védelem, mint a támadás? Tapasztalatok Napóleon hadjárataitól a második világháborúig (dr. Rázsó Gyula);

- a Magyar Köztársaság védelmi politikájának nemzeti, nemzetközi és hadászati összetevői (dr. Szentesi György);
- a nukleáris baleset-elhárítás jelentősége, rendszere, jövője (Herman János).

1991-ben

- katonapolitikai helyzetváltozások Dél-Amerikában (Szabó László);
- a tudományos munka szervezésének és a tudományos továbbképzés korszerűsítésének tapasztalatai (dr. Farkas Pál);
- a közgazdasági irányítás és ráhatás sajátosságai a honvédségnél (dr. Janza Károly);
- a hazai haditechnikai fejlesztés időszerű problémái (dr. Kalló Péter);
- elképzelések a Hadtörténeti Intézet és Múzeum megnövekedett feladatairól (dr. Rázsó Gyula);
- gazdasági biztonságfelfogások (dr. Nagy Károly);
- Közép- és Kelet-Európa biztonsági problémái a Varsói Szerződés felbomlása után (Szternák György);
- a katonai logisztika újszerű értelmezése, feladatai (dr. Szűcs László).

A klub tagjai által előadott témákon túl a meghívott vendégek (előadók) nagy szakmai reputációja is biztosította a beszélgetések magas információs értékét. Ebben az időszakban megerősödtek kapcsolataink más tudományágazatok kutatóival, egyre gyakrabban biztosítottunk lehetőséget eredményeik ismertetésére.

A rendezvények az alábbi három fő formát öltötték:

- a konkrét kutatási területen végzett munka összetevőinek ismertetésére, a sajátosságok kiemelésével;
- szakmai-tudományos előadásokra, az események, tendenciák, problémák bemutatásával;
- szakmai konzultációk itthon és a szomszédságban, a gondolkodásbeli, módszerbeli különbségek megismerésének igényével.

A hadtudományi klub tagságának egy része az 1980-as évek végére - a változásokkal összhangban, különösen a társasági törvény megjelenését követően - olyan gondolatokkal foglalkozott, hogy önálló jogi személyként bejegyzett hadtudományi társaságot kel-

lene szervezni. 1990. május 17-én a klub közgyűlése kimondta és megszavazta a társaság szervezésének szükségességét, létrehozásának előkészítéséhez megválasztotta a szervezőbizottságot.

Úgy gondolom, hogy a szervezőmunka nehézségeit – sok-sok összetevőjével együtt – a Magyar Hadtudományi Társaság történeteként kell feldolgozni.

A hadtudományi klub a hadtudományi társaság megalakításához szükséges együttgondolkodás kereteit biztosította. A társaság szerveződésének időszakában a klub összefogta tagságát, ezzel is segítve a társasági megerősödést. Az MHMT már 1991 elején kezdeményezte, hogy a klub tevékenységéhez – a méltányosság figyelembevételével – a társaság anyagilag járuljon hozzá. Az anyagi támogatást a Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége megtárgyalta és folyósíthatóságát jóváhagyta. E döntés előkészítése során a klub elnöke tájékoztatta a Magyar Hadtudományi Társaság kibővített elnökségi kollektíváját a bekövetkezett változásról és a klub közgyűlésén egyhangúan elfogadott javaslatokról, nevezetesen:

- a klub névadója ne változzon;
- a klub az MHMT szakmai szakosztályai által nem vizsgált, szakmai szakosztályi vizsgálódásokhoz kevésbé kapcsolódó, de a honvédelem-közigazgatáshoz tartozó témákat tűzze napirendre, véleményalakítás, esetenként szakmai szakosztályi részvizsgálat elindítása céljával;
- a klub az MHMT fórumaként dolgozzon.

1992-től a rendszerváltással összefüggő biztonsági és honvédelmi kérdésekhez, témákhoz kapcsolódva végezzük jobbtörő szándékú vizsgálódásainkat. Az új követelmények politikai és katonai-technikai rész kérdéseivel kapcsolatos feladatok értelmezését célul tűzve, az alábbi témák tartalmi értelmezésére, megvitatására helyeztük a hangsúlyt.

1992-ben

- a Haditechnikai Intézet megváltozott lehetőségei a technikai korszerűsítésben (Gerlei István);
- a hadügy állandó és változó összetevői, valamint a magyar, a szomszédsági, az európai katonai elmélet jellemezhetősége (dr. Vasváry Vilmos);
- a Magyar Néphadsereg részvétele az 1968-as csehszlovákiai eseményekben (dr. Patáky Iván);

- a technikai biztonság fejlesztésének feladatai (dr. Vasvári Ferenc);
- az anyagi-technikai integráció helyzete, feladatai (Hollósi Nándor);
- a szárazföldi csapatok legújabb tapasztalatai a Magyar Honvédség felkészítési rendjében (Gyuricza Béla);
- a nagyhatalmak szerepe a második világ-háborúban (dr. Deák Péter);
- környezeti hatások értékelése (kutató-)re-aktorok esetében és biztonsági rendszereik (dr. Gadó János);
- az európai biztonság összefüggéseinek rövid áttekintése (dr. Csabai György);
- a hallgatói tudományos tevékenység (ZMKA) helyzetéről tájékoztatás (dr. Berrek Lajos).

1993. év kiemelkedő rendezvénye lesz emlékülés a Hadtudományi Klub 10. évének áttekintésével, amely egyben a 100. rendezvényünk!

Március 15-e kapcsán a klub tagjai születésének 200. évfordulója alkalmából felkeresték a Kerepesi temetőben Kiss Károly sírját.

A fentiek mellett előadások zajlottak le:

- a tisztképzés új rendszeréről (Kondor Lajos);
- a katasztrófaelhárítás koncepcionális kérdéseiről, különös tekintettel a vonatkozó új jogszabályokra (dr. Kevés István);
- a területvédelmi erők tevékenységéről (dr. Berrek Lajos);

Programunkban szerepel még:

- a biológiai fegyverek betiltásának helyzete (dr. Bognár Botond);
- a hadtápbiztosítástól a hadtápellátásig (dr. Szenes Zoltán);
- a WEU ösztöndíjas kutatójának tájékoztatója (dr. Szternák György Mihály).

Az MHMT anyagi segítségével olyan klubformát, társasági életet (klub-, rendezvényformát), alakítottunk ki, amelyben kulturált körülmények között – az ellátás mindenoldalú biztosításával (audióvizuális eszközök, klubszertű elhelyezés stb.) – tartjuk meg a rendezvényeket.

A klub munkáját tovább kívánjuk javítani, elsősorban – a fiatal kutatók segítése mellett – a társaságérdekű tudósklub irányába kívánunk elmozdulni. A klubnak az alapítókkal együtt tagjai a hadtudomány (esetenként más tudományágakat) doktori és kandidátusai, valamint egyetemi doktori, s örömeinkre a hadtudományi társaság elnöksége.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub 1993-ban tizenegyedik munkaévét kezdte meg. Bízunk abban, hogy a második évtizedünkben bővül a klub létszáma, gazdagodik munkája.

A megalakulást követően – az emlékülésünkkel bezárólag – összesen száz klubrendezvényünk volt (előadások, vitaestek, szakmai konzultációk, évzáró közgyűlések), témájuk felölelte szinte a hadtudomány valamennyi, esetenként más kapcsolódó tudományágazatok területét is.

A személyi váltás hullámaint figyelve – a nyugállományba kerülő, tudományos kutatói múlttal rendelkező klubtársaink tevékenységével tartósan számolva – feladatunknak tekintjük a megfelelő életkori arányok alakítását, az utódlás, a tudományos munkára érett, s azt kedvelő kutatói gárda sorainkba „építését”.

Ehhez kapcsolódva megkezdtük a szélesebb érdeklődésre is számot tartó vitáink-

ról a vitavezető (meghívott vendég) és a klub tagságából választott házigazda együttműködésével összefoglalók készítését az MHTT-időszakos kiadványa – a Hadtudomány – részére.

A mögöttünk levő tíz év érdemes arra, hogy a klub tapasztalatait a szakosztályok a szükséges mértékben hasznosítsák.

Úgy gondolom – minden bizonnyal a klub tagjai is osztják véleményemet –, hogy az évek múlásával elismerten tekintélyessé váló, nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező Magyar Hadtudományi Társaság tevékenységének későbbi értékeléséhez, történetének rögzítéséhez nem érdemtelen földézni a Kiss Károly nevével fémjelzett Hadtudományi Klub létrejöttét megelőző eseményeket, az évtizedes folyamatos munkát, benne a társaság létrehozására irányuló kezdeményezését.

Dr. Vasvári Vilmos

A Magyar Hadtudományi Társaság elnökségének központi pályázati felhívása

Az Országgyűlés 1993. április 14-én elfogadta a *Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről szóló határozatot*. A Hadtudomány jelen száma teljes terjedelmében közli mind a honvédelmi, mind a valamivel korábban elfogadott biztonságpolitikai alapelveket.

A Magyar Hadtudományi Társaság alapvető feladatának tartja, hogy tagjai, tudományos képzettségüknek és szakterületüknek megfelelően minél aktívabban bekapcsolódjanak a honvédelmi alapelvek által felvetett tudományos igényű kérdések tisztázásába.

Ebből kiindulva a társaság elnöksége olyan tanulmányok megírását várja a társaság tagjaitól, amelyek – szorosan kapcsolódva a honvédelmi alapelvekhez – a Magyar Honvédség előtt álló feladatok megoldását segítik elő, a hadtudomány újszerű kérdéseire, problémáira keresnek választ. E nemes feladathoz nagyon sok vonatkozásban teljesen új és jellegzetesen magyar, jelenlegi helyzetünkkel minden tekintetben összhangban lévő védelmi elveket kell kidolgozni. Fokozott szükség van a tudományos gondolkodásra, előrelátásra. Célunk: eszközeink nyújtotta lehetőségeinkkel elősegíteni a ma-

gyar hadtudomány fejlődését és a Magyar Honvédség korszerűsítését.

A dolgozatok lehetőleg ne haladják meg a harminc gépelt oldal terjedelmet. A tanulmányokat három példányban kérjük megküldeni a társaság címére:

Budapest, X., Hungária krt. 9–11.

A pályamunkák benyújtási határideje: 1993. október 15.

A pályázat jelíges. A pályázó nevét, születési évét, anyja nevét, lakáscímét, személyi igazolványának és telefonjának számát, külön jelígével ellátott zárt borítékban kell a pályázathoz mellékelni.

A pályadíjak:

I. díj: egy 80 ezer Ft

II. díj: kettő, egyenként 40–40 ezer Ft

III. díj: három, egyenként 20–20 ezer Ft

A pályaműveket szakmai zsűri rangsorolja; a zsűri a pályadíjakat visszatarthatja, illetőleg megoszthatja. A Hadtudomány a pályadíjat nyert, illetve a zsűri által erre érdemesnek tartott írásokat közli.

A Magyar Hadtudományi Társaság
elnöksége

A szerkesztőbizottság március 24-i üléséről

A szerkesztőbizottság ülésének napirendjén szerepelt: jelen szám tartalmának kialakítása és elfogadtatása szerkesztési alapként; a legutóbbi küldöttértekezlet folyóiratra vonatkozó megállapításainak értékelése, és több, a szerkesztés összetevőit érintő kérdés, probléma megbeszélése.

1. Az első napirend keretében, a kézben lévő szám (2.) tartalmának alakításánál a szerkesztőbizottság arra törekedett, hogy az olvasók a lehető leghamarabb megismerhessék a Magyar Köztársaság biztonságpolitikai és honvédelmi alapelveit, azokra, hivatkozva megkezdődjön értelmezésük, a gyakorlati megoldások lehetőségeinek kimunkálása; közreadjon a hadtudomány-hadügy kérdéskörébe tartozó újszerű szakismereteket tükröző írásokat; megemlékezzen Kiss Károly hadtudós születésének 200. évfordulójáról és a nevével fémjelzett 10 éves hadtudományi klubról; számos kisebb terjedelmű, különböző témájú írással színesítve a fórum-társasági élet rovatot.

A szám, amely az olvasó kezében van, jól kifejezi ezeket a törekvéseket.

2. Dr. Pataky Iván, a küldöttértekezlet résztvevőjeként ismertette az értekezlet folyóiratra vonatkozó megállapításait, aki elmondta: az elnökség beszámolója és a küldöttértekezlet elismerően szolt a társaság eredményeit, életét reprezentáló, bemutató folyóiratról, a Hadtudományról, amely tartalmában, a mondanivaló aktualitásában és a kivitelezésében is országos színvonalat képvisel; fontos elméleti ismereteket ad, alapkutatási eredmények közlésére törekszik. A tartalmi célkitűzések, feladatok mellett többen – erre utal a küldöttértekezleten elfogadott állásfoglalás is – a terjesztéssel kapcsolatos szervezői és propagandamunka javítását tartják szükségesnek. Elfogadva ezt a kifogást, megjegyezzük, hogy a szakosztályok is többet tehetnének a folyóirat megrendelése és felhasználása érdekében.

3. A harmadik napirend keretében, az egyéb kérdések között a szerkesztőbizottság értékelte és számba vette a folyóirat terjesztésével, a pályázatok hasznosításával, a hirdetések, reklámok közlésével kapcsolatos

kérdéseket és javaslatot állított össze a tisztelt díjak emelésére vonatkozóan.

□ A szerkesztőbizottság, figyelembe véve azt, hogy a társaság és a szakosztályai az évenként meghirdetett pályázatokra nem kis energiát és anyagiakat fordítanak, szükségesnek látja azok nyilvánosságra hozatalát, közlését.

Az 1992. évi felhívásra, mint ahogy erről az 1. számban hírt adtunk, 25 tanulmány érkezett be, ebből 15 díjat, illetve jutalmat kapott. Ugyanebben a számban öt szakosztály újabb pályázatot hirdet, amelynek határideje most járt le, az eredményhirdetésre augusztus 15-én kerül sor.

A szerkesztőbizottság úgy látja, hogy ezeknek a pályázati tanulmányoknak egy része, minimális és szükséges átdolgozás, átalakítás után alkalmas lehet közlésre. Ezért a testület érintett tagjait megbízta a pályamunkák átnézésével, s az így kialakított vélemény alapján a következő ülésen – a szerzőkkel történő egyeztetés után – számba veszi a közölhető anyagokat.

A főszerkesztő e kérdés tárgyalása során tájékoztatta a testület tagjait arról, hogy a társaság elnöksége – a szakosztályok által meghirdetett pályázatok mellett – a hadtudomány és a társaság egészét érintő (egy vagy néhány) témakörből központilag is ír ki pályázatot. Az erre vonatkozó felhívást e számunkban közöljük.

□ Napjainkban nagyon sok szerv, intézmény, főleg azok, amelyek többek számára információkat tudnak eljuttatni, kiadásaiak egy részét hirdetések, reklámokból fedezik. A szerkesztőbizottság is célszerűnek tartaná, ha a folyóirat adta lehetőségeket ilyen célra kihasználnánk, s az ilyen szolgáltatások ellenértékéből kiegészítenénk a tisztelt díjak és a nyomdaköltségek, egyáltalán a folyóirat előállításának költségeit. Ezért kéri mindazokat, akiknek lehetőségük van hirdetések szerzésére, főleg azon vállalkozók, szervek stb. köréből, akik szolgáltatásaik révén közvetlen kapcsolatban vannak a honvédséggel (pl. ételmezési, ruházati, felszerelési – technikai eszközök stb.) kínálják fel a folyóirat adta lehetőségeket. (A hirdetések szerzők, szervezők, a reklámért járó összeg 20–25%-át megkapják.)

A szerkesztőbizottság ülésén felmerült annak igénye, hogy lépünk kapcsolatba a Hirdetésszervező Irodával, amely – igaz, nagyobb részarányú juttatással, 30% felett – intézményesen vállalná a hirdetések szervezését. (Ennek felmérésével megbízta: Orodán Sándort, az SZB tagját.)

□ A szerkesztőbizottság kapcsolódva a második napirend során tett megállapításokhoz a *folyóirat terjesztését* értékelve megállapította, hogy a javulás ellenére, a társaság létszámát és az érdeklődőket figyelembe véve, nem kielégítő a megrendelők száma. Ennek oka: hiányos a terjesztéssel kapcsolatos folyamatos ügyintézés, nincs minden potenciálisan lehetséges előfizető számba véve, nincs pontos nyilvántartás, egyesekhez későn jut el, vagy meg sem kapják a folyóiratot. Javulást hozhat a februári küldöttértekezlet határozata – bár ebben nem volt egységes álláspont –, mely szerint a felemelt tagdíj (munkaviszonyban levőknek 800, a nyugdíjasoknak 500 Ft) befizetése esetén a társaság tagjai kedvezményesen megkapják a folyóiratot. Ez azt jelenti, hogy a felemelt tagdíj egy része (a korábbi és a jelenlegi közötti különbözet) a folyóirat előállításának egy részét fedezi. Gyakorlatilag a könyvtárosi forgalomban 400 Ft-ért árult évi négy számot 300 illetve 250 Ft-ért kapják meg a társaság tagjai.

A társaság titkársága – az elnökség döntésének megfelelően –, számítva arra, hogy a jelenleg számon tartott tagok megújítják tagságukat, előlegezetten megküldte az 1992. évi tagdíjat befizetők részére az 1. számot és kérte az érintetteket az ez évi tagdíj (benne a folyóirat árának) befizetésére.

Az elnökség és a szerkesztőbizottság újból kéri a társaság tagjait, hogy mielőbb fizessék be az 1993. évi tagdíjat!

□ A februári küldöttértekezlet *állásfoglalását* figyelembe véve a szerkesztőbizottság foglalkozott a *tiszteletdíjak felemelésének lehetőségeivel*. Úgy értékelte, hogy a tudományos jellegű és igényű kiadványok tiszteletdíjai messze elmaradnak a polgári életben alkalmazottaktól, de még a HM tárcán belüli lehetőségektől is. A több mint tíz évvel ezelőtt kiadott pénzügyi szabályozókban megállapított összegek alacsonyak. Ma már az 5000–7000 Ft-os szerzői, az 500–2000 Ft-os szerkesztői, a 100–300 Ft-os lektorálási (bírálati) és a 11,50–15,00 Ft-os gépelési díjért egyre kevesebben vállalnak szellemi munkát.

A testület megbízta a főszerkesztőt, hogy a polgári életben és a HM, az MH egyes szerveinél, intézményeinél kialakított gyakorlatot figyelembe véve, nem utolsósorban azt, hogy az MHTT független a HM pénzügyi előírásaitól, készítsen javaslatot az elnökség részére a tiszteletdíjak felemelésére. Ennek mértéke kb. 80–100%-os határok között legyen. Ez a javaslat elkészült. E számunktól kezdve – az intézőbizottság jóváhagyásával – az új normák szerint kerül sor a tiszteletdíjak utalására.

*

A szerkesztőbizottság munkájának javítása, a szerkesztésben való aktívabb részvétel érdekében a jövőben – a soron levő számok tartalmát alakító negyedéves üléseken – sorra veszi és megvitatja a szerkesztés fontosabb területeit érintő kérdéseket (pl. a bizottság munkája, a szerkesztés tartalmi és formai kérdései; a folyóirat olvasottsága, felhasználása; a szerzők anyagi-erkölcsi elismerése; a kapcsolatok és szerkesztés; az írás tartalmi, formai és etikai kérdései, a pályázatok hasznosítása stb.) és ezekben kialakítja a testület egyetemes állásfoglalását.

Horváth István

A Hadtudományi Társaság hadtápszakosztálya
1993. 04. 02-i ülésén megváltoztatta
a vezetőség összetételét.

Elnöknek: dr. Báthly Sándort.
(dr. Szabó Márton helyett),
titkárnak: Nebelhaj Józsefet
(Duchaj István helyett)
választotta meg.

Angol, német és orosz nyelvű rezümé

From the contents

The first two articles of the journal are documents approved by Parliament: this text is the official statement of Hungary's security policy.

The other articles written about military science deal with military defence, with the modernization of the Hungarian Home Defence Forces, with the possibility of reducing service, with the air mobility of the ground forces, with the conducting of military tactical research during exercises.

Dr. Hajma Lajos provides an interpretation of military sciences in the West.

The Social Services' column speaks about information that was given during the conference of society delegates on 25 February 1993. At this convocation the 200th anniversary of the military scientist Kiss Károly's birth was commemorated. In addition, the Columnist summarizes the progress that has been achieved during the ten years of the Military Science Club's existence; this Club was named after the same Kiss Károly. The last article of the journal deals with the memoirs of Julier Ferenc, the last chief of staff of the Hungarian Red Army.

Inhalt

Die ersten zwei Berichte der Zeitschrift sind wortwörtliche Texte der vom Parlament gebilligten Dokumente: Sicherheitspolitische und Verteidigungsgrundsätze der Republik Ungarn.

Die Artikel im Bereich Militärwissenschaft beschäftigen sich mit den Themen: militärische Verteidigung, Modernisierung der Militärtechnik in der Ungarischen Honvéd-Armee, Möglichkeiten der Reduzierung von Grundwehrdienstzeit, Luftbeweglichkeit der Landstreitkräfte, Möglichkeiten zur Forschungsarbeit in den Manöverübungen. Dr. Lajos Hajma zeigt, wie die Militärwissenschaft im Westen interpretiert wird.

Im Teil Forum – Gesellschaftsleben findet man einen Bericht über die Versammlung der Gesellschaft am 25. Februar, widmet dem vor 200 Jahren geborenen Militärwissenschaftler, Károly Kiss einen Nachruf und analysiert die 10-jährige Tätigkeit des gleichnamigen militärwissenschaftlichen Klubs.

Der Schlussartikel ist eine Zusammenstellung aus den Memorien des letzten Generalstabschefs der Ungarischen Roten Armee, Ferenc Julier.

СОДЕРЖАНИЕ

В журнале полностью напечатаны материалы документов, принятые Государственным собранием, о политике безопасности Венгерской Республики, об основных принципах военной обороны Венгерской Республики.

В рубрике военная наука-военное дело читатели могут познакомиться со статьями, мобильности СВ, методами исследовательской работы учения, возможностями сокращения срока срочной службы рядового состава, усовершенствованием военной техники. Д-р Лайош Хайма раскрывает значение военной науки на Западе.

В рубрике форум общественной жизни опубликована информация о совещании делегатов, состоявшемся 25 февраля по случаю 200-ей годовщины со дня рождения военного учёного Кароя Кишш. Здесь же читатель может найти отчёт о десятилетней работе клуба, носящего имя знаменитого учёного. В конце рубрики опубликована мемоар Ференца Юлиера, последнего начальника Генерального штаба Венгерской Кдасной Армии (II. часть)

Legyen a Magyar Hadtudományi Társaság tagja!

*A hadtudomány és
a kapcsolódó más tudományterületek iránt érdeklődő
és azokkal tudományos igénnyel foglalkozó vagy foglalkozni kívánó
állampolgárok jelentkezésére számítunk.*

18 szakosztályunk és 1 vidéki tagozatunk
VÁRJA ÖNT IS!

A társaság tagja lehet minden magyar állampolgár,
aki céljainkkal egyetért, az alapszabályban rögzítetteket
elfogadja, azok megvalósításában részt vállal,
rendszeresen fizeti a tagdíjat.

A társaság pártoló tagja lehet minden olyan természetes
és jogi személy, valamint ezek jogi személyiséggel nem rendelkező
szervezetei, akik és amelyek a társaság célkitűzéseivel egyetértenek
és azok megvalósítását anyagi eszközökkel is támogatják.

Tagsági díj (évi) a munkaviszonyban levőknek 800 Ft,
diákoknak és nyugdíjasoknak 500 Ft.

A február 24-ei küldöttértekezlet határozata értelmében
a felemelt tagdíjból 300, illetve 250 Ft
kedvezményes folyóirat-juttatást biztosítunk a társaság tagjai részére.

VÁRJUK TAGJAINK KÖZÉ
a hadtudomány iránt érdeklődő,
fejlődéséért tenni akaró állampolgárokat, dolgozókat,
nyugdíjasokat, tanulmányaikat folytató diákokat!

Legyen a Hadtudomány című folyóirat olvasója!

Kérdéseivel, a belépéssel, a folyóirat megrendelésével
kapcsolatos szándékával forduljon

a Magyar Hadtudományi Társaság titkárságához

Budapest X. ker., Hungária krt. 9—11.

Telefon: 134-07-40/13-59 mellék

Levélcím: 1581 Budapest, Pf.: 15.